

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TRÆK AF TØRRING SOGNS HISTORIE

FESTSKRIFT UDGIVET AF HAANDVÆRKER-
OG BORGERFORENINGEN FOR
TØRRING OG OMEGN

T Ø R R I N G B O G T R Y K K E R I
M D C C C C X X X I I I

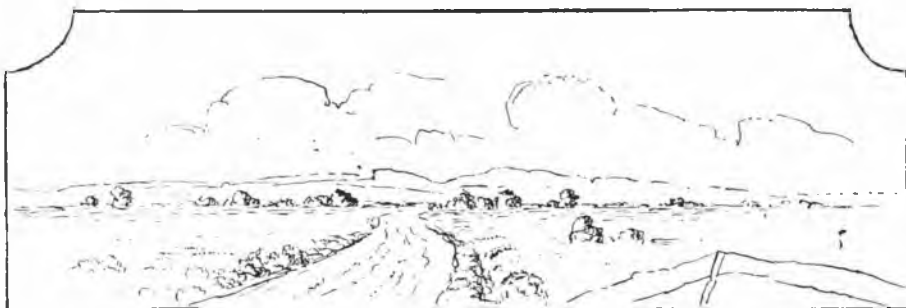
Forord.

Udgivelse af nærværende Bog blev af Bestyrelsen foreslaaet og enstemmigt vedtaget paa Haandværker- og Borgerforeningens Generalforsamling den 29. April 1931. Anledningen var, at det i 1932 var fyrretyve Aar, siden Haandværkerforeningen blev oprettet. Det var dog ikke alene Tanken at give en historisk Redegørelse af Haandværkerforeningens Virksomhed, men saa vidt gørligt at fremskaffe Træk af hele Sognets Historie. Et Udvalg blev nedsat, bestaaende af Realskoleforstander Buhl, Gdr. Peter Skrubbeltrang, Referent Gunnar Kristensen, Mekaniker M. Hansen, Tømremester Jens Chr. Petersen og Dyrnlæge J. P. Nielsen. Udvalget blev senere suppleret med Overlærer Sunesen, ligesom Gdr. Martin Nielsen, Logslund, Bankbestyrer Jensen, forhenv. Driftsbestyrer Stensballe, Horsens, Dyrnlæge A. Madsen og Amsraadsmedlem Peter Petersen, Hjortsvang har leveret Bidrag efter Opfordring. Stoffet er ordnet paa den Maade, at Sognets geografiske Beskrivelse, Jernbanens, Stationsbyens, Haandværkerforeningens og dens betydelige Mænds Historie er samlet i Bogens første Afsnit, medens Kirkebyens, Kirkens, Skolens og Jordbrugets Historie udgør sidste Del. Stoffet til første Del er taget fra Haandværkerforeningens Forhandlingsprotokol, Medlemsliste og Arkiv, samt en Del efter mundtlige Beretninger og da i særlig Grad fra d'Hrr. Ølhandler Carl Andersen, Direktør Jens Chr. Nielsen, Blikkenslager Berthelsen, Propr. Alsted, Købmd. J. W. Juul og Skoleforstander M. Buhl. Oplysningerne til den geologiske Redegørelse er fra: Danmarks Tilblivelse i „Danmarks Land og Folk“. Stoffet til sidste Del er fremskaffet i Landsarkivet i Viborg, efter Fr. Chr. Maxmilianussens Bog: „Erindringer“, „Arkitekten“, Pantebøger, Traps „Danmark“ og mundtlige Meddelelser. Ingvard Groth, Ølholm, har lavet Omslagstegningen og Vignetterne. Fru Bankassistent Hansen har fremskaffet de fleste Fotografier. Hvert af Afsnittene vil være forsynet med Udarbejderens Navn. Bogens Udførelse skyldes Bogtrykker Larsen, Tørring.

Paa Haandværker- og Borgerforeningens Vegne skal der rettes en hjertelig Tak til alle, der beredvilligt har leveret mundtlige eller skriftlige Bidrag. En særlig Tak til Ingvar Groth for den kunstneriske Illustration af Bogen og til Fru Bankassistent Hansen for de smukke Billeder. En personlig hjertelig Tak til Kommunalærer Aage Frederiksen for Raad og Vink ved Gennemlæsning af en Del af Stoffet i første Afdeling. En hjertelig Tak til alle de Institutioner, der har støttet Udgivelsen med Pengebidrag.

J. P. Nielsen,
Formand.

Geografisk Beskrivelse af Tørring Sogn.

TØRRING SOGN i Vrads Herred, Skanderborg Amt, er omgivet af Hammer, Linnerup, Aale, Uldum, Langskov, Hvejsel og Øster Nykirke Sogne. Arealet er 2199 ha. Sognet ligger paa den østlige Skraaning af den jydske Højderyg, tæt ved Gudenaens Udspring. Sognets laveste Punkt i Øst er 51 m, og det højeste Punkt i Vest er 103 m. Denne Beliggenhed giver Sognet en særegen Karakter som Overgangsled mellem østjydsk og midtjydsk Natur, idet der findes blødt afrundede Bakkeformationer med stejle skovklædte Skrænter, som man ser det i Østjylland, høje Sandmarker, Mosedrag, lave Sandsletter med Alunderlag og lyngklædte Sandbakker: midtjydsk Landskab. At Forholdet er blevet saaledes, kan føres tilbage til den sidste Isdækning af Landet, hvor Ismasserne kun naaede frem til Midten af den jydske Halvø, i Modsætning til de foregaaende Isdækninger, der havde omfattet hele Landet. Da Isen ved et mildere Klimas Indtræden begyndte at smelte, aflejrede der sig det saakaldte Morænemateriale: Sten, Grus, Ler og Sand. Disse Bestanddele havde Ismasserne ført med sig paa deres Vandringer fra de skandinaviske Højfjælde. Materialet aflejrede sig i forskellige Blandinger: Moræneler, Morænegrus eller Morænesand, med henholdsvis Leret, Gruset eller Sandet som den fremherskende Bestanddel. Da Isen holdt op med at vandre, og den begyndte at smelte, opstod der langs med Smelteranden en Ophobning af Morænemateriale, hvorved der skabtes et Bakkeland: den jydske Højderyg, der hovedsagelig bestaar af Morænesand, iblandet Moræneler, lagdelt Sand og Grus. Ud fra Isranden strømmede nu Smeltevand, der medførte en Masse Sand og Grus, som aflejredes paa de foran liggende lave Flader: de jydske Hedesletter skabtes. Undertiden opstod der store Smeltehuler i Isen, hvorfra Vandet brød frem med stor Vold-

somhed, skærende sig dybt ned i Undergrunden, hvor det udskar sig dybe, bugtede Løberender, for sluttelig at samle sig i et fælles Flodleje, øst- eller vestførende. Da Isen var smeltet, og Smeltevandet ført bort, henlaa Landet som et Bakkeland med dybe Kløfter og Udskaaringer: den jydsk Højderyg. Mod Vest en jævn skraanende Landslette: de jydsk Hedeflader. Mod Øst en bølget Flade, væsentlig dannet af Moræneler. Ved Solens og Vindens tørrende og Frostens forvitrende Indflydelse hensmuldrede de øverste Lag af Jordsmonnet, og ved den idelige Strygning af Vinden hen over Landet fremkom der en Udjævning eller Tilsløring af dette, idet de løse, forvitrede Lag og Smeltevandets Sandaflejringer førtes af Sted som Fygesand. Da Fygesandsmaterialet fandtes paa Hedesletterne og Bakkelandet, førtes det af Vestenvinden ind gennem de i østlig Retning gaaende Dalslugter, som det enten helt opfyldte, hvorved der ved Vandets Opdæmning skabtes Betingelser for Mosedannelser, eller Sandet lejrede sig som et jævnt Lag hen over Dalbunden. Da Vandmængden ved Landets Udtørring mindskedes, sandedes Flodløbene til Dels til, og den sparsomt rindende Strøm maatte i et bugtet Løb bane sig Vej gennem Sandmasserne. Et Aaløb var skabt. Ogsaa hen over Morænelandet bredte Sandet sig. En Del hidført med Smeltevandet og Resten med Vinden. De lavere Morænebakker omlejreredes eller dækkedes, kun de højeste Punkter ragede op som Bakkeøer, hvis Hovedbestanddel var Moræneler. Ved Slutningen af den sidste Istid laa Danmark i det væsentligste færdigdannet; Bakkeland og Flader, Sletter og Dale havde i Hovedtrækkene de Overfladeformer, som vi ser den Dag i Dag. Aær og Søer fandtes som nu. I Tidsrummet fra Istiden og op til den historiske Tid gennemgik vort Land dog endnu mange Forandringer. Da Isen var forsvundet, hævede Landet sig. Der indtraadte et mere tørt og mildt Klima, hvorved der skabtes Betingelser for et Plante- og Dyreliv. Derefter sænkede Landet sig atter. Ny Kulde indtraadte, og det eksisterende Plante- og Dyreliv forandredes i arktisk Retning. Denne Periode kaldes den subarktiske. Derefter kom igen en Landhævning, der var saa stor, at Danmark over Øerne kom i landfast Forbindelse med den skandinaviske Halvø. Østersøen afspærredes til en Ferskvandssø, og der var udstrakt Landforbindelse med Nordeuropa. Landet fik et tørt og varmt Klima, og der skete stor Indvandring af Planter og Dyr. Landet dækkedes af store Skove, der særlig bestod af Fyr, El, Lind og Hassel, men ogsaa af Eg, Ask, Elm, Ahorn o. s. v. De eksisterende arktiske Dyreformer, bl. a. Rensdyret, uddøde, men erstattedes af Bjørn, Grævling, Los, Vildkat, Urokse, Bison, Kronhjort, Vildsvin og desuden mange Fuglearter. Ved en ny Landsænkning med *fugtigt varmt* Klima for-

andres Naturen atter. Efter denne sidste Sænkning kommer den Hævning, der gav Landet dets nuværende Form; men Klimaet veksler stadig over *tørt og varmt, fugtigt og ret varmt* til *mindre fugtigt og ret varmt* i den historiske Tid. Med Klimasvingningerne ændredes ogsaa Landets Flora og Fauna for sluttelig med Bøgens Indvandring at antage den historiske Tids Karakter. I den førnævnte subarktiske Periode indvandrede der Mennesker til Landet, og de blev der gennem de følgende Perioder.

Naar de Ting, der er omtalt i det foregaaende, nævnes, er Grunden den, at en om end nok saa ringe Forstaaelse af de geologiske Forhold er nødvendig for at forstaa vort Sogns vekslende Jordbundsforhold. Og netop denne Egn har ved talrige Fund i Tørvegrave og Udgravninger været med til at drage Ting frem, som har kastet Lys over det umaadelige Tidsrum, der er hengaaet, siden Isen dækkede Landet.

Som Tørring Sogn saaledes er udformet af Naturforholdene, fremtræder det delt i to skarpt adskilte Dele af Gudenaadalen: en større nordlig og en mindre sydlig. Den sydlige Del optages hovedsagelig af en langagtig, trekantet Moræneaflejring, hvis Grundflade er de bratte, skovklædte Skrænter ned mod Alstedmølleaadalen. Trekantens Sydside er afgrænset af den saakaldte Skelgrøft, der danner Grænsen ind mod Hvejsel Sogn og løber mod Øst for at udmunde i Ølholm Bæk Syd for Elmo Kristensens Gaard. Mod Nord er Grænsen en næsten lige Linie fra Jeppe Hauges Gaard og gennem begge Basselbjergene paa Stougaard's Jord. Disse Basselbjerger, hvoraf det østlige nu er ved at forsvinde, er rundpuldede, mulddækkede Grusbanker. Fra Basselbjergene er der en jævn Stigning op mod Bakkedragets Overflade, der er svagt bølgeformet og med en Række Højdepunkter, der alle ligger i en Linie Nord for Gaardene Kandborg, Nylund, Teibel (95 m) og Kobbøl. Paa Kobbølgaard's Mark er den saakaldte Loddenhøj. Sydsiden er Skraaninger ned mod Skelgrøften og Ølholm Bæk. Nordsiden udgøres væsentligst af Jorderne til Stougaard, Skovbankgaard, Kandborg og nogle Gaarde paa Stougaard's Mark. Disse Jorder skraaner jævnt ned mod den nordfor liggende Slette, i hvilken de fortaber sig. Denne Slette, der maa tænkes opstaaet ved de førnævnte Sandaflejningsfænomener, er nu et bredt Bælte af sandmuldede Jorder. Bæltet afgrænses mod Nord og Vest af Gudenaadalen og Haugstrup Bæk og mod Vest af Alsted Bæk. Mod Syd er Sletten afgrænset af Bakkerne ind mod Alsted Skov og det foranbeskrevne Bakkedrag. Sletten omfatter Egholm, hvis vestligste Mark hedder Gødningsballe, Brill, Slaarupgaardene, Stationsbyen, Tørringager, Mariesminde og Gravenslund, hvorefter den gaar over i et bredt Engdrag, der strækker sig ud til Ølholm Bæk. I

dette Engdrag ligger et firkantet Stykke Eng, der hører til Øster Nykirke Sogn. Vest for Stationsbyen skiller Alsted Mølleaa (Slaarupaa) Sletten i to Dele, hvoraf den vestlige igen er delt af den lille Vesterbæk, der udmunder i Gudenaå ved Egholm. Gudenaadalen er først ret smal og dyb, omgivet af Sandbakker. Omkring den nu udtørrede Haugstrup Sø flader Dalen sig noget ud, snævres derefter igen ind af Melhedes og Egholms Sandbakker, hvorefter den breder

sig stærkt ud, omfattende de store Gudenaænge, der har svagt udflydende Grænser ind mod den lave Slette mod Syd og ind mod Tørring Fællede mod Nord. Mod Nordøst danner Engene en stor, trekantet Flade, der er omslynget af Gudenaå mod Syd og Tørring Bæk mod Nord. Langs denne Bæk er der først et bredere Engdrag, derefter et ganske smalt, og sluttelig udvider det sig til Skinderkær Nord for Skovhus og Bækgaard. Mellem Nørremarksgaarden og Tørring Skov ligger det saakaldte Raaddenkær. — Gudenaå (oldnordisk Godn, gammeldansk Guthæn), der opstaar af Kildeaaerne Hammer Mølleaa og Alsted Mølleaa, er allerede i Tørring Sogn en anselig Aa, som tidligere havde et meget bugtet og snoet Løb, der ved Aareguleringen i 1914 er blevet noget afrettet. Paa sine Steder har den Bredninger og Høller, hvoraf et Par er yndede Badesteder.

Nord for Gudenaadalen — mod Syd afgrænset af denne — ligger et særegent kileformet Land, der vender Spidsen mod Sydøst, Grundfladen ind mod Hammer Møllens Plantage, medens Nordøstsiden er afgrænset af Hulbækdalen. Omraadet er opfyldt af ejendommelige, rundpuldede, til Dels lyngklædte Sandbakker, hvoraf den højeste er Sortbjerg 80 m og Hældbjerg 76 m. Ind imellem Bakkerne er der dyrkede Pletter. Hulbæk udgør en Del af Sognegrænsen mod Nordvest, hvor den løber i sydvestlig Retning i en ret dyb Dal, der skærer sig ind mellem Morænebakker. Sydvest for Marius Poulsens Gaard drejer den mere i sydlig Retning, løber gennem den nu af Flyvesand ud-

fladede Dal og støder til Gudenaå ved den tidligere Haugstrup Sø. Umiddelbart Nord for Egholm ligger den saakaldte Melhede, der er en uregelmæssig firkantet Slette, opstaaet ved Flyvesandsaflejringer. Ud mod Egholm er der Tilløb til smaa Bakkedannelser. Mellem Melhede og de Nord for liggende Morænebakker er der et Engdrag, Foderis Kær, der gennemstrømmes af den fra Overhede og Pyttenshede kommende Urskovbæk, som løber ud i Gudenaå Syd for Mejeriet. Moræneaflejringerne paa Nordsiden af Gudenaådalen danner et sammenhængende, bølgeformet Bakkedrag, der gaar fra Skolebakken langs med Landevejen ud til Bakkeskrænterne ved Hulbæk. Den bølgede Overflade udgøres af fem Bakkekamme, adskilte ved flade Lavninger: Frydensdal, Urskovbækdal, Skovsig (Nord for Lille Urskov) og Dalstrøget, hvori Plougstrup ligger. Mod Nord løber Bakkekammene sammen i en sandet Højslette: Overhede og Pyttenshede, der fortsætter i en svagt bølget Skraaning ned mod Tørring Bæk, omfattende Tørring Mark og Tørring Skov. Mod Øst flader Skraaningens sig ud i Tørring Fælle. Syd for Østerlund paa Grænsen mellem den flade Fælle og det bakkede Land ligger Hjordbjerg, hvorfra Hyrderne gennem Tiderne har spejdet efter det græssende Kvæg i Udmarken. Et kort Stykke Vest for Tørring—Aale Vejen opstaaer Tørring Bæk ved to sammenløbende Grene, en, der kommer Nord fra gennem Mariendal i Hjortsvang og en, der kommer Vest fra, opstaaet af Overhedes og Pyttenshedes Mosehuller. Nord for denne Gren, afgrænset af denne og Sognegrænsen ind mod Linnerup Sogn, ligger en Trekant af sandmuldet Jord, der skraaner mod Syd. Paa denne Trekant ligger St. og Lille Logslund og en Del Jord, der tilhører nogle Gaarde i Hjortsvang. —

Tager man Sognets østligste Punkt, der, hvor Tørring Bæk udmunder i Gudenaå, som Udgangspunkt, vil man ved at følge denne Bæk mod *Nordvest* og Gudenaå og senere Ølholm Bæk mod *Sydvest* se, at Sagnet i sit Hovedomrids danner en spids Kile med Spidsen mod Øst, og mod Vest Kilens uregelmæssige Grundflade, der udgøres af Alsted Mølleaadalen, Alsted Bækdal, Gudenaådalen fra Egholm og ud til Hammer Mølles Plantage og derefter Hulbækdalen mod Nordvest. Sagnet er saaledes omflydt af Vandløb, og disse danner med Undtagelse af enkelte Strækninger de naturlige Sognegrænser. Formen minder om et Blad, hvor Gudenaåen er den ganske vist noget skævtløbende Hovedribbe, Bækkene Sideribberne. Da Bækkene udmunder i Gudenaåen under spidse Vinkler, skæres Sagnet ud i kileformede Afsnit, der alle vender Spidsen mod Øst. Formen ligner paafaldende Forindiens. Sognets højeste Partier, Bakkeøerne, bestaar af Muldjord med Ler- eller Grusunderlag. Sognets flade

Strækninger, baade de lave og høje, er af Sandmuld eller Sandjord, enkelte Steder med Alunderlag: Melhede, Overhede og Pyttenshede. Dalstrøgene, særlig Gudenaens, bestaar nu af særdeles god Engbund, opnaaet ved de nyere Tidens Engkultiveringskunst og Kunstgødning. Saa godt som hele Sognets Areal er opdyrket. Større Moser findes ikke, og af naturlig Skov er der kun en lille Rest tilbage, nemlig de skovklædte Skrænter ned mod Alsted Mølleaa. Denne Skovrest er indtagende. Alsted Mølleaadalen er et Stykke henrivende østjysk Natur i vore barske Omgivelser. Aaen snor sig ind under bratte Skrænter eller bugter sig gennem Dalbunden, der er opfyldt af vildtvoksende El og Ask, medens Eg og Bøg beklæder Skrænterne. Ved Egholm, Bril, Melhede, Plougstrup, Stougaards Mark, Tørring Fælle og Tørring Mark er der en Del Granplantager. Ved Egholmgaard ligger en lille smuk Lystskov grupperet om Vesterbæk. Skoven er anlagt af afdøde Gdr. Kr. Brill. Sognet er velforsynet med Læhegn, særlig de foranbeskrevne Sandjorder. Læhegnene er af Gran, Fyr, El og Pil. Omkring Gaarde og Huse ser man Haveanlæg, særlig ved Gaardene i Tørring Kirkeby. Stougaard har et Parkanlæg med Damme og en aldeles henrivende Allé af mægtige Bøgetræer.

Sognets Velopdyrkethed gør, at den vildtlevende Dyrebestand er sparsom, men der skal dog være en Del Harer og Agerhøns og særlig i Plougstrup en Del Ræve, Maare og Ildere. Engene og de tilstødende Egne er meget plagede af Muldvarpe, og der er en Mængde Rotter i Vandløbene, Vandingsgrøfterne og i Stationsbyens for Rotter særdeles velegnede Kloaksystem. Vandløbene og i særlig Grad Haugstrup Sø har tidligere haft en Rigdom af Aal, Foreller, Skaller, Aborrer, Krebs og iøvrigt af al den Fauna, der knytter sig til Ferskvandssøer og Aaløb. Efter at Søen er udtørret, forsvinder ogsaa denne Fauna mere og mere. Tilbage bliver det prosaiske, men vel ogsaa det vigtigste, et overordentlig velkultiveret Jordbrug, der støttes i høj Grad af Gudenaens givtige Enge, hvis Høafgrøder og Sommergræsning er af uvurderlig Betydning særlig for de Ejendomme, der har den daarlige Jord. Gudenaen og dens Enge er Sognets Hovednerve. Engene er vel ofte, særlig om Vinteren, kolde og taagefyldte, hvad der gør dem ildelidte af den tyndt paaklædte Del af Befolkningen; men Aaen og Engene giver Egnen et Særpræg af blid Ynde, særlig ved Sommer-tid, naar Aaen som et blinkende Sølvbaand slynger sig gennem

sin Bræmme af grønne Enge med tusindtallige Høstakke eller Hundreder af græssende Ungkreaturer. Men Aaen er ogsaa smuk efter Regnskyl, naar den svulmer op til en hel Flod, der skummende haster af Sted, undertiden medførende sagesløse Engbesidderes Høstakke. Og for Sognets Ungdom er den altid interessant: Den fisker de i, den bader de i, og den falder de i. — Selv om Tørring Sogn, hvad Jordbund angaar, er mindre godt udrustet end f. Eks. de »fede« Naboer mod Øst og Syd, er det dog tætbeholdet, 1927 Mennesker. Grunden til, at Sognet er blevet Boplads for saa mange Mennesker, skyldes Anlægget af Jernbanen i 1891 og den deraf følgende Bydannelse.

J. P. Nielsen.

Horsens—Tørring Jernbanes Tilblivelse.

I SOMMEREN 1882 kom tre Mænd fra Hvirring-Hornborg Kommune med daværende Ejer af »Dortheasminde« *N. H. Sørensen* som Ordfører op paa Uldum Højskole, hvor *N. P. Stensballe* da var Forstander, for at fremsætte for ham Tanken om at faa bygget en Jernbane gennem Hvirring-Hornborg Kommune, Uldum og Ølholm til Tørring. De bad ham at optage Tanken og arbejde for dens Gennemførelse. Og Stensballe, der var Medlem af Uldum-Langskov Sogneraad, gik ind derpaa.

Nævnte Sogneraad vedtog enstemmigt, at det vilde søge at fremme Sagen. Det henvendte sig derom til Sogneraadene for Hvirring-Hornborg og Aale-Tørring Kommuner, og de tre Sogneraad henvendte sig i Forening til Horsens Byraad om Sagen. Byraadet var villigt til at overveje Spørgsmaalet, og ved et Møde i Horsens af Sendemænd fra de tre nævnte Sogneraad og Horsens Byraad blev der valgt et Udvalg, der kom til at bestaa af Fabrikant *Stallknecht* og Købmand *Krogh* i Horsens, Sogneraadetsformand, Pastor *Konradsen* i Hvirring, *Stensballe* og Sogneraadetsformand, Gaardejer *Schmidt* i Tørring, til at virke for Sagen.

Stensballe blev valgt til Formand i Udvalget. Han indsaar, at han ved at modtage Valget vilde faa et stort Arbejde at gøre, der kunde virke svækkende for hans Arbejde ved Højskolen, men han gik ud fra, at hans Arbejde som Formand i Udvalget maatte kunne udføres i Løbet af et Par Aar, og kunde Banen gennemføres, vilde den ikke blot kunne blive til stor Gavn for Egnen, men ogsaa for Skolen. Han gik derfor ind paa at modtage Valget. Men Banen blev ikke gennemført i Løbet af et Par Aar. Det varede derimod syv Aar, førend Bygningen deraf kunde paabegyndes.

Der blev straks efter Mødet i Horsens taget fat paa Arbejdet. Udvalget fik Overingeniør *Tegner* ved Statsbanerne til at udarbejde Plan og Overslag for Banen. Den skulde herefter ikke, som det oprindeligt var paatænkt, føres over Hatting, men over Kørup og Vrønding i Tamdrup Kommune og herefter gennem Hvirring-Hornborg og Uldum-Langskov Kommuner til den nuværende Stations-

plads i Tørring Sogn. Den skulde bygges som normalsporet Jernbane uden Indhegning, og Overslaget lød paa 830,000 Kr.

Herefter begyndte Arbejdet paa Pengenes Tilvejebringelse. Man vilde søge at faa skaffet 730,000 Kr. ved Garanti af Landkommunerne (foruden de nævnte tillige af Øster Nykirke og Linne-rup-Hammer), Skanderborg og Vejle Amtsraad og Horsens Byraad, medens de tilbageværende 100,000 Kr. skulde skaffes ved Tegning af Privataktier.

Det blev et besværligt Arbejde at faa gennemført de af Udvalget foreslaede Garantier for hver af Landkommunerne, idet der, førend Sogneraadene traf Bestemmelser, maatte holdes Møder, hvorved Stensballe var til Stede, i enhver af Kommunerne. Men Arbejdet lykkedes. I Horsens Byraad var der ingen Vanskeligheder, og i Skanderborg Amtsraad gik det ogsaa let at faa vedtaget den foreslaede Garanti, idet den gamle, venlige Stiftsamtmand *Regenburg* var meget velvillig overfor Baneplanen. I Vejle Amtsraad blev det vanskeligere at faa gennemført den begærede Garanti, fordi Banen vilde gøre Indgreb i Vejle Opland, og den dygtige Amtmand *Nutzhorn* og flere Medlemmer af Amtraadet, der følte sig knyttede til Vejle, var som Følge deraf afgjorte Modstandere af Banen. Men det lykkedes desuagtet ogsaa her at faa den begærede Garanti vedtaget. Og endelig lykkedes det ogsaa at faa de 100,000 Kr. i Aktier tegnede.

Saaledes blev Overslagssummen skaffet til Veje i Efteraaret 1883, og nu skulde der saa vedtages et Forslag om Banen i Rigsdagen. Men her viste der sig næsten uoverstigelige Vanskeligheder.

Det var i »Visnepolitiken«s Dage, og Berg, der var Venstres Leder og Formand i Folketinget, var en afgjort Modstander af, at Banen blev gennemført under de forhaandenværende Forhold, og hertil kom Modstanden fra Vejles Side. Som Følge heraf blev et Forslag, der blev fremsat om Banen af Indenrigsministrene *Skeel* og *Finsen* henholdsvis i Rigsdagssamlingerne 1883—84 og 1884—85 i begge Samlinger henvist til Finansudvalget og begravet der.

I Rigsdagssamlingerne 1885—86 og 1886—87 var de politiske Forhold (i »Provisorietiden«) af en saadan Beskaffenhed, at der ikke kunde være Tale om at faa Banen fremmet, og i Sommeren 1887 fik Udvalget for Tilvejebringelse af Banen en Skrivelse fra Skanderborg Amtsraad om, at hvis Banen ikke kunde gennemføres i den kommende Rigsdagssamling, saa vilde Raadet se sig nødsaget til at ophæve sin Garanti og forbedre en Vej i Stedet.

Saaledes strammedes Knuden mere og mere.

I den efterfølgende Rigsdagssamling i 1887—88 var Stillingen i Folketinget bleven betydelig ændret, »Visnepolitiken« var bleven

opgivet, og en afgjort Forhandlingspolitik var bleven indledet af et stort Flertal i Venstre med *Frede Bojsen* som Fører.

Flere i Horsens—Tørring og en Vejle—Givebane interesserede Folketingsmænd indbragte i denne Samling et Lovforslag om begge Baner. De blev sammenkoblede og skulde følges ad. Men da det af Pengehensyn var meget vanskeligt at faa Givebanen bygget, blev der i Forslaget opstillet saa stort et Forlangende om Bidrag af Statskassen til Støtte for Bygningen af Banerne, at det var umuligt at tænke sig, at Indenrigsministeren kunde gaa ind derpaa. Og Tørring-Banen kunde nøjes med et Tilskud af ca. 100,000 Kr. til Erstatning for de private Aktier, der kun havde været tegnet for et bestemt Aaremaal og nu var bortfaldne.

Under disse Forhold rejste Stensballe snarest muligt til København — inden Forslaget kom til Behandling i Folketinget — for at tale med Bojsen, hvem han kendte godt fra et Ophold paa Møen i sine meget unge Dage, og Bojsen var meget velvillig. Han lod sig bevæge til at gaa ind i det Udvalg, der skulde nedsættes for deri at søge at opnaa en Forstaaelse med Indenrigsminister *Ingerslev* om et rimeligt Tilskud til Banerne. Og Bojsen, der blev Formand i Udvalget, opnaaede at faa Ministeren til at gaa med til et Tilskud paa 25,000 Kr. pr. Mil — foruden Halvdelen af Ekspropriationsomkostningerne, der her som sædvanlig ved slige Baneanlæg ogsaa skulde udredes af Statskassen. Med et saadant Tilskud af Statskassen kunde Tørring-Banen bygges, men ikke Give-Banen.

Forslaget blev med stort Flertal vedtaget i Folketinget, men i Landstinget var man betænkelig ved, hvad man kaldte et »nyt Princip« — Tilskudet af de 25,000 Kr. pr. Mil. Forslaget blev derfor hengemt i et Udvalg, uden at det var muligt trods alle Anstrengelser af Stallknecht, der var i København, at faa det ud deraf, før Samlingen sluttedes.

Saaledes bristede Haabet om at faa Banen gennemført i Rigsdagssamlingen 1887—88, men Udvalget for Tørring-Banen vilde dog gøre endnu et Forsøg paa at faa Baneplanen gennemført. Det henstillede derfor til Skanderborg Amtsråd, om dette vilde give en Frist paa endnu et Aar med Hensyn til sin Garanti for Banen. Og det stedse velvillige Amtsråd gik ind derpaa. Nu gjaldt det altsaa om at kunne faa Rigsdagen til at gennemføre et Lovforslag om Banen i Samlingen 1888—89.

Tørring-Banen blev i denne Samling løsnat fra en Vejle—Give-Bane, idet der nu af flere Folketingsmænd blev stillet Forslag om en Vejle—Holstebro-Bane i Stedet for en Bane fra Vejle til Give, og disse Folketingsmænd gik ogsaa med til at stille Forslag særskilt om en Horsens—Tørring-Bane, der skulde bygges efter de

samme Regler, der var vedtagne af Folketinget i sidste Samling, og i denne Samling blev Forslaget gennemført i Folketinget uden Udvalg. Men i Landstinget blev Forslaget ogsaa denne Gang henvist til Udvalg — ca. 14 Dage førend Rigsdagen skulde sluttes. Og der var ingen Udsigt til, at det vilde blive anbefalet af Udvalget og vedtaget af Tinget.

Nu var gode Raad dyre. Stensballe havde imidlertid læst en Tale af en Ingeniør, der havde anbefalet for Prisbillighedens Skyld at bygge smalsporede Privatbaner i Stedet for normalsporede. Han kom derved paa den Tanke, at Sagen maaske endnu kunde reddes. En smalsporet Bane vilde nok, tænkte han, kunne gøre god Tjeneste som en Jernbane fra Horsens til Tørring. Og skulde Banen en Gang i Tiden forlænges til en Statsbane Vest paa, kunde den ombygges.

Tørring Jernbanestation.

Han forhandlede derefter i Hast med de øvrige

Medlemmer af Udvalget for Tørring-Banen om Sagen, og disse bemyndigede ham til at søge at fremme Sagen ad den af ham paatænkte Vej, hvis der ikke kunde opnaas at faa vedtaget en normalsporet Bane.

Derpaa rejste han straks til København, fik her af Tegner et Overslag over, hvad det vilde koste at bygge en smalsporet Bane, og talte derefter med Bojsen, der nøje kendte Stillingen i Landstinget, om Sagen.

Bojsen sagde, at det sikkert var umuligt at faa det i Folketinget vedtagne Forslag vedtaget i Landstinget, og han raadede derfor Stensballe bestemt til at søge at faa fremmet en smalsporet Bane og til derfor snarest muligt at faa talt med Grev Molkte, Lystrup, der var Formand for Jernbaneudvalget i Landstinget, om Sagen.

Stensballe fik Lejlighed til snart efter at tale med Grev Molkte. Greven var meget velvillig, men sagde, at han ikke kunde indse, at der var nogen Mulighed for, at det i Udvalget liggende Forslag kunde fremmes i denne Rigsdagssamling. Stensballe viste ham da Tegners Overslag over en smalsporet Bane og spurgte, om Greven saa ikke mente, at et Forslag om en saadan Bane kunde fremmes; og dertil svarede han, at det troede han. Hvis Stensballe næste

Dag vilde bringe ham en skriftlig Meddelelse om, at man var villig til at nøjes med en smalsporet Bane, hvorved Statens Tilskud af 25,000 Kr. pr. Mil kunde undgaas, saa skulde han straks forelægge Sagen i Jernbaneudvalget, og saa haabede han, at Egnen skulde faa en Bane.

Dermed var Knuden i det væsentligste løst. Snart efter blev der vedtaget et Forslag om en smalsporet Tørring-Bane af begge Rigsdagens Ting; og for i nogen Maade at imødekomme Vejle blev der ligeledes vedtaget et Forslag om en smalsporet Vejle—Give-Bane i Stedet for den sidst paatænkte normalsporede Vejle—Holstebro Jernbane.

Herefter skulde alle Garantibevillinger til Tørring-Banen fornyes. De tre Landkommuner, der havde rejst Banespørgsmaalet, blev alle staaende ved den for enhver af dem vedtagne Garantium. Øster Nykirke og Linnerup-Hammer Kommuner fik hver en Nedsættelse paa 5000 Kr., medens Tamdrup Kommune forøgede sin Garantium betydeligt for at faa Jernbanelinien forlagt fra Kørup og op til Lund. Skanderborg Amtsraad og Horsens Byraad blev staaende ved de af disse Raad vedtagne Garantiummer, medens Vejle Amtsraad fik sin vedtagne Garantium nedsat med 40,000 Kr. — fra 130 til 90,000 Kr.

Ialt kom Bygningen af Banen til at koste 659,000 Kr., og den aabnedes for Driften den 1. December 1891.

Stensballe.

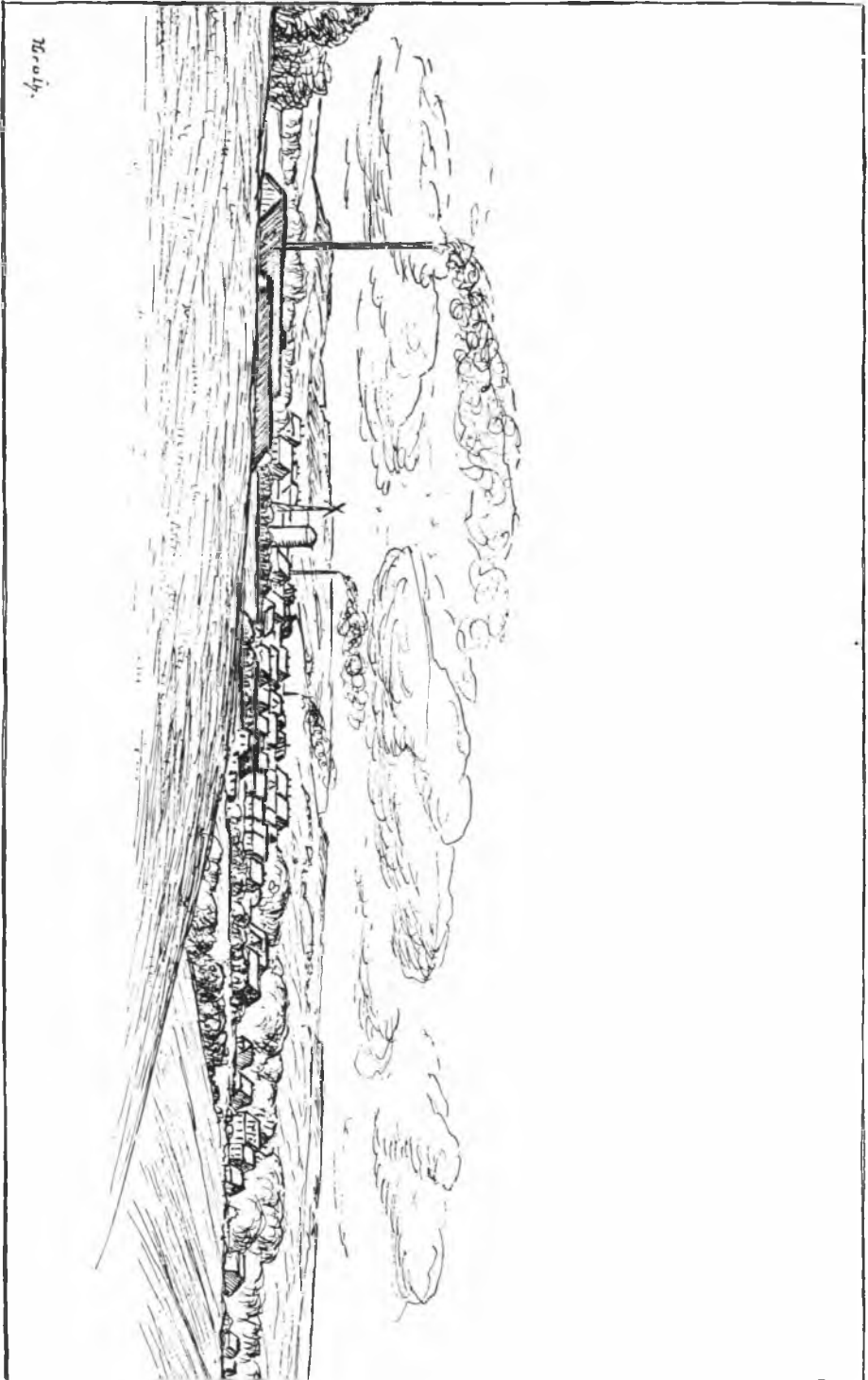

Tørring Stationsby.

DEN JERNBANE, der fremkom som et Resultat af alle de foranbeskrevne Anstrengelser, fik ikke sin Endestation i Tørring Kirkeby, men ca. 1 km Syd for. Hvorfor man lagde Stationen her, skal ikke efterspores; (Kirkebyen kunde have faaet Stationen ved at give et privat Tilskud; men det vilde den ikke). Men en Kendsgerning er det, at denne Placering af Stationen igennem de forløbne fyrretyve Aar har givet Anledning til mange indre kommunale Stridigheder, idet der hurtigt voksede en By op omkring Stationen, en By, der i Kraft af sin Størrelse og Fremdrift vilde have et Ord med i Laget, medens Kirkebyen, hvori der i 1887 var bygget et Andelsmejeri, som havde givet Byen en Opkomst, til Trods herfor dog ikke udviklede sig væsentligt; men alligevel sammen med den øvrige Del af Sognet var herskende i den kommunale Regering. Dette Forhold affødte i en Aarrække bitre Stridigheder, hvis Eftervirkninger vel knapt har fortaget sig endnu. Medens den ny Stationsbys Begyndelse og Vækst saaledes indeholdt Spiren til mange uheldige Forhold, voksede Byen hurtigt og uhindret heraf op til en anselig Størrelse. Byens hurtige og store Opkomst skyldtes Banens Anlæg med Endestation i Tørring Sogn, hvilket med eet Slag gjorde Stedet til Handelsplads for et meget stort og godt Opland, der før ved Hjælp af en besværlig Fragtkørsel til og fra Vejle eller Horsens havde faaet den Vareudveksling besørget, der nu ved Jernbanens Hjælp kunde udføres paa faa Timer. Betegnende er da ogsaa, at

den Forretningsbygning, der ved sin omfattende Virksomhed blev en Hovedhjørnesten i Byens Forretningsliv, nemlig Købm. Juuls store Hjørneejendom, var den første Bygning, der blev opført i 1890 af Købmændene Jens Kyndesen og Jens Hauge. Her opstod straks en stor blandet Landhandel: Hørkram, Isenkram, Foderstoffer m. m. En lignende Forretningsbygning, nu Købmand Andersens, blev ligeledes opført i 1890 af Købm. Jørgen Sørensen, og Købm. Mads Kristiansen i Vejle paabegyndte i 1890 Opførelsen af Hotellet. — Hvor Stationen blev lagt, og hvor Byen opstod, var der mager Sandjord, der hørte til Gaardene »Tørringager«, »Stougaard« og »Øster Slaarup«. Amtsvejen gik i dens nuværende Retning, og foruden de tre nævnte Gaarde var der kun to smaa gamle Huse, det ene beliggende, hvor Postbud Claus Kristensens Hus nu er, og det andet lige overfor i Alstedgaards Eng. I det første boede en Smed, man kaldte »Æ Sjællænder-Smej«. Huset blev senere overtaget af Slagter Carl Jensen, der her havde Byens første Slagterforretning. I det andet Hus var der Karetmagervirksomhed (Karetmager Hansen), senere boede der en Tømrer Jensen. Huset er nu forlængst nedrevet; men Bopladsen kan ses endnu, og et Pæretræ med nogle ualmindelig utiltalende Frugter vidner om en tidligere Beboelse. Stationsbyen begyndte saaledes i bogstavelig Forstand paa bar Bund; men den fik allerede i de første 5 Aar en vældig Fremgang, en Fremgang, der bedst kan anskueliggøres ved at tage et Udpluk af Haandværkerforeningens Medlemsliste i Aarene 1892—95. For Oversigtens Skyld nævnes Navnene i alfabetisk Orden: *Karl Andersen*, Tømrer og Snedker, kom i 1891 til Tørring, hvor han sammen med sin Svoger Laurs Thomsen købte et Hus, der var bygget i 1890 af Maler H. Th. Jensen. Huset købtes senere af *Niels Rasmussen*, Træhandler, der beboede det, indtil det blev nedrevet ved Banens Forlængelse til Tyregod. *Abrahamsen*, Bager, var Bestyrer i et af Træskomand Johan Olsen oprettet Bageri. Huset blev opført i 1890 og er nu ombygget af den nuværende Ejer Bager Ole Olsen. *A. Bode*, Blikkenslager, drev blandt andre Steder Forretning i en Ejendom, der blev opført i 1893 af Skomager Chr. Jessens Fader og senere ombygget af Chr. Jessen. *Bundgaard*, Skrædermester. *Fr. Gaarde*, Gæstgiver, tidligere Dagvognskusk, blev Vært i Hotellet, da dette var færdigt i 1892. *A. Grabow*, Købmand, havde Butik i Hotellets nuværende Spisestue og boede i den nuværende Værts Privatlejlighed. *Eriksen*, Musiker, Brugsforeningsuddeler i Kirkebyen. *A. Hjort*, Ølhandler og Rejsebud, boede i det Hus, Tømrer Kjeldsen nu ejer. *N. P. Hansen*, Byens første Manufakturhandler, drev Forretning i en Butik i Kyndesens og Hauges Ejendom (Sæbehuset). N. P. Hansen drev en noget blandet Forretning, idet han ikke alene solgte Klædevarer,

men ogsaa Harver, Plove, Skotøj m. m. *Hans Fr. Hansen*, Tømmerhandler, byggede i 1891 det Hus, hvor Slagter Hansen nu har Forretning. Tømmerlageret laa bagved ud mod Landevejen. *Simon Hansen*, Murermester, Kirkebyen. *N. K. Hansen*, Murermester, boede paa Tørring Mark i den Ejendom, som nu tilhører Lærer Kristensens. Murer Hansen, der endnu i sin høje Alderdom bestiger Stilledset, har opført en stor Del af Stationsbyens Huse, og han gjorde det for ca. 200 Kr. pr. Hus, siger man i alt Fald. *H. P. Hansen*, Manufakturhandler, drev Forretning i det Hus, *P. J. Møller* nu ejer. Huset blev opført i 1892 af Snedkermester Martin Madsen, Vonge, der senere flyttede til Give. *Kr. Hansen*, Marskandiser, byggede i 1893 Laurs Thomsens Ejendom. *J. Hauge*, Købmand, var først Uddeler i Kirkebyens Brugsforening en kort Tid, senere Købmand i Hotellets Forretningslokale, og i 1897 overtog han den af ham og Kyndesen i 1890 opførte Hjørneejendom for egen Regning. *H. Th. Jensen*, Malermester, byggede som nævnt Niels Rasmussens Hus i 1890 og derefter i 1892 i Kompagni med Carl Andersen de Ejendomme, Isenkræmmer K. Madsen og Skræddermester Nielsen nu ejer. *Chr. Jørgensen*, Smedemester, byggede Byens første Haandværkerbolig i 1890. Blikkenslager Berthelsen ejer nu Huset. Der var Smedie, hvor der nu er Butik. *J. Jensen*, Drejer, boede paa Stougaards Mark (Mælkehandler Mortensens Ejendom). *A. Jensen*, Drejer, byggede i 1894 det Hus, hvor Billedskærer Henriksen bor. *Carl Jensen*, Slagter, drev Forretning i det før omtalte gamle Hus ved Engen. *Peter Jensen*, Slagter, byggede i 1894 det Hus, Pensionatsværtinde Johanne Mikkelsen har beboet en Række Aar. *K. P. Knudsen*, Skræddermester, boede i et Par Aar i Kyndesens og Hauges Ejendom og byggede derefter den nuværende Forretningsbygning i 1892. *Lyhne*, Sadelmager, byggede i 1894 det Hus, hvor Gudmund Petersen bor. Ved Rejsegildet indtraf et lille Uheld. Der blev serveret en velstegt Gaas i hel Tilstand; men Fuglen har maaske været lidt vanskelig at angribe, for pludselig saa Forskæreren Dyret gøre et Hop og forsvinde ned under Bordet; men Lyhne undgik Formædelsen ved at gribe den i Flugten i det ene Laar, hvorefter han triumferende lagde den paa Plads igen. *Lyhne*, Smedemester, drev Forretning i Kirkebyen, indtil Smed Mogensen overtog Forretningen i 1908. *Jens Kyndesen*, Købmand, er omtalt. *H. Lauridsen*, Sadelmager, byggede 1899, hvor Iver Andersen bor. *Chr. Mortensen*, Fotograf, Barber, Telefonmontør, Installatør af Acetylgasværker, Musiker, Bilejer og Købmand, boede og havde Atelier i K. Madsens Ejendom. Denne Tusindkunstner, der oprindeligt var Møller, født paa Fyn, men hidtil havde boet i Vildbjerg og Herning, kom til Byen i 1892. Mortensen var en Kæmpe, godmodig, vittig og slagfærdig og vellidt af alle.

Han havde i sin Karakter to fremtrædende Svagheder. Den ene var hans Kærlighed til stærke Drikke, hvilket Forhold han ingenlunde lagde Skjul paa, og han kunde drikke en Spandfuld, som man siger. Naar han optraadte som Musiker, han spillede Kontrabas, blev han gerne ud paa Natten »en bette rusig«, og Instrumentet afgav mere og mere sønderrivende Lyde, hvilket dog ikke afficerede Mortensen, der uanfægtet gned videre og ved sit uopslidelige gode Humør holdt Liv i Selskabet. Utallige er de Historier, Samtiden ved at berette om Mortensen. Her skal kun anføres een: Mortensen var efter en bevæget Nat kommen forkert i sin Jernseng med Hovedet ned mod Fodendens Tremmeværk. Da han vaagnede om Morgen, gled et Angstens Gys gennem hans store Krop ved Synet af Gitret, og det skar igennem hans Hjerne: »Nu er do D. j. bleven spærret inde, bette Mortensen«. I sine mange Bestillinger var han en uforbederlig Klodrian; men han var altid rig paa Ideer, hvorfor han i Byens Opgangstid spillede en Rolle særlig ved Anlægget af den private Telefoncentral og Acetylngasværkerne, der dog paa Grund af deres infame Stank og aabenbare Livsfare hurtigt udspillede deres Rolle. Bilismen var Mortensens anden store Svaghed. Han ejede Byens første Automobil, et trehjulet Monstrum, og derefter en Række større og mindre Køretøjer, der alle havde den Særegenhed, at de ikke var til at faa i Gang, og kom de endelig i Gang, kunde de ikke bremses, og i det hele taget vanskeligt bringes til at standse igen. Mortensen døde i 1925, efter at han i en Aarrække havde drevet en lille Købmandsforretning i Købmand Lunds Ejendom. Mortensen var med sine Svagheder en god Mand. *Elias Nielsen*, Murermester, byggede i 1892 Gunnar Kristensens nuværende Ejendom, der i mange Aar var den eneste i Pigtraadsallé (Nørregade). *J. Chr. Nielsen*, Snedkermester, byggede sin store Hjørneejendom, nu Rich. Petersens, i 1893. Skomager *Nielsen* byggede i 1892 Huset, hvor der er Margarinefabrik. *Karl Madsen*, Bud, derefter Isenkræmmer med Butik i Kyndesens og Hauges Ejendom, senere købte han sin nuværende Forretningsbygning af Fotograf Mortensen i 1905. *J. Mikkelsen*, Malermester, boede i Murer Elias Niensens Ejendom. *H. L. Pedersen*, Urmager og Guldsmed, byggede sin Ejendom i 1890. *C. O. Ravn*, Malermester, i Kirkebyen. *J. Ravn*, Maskinsnedker, byggede Byens første Maskinsnedkeri og boede, hvor Ølhandler Andersen nu bor. Værkstedslokalerne, der laa ud mod Markedspladsen, nedbrændte i 1908. P. Chr. Nielsen havde efter Ravns Fallit overtaget Ejendommen. P. Chr. Nielsen ejede da allerede Købmandsforretningen, som Jørgen Sørensen havde drevet, og Hans Fr. Hansens Tømmerhandel. Efter Branden i 1908 byggede P. Chr. Nielsen det store Savskæreri og Snedkeri i Søndergade, som

P. Hilmer nu ejer. K. Sørensen, Væver, byggede i 1893 det Hus, hvor Strikker Karl Pedersen nu bor, og han boede der sammen med sin Broder, Murer N. Sørensen. P. Pedersen Vinde, Rebslager, byggede Møllebygger Hansens nuværende Ejendom i 1892. Bag ved Huset ned mod Kr. Højs Gaard var der Reberbane. Foruden de her nævnte Haandværkere og Forretningsdrivende nævner Medlemslisten Navne paa en Del unge Haandværkssvende og Tjenestemænd ved Banen. Nogle af disse byggede ogsaa i disse Aar; men det anførte vil være tilstrækkeligt til at klargøre Byens Tilblivelse med Stationen, Hotellet, Jørgen Sørensens og Kyndesens og Hauges store Ejendomme som Udgangspunkter. Og i de nævnte 5 Aar, hvor der opstod Forretningsbygninger og Haandværkerboliger af næsten enhver Art, skabtes Byens Centrum: Jernbanegade, Østergade, Bredgade og Nørregade. Efter en Standsning af Byggeriet sidst i Halvfemserne paa Grund af de daarlige Tider tog dette igen stærk Fart i de første fjorten gode Aar af dette Aarhundrede, idet Led føjedes til Led i Bybilledet, saa det fremtræder, som vi ser det i Dag. Bredgade, Nørregade og Østergade fuldførtes. Østergade, Skovvejen, Vongevej, Postvej og Villavej opstod. I Krigsaarene og Tiden derefter kom Solfang og Frederiksbergkvarteret til. Byen bestaar nu af 149 Huse, deraf 35 Forretningsbygninger og 31 Haandværkerboliger. Enkelte Bygninger vil finde særskilt Omtale. Følgende Haandværkere og Forretningsdrivende er Medlemmer af Haandværker- og Borgerforeningen.

Navn og Stilling	Etableringsaar	Tidligere Indehaver	Svende	Kommis Arbejdere	Lær-linge
M. Abrahamsen, Murermester	1902		2		
A. Andersen, Købmand	1925	M. C. Møller		1	
A. Basse, Bagermester	1920	Jensen			
J. M. Berthelsen, Blikkenslager	1896	Bode			
C. Bregnholm, Købmand	1925	Selv oprettet			
P. Frank Christensen, Skomager	1932	Selv opretter			
S. Christensen, Bødker	1904	Jensen	1		
I. M. Christoffersen, Trikotagehdl.	1911	Marinus Kyndesen ved Fru Elbæk			
Fru Eriksen, Syerske	1919	Selv oprettet			
J. P. M. Eriksen, Papir- & Musikhdl.	1906	Selv oprettet			
P. Hammer, Cigarhandler	1914	Selv oprettet			
A. Hansen, Malermester	1911	Olsen			
E. Hansen, Møllebygger	1915	Vinther	1		
H. Hansen, Slagtermester	1928	Solus Pedersen og Henningsen	1		
M. Hansen, Mekaniker	1916	Selv oprettet	1		2

Navn og Stilling	Etableringsaar	Tidligere Indehaver	Svende	Konmmiss	Arbejdere	Lærlinge
P. Hilmer, Trælasthandler	1926	P. Chr. Nielsen	2			
Chr. Iversen, Møbelfabrikant	1916	Selv oprettet	25	1	1	2
Joh. Iversen, Skorstensfejer	1916		1			
Sofus Iversen, Købmand	1925	Studsgaard og Møller		1		
A. C. Jensen, Tømrer	1907	Selv oprettet	1			
Carl Jensen, Murermester	1917	Selv optettet	2			
H. N. Jensen, Møbelfabrikant	1911	Selv oprettet	15			
N. Jensen, Malermester	1903	Selv oprettet				
W. Jensen, Malermester	1907	Selv oprettet				
K. Jepsen, Snedkermester	1915	Selv oprettet				1
A. Jespersen, Tømrer- og Snedkerm.	1905	P. Pedersen	1			
Viktor Jessen, Skomagermester	1900	Chr. Jessen	3			
J. W. Juul, Købmand	1909	Jens Kyndesen og J. Hauge		1	2	
Jensen & Qvist Jørgensen, Møbelfabrikanter	1926	Selv oprettet	5			1
Th. Jørgensen, Smedemester	1921	Selv oprettet				1
Axel Knudsen, Manufakturhandler	1930	K. P. Knudsen		3		
Chr. Koed, Urmager & Guldsmed	1922	H. L. Pedersen				
A. Kjøbeløv, Hotelejer	1919	Gaarde og M. P. Christensen			5	
H. Larsen, Bogtrykker	1927	C. Caspersen	1			1
C. W. Laursen, Slagtermester.	1916	Brandt	2			
A. Lund, Købmand	1927	Chr. Mortensen				
Magnus Madsen, Bilejer	1929	Selv oprettet				
K. Madsen, Isenkræmmer	1898	Selv oprettet		1		1
A. Mikkelsen, Malermester	1894	J. Mikkelsen	1			
M. Mogensen, Smedemester	1905	Lyhne	2			1
Peder I. Møller, Manufakturhandler	1921	H. P. Hansen, Kjeldsen og Mahler		4		
N. Nielsen, Skræddermester	1907	Selv oprettet	2	1		
A. Olesen, Margarinefabrikant	1923	Selv oprettet	1		4	
O. Olsen, Bagermester	1900	Selv oprettet	1			1
A. Omann, Ølholm	1925	N. Omann	24			
Asta Petersen, Sæbehuset	1917	Selv oprettet		1		
Bernh. Petersen, Guldsmed	1931	C. Andersen				
Joh. Petersen, Ølhandler	1899	Selv oprettet			1	
J. Chr. Pedersen, Tømrer	1903	Selv oprettet	3			1
N. Pedersen, Mekaniker	1925	Selv oprettet				
N. Petersen, Barber	1916	Rasmussen				1
Peter Petersen, Bilejer	1931	Selv oprettet				
O. Reymann Petersen, Boghandler	1927	H. L. Petersen		1		
Villy Pedersen, Købmand	1930	J. W. Juul		2		1
P. Petersen, Købmand	1898	Selv oprettet		1		1

Navn og Stilling	Etableringsaar	Tidligere Indehaver	Svende	Kommis	Arbejdere	Lær-linge
Richard Pedersen, Møbelhandler	1930	J. Chr. Nielsen				
S. Petersen, Barber	1902	Selv oprettet	1			2
Aa. Rundquist, Skræddermester	1931	Selv oprettet	1			
A. Schmidt, Sadelmager	1909	Petersen	2			1
H. P. Schmidt, Karethmager	1905	N. Andersen				
J. Simonsen, Radiomontør	1929	Selv oprettet				
J. Simonsen, Gartner	1931	H. Elkjær	1			1
Karen Svejstrup, Syerske	1919	Selv oprettet				2
Jens Vistesen, Vognmand	1920	V. Rasmussen				

Man vil se, at alle nødvendige Haandværk og Forretningsvirksomheder er repræsenterede. Byen rummer adskillige store Virksomheder, hvoraf særlig maa nævnes Møbelfabrikkerne, der giver Byen dens Præg. Møbelfabrikkerne beskæftiger et stort Antal faglærte Mænd og en Del Arbejdere, hvoraf de fleste er gifte og bosiddende Folk. Møbelindustrien her i Byen har skabt sig et smukt Omdømme med stort Salg af Møbler i alle Landets Egne og den skaber derved vellønnet Arbejde, selv i disse Kriseaar, og Virksomhedernes Betydning for Byens og Sognets hele Næringsliv er af fundamental Art.

J. P. Nielsen.

TØRRING ELEKTRICITETSVÆRK.

I BEGYNDELSEN af dette Aarhundrede holdt Elektriciteten for Alvor sit Indtog her i Landet, og Borgerne her i Tørring blev snart klar over, at en virkelig Fremskridtsby som denne maatte have sit Elektricitetsværk. Sadelmager Petersen fremførte Sagen paa Haandværkerforeningens Generalforsamling i Efteraaet 1905, og der nedsattes et Udvalg til at gøre det forberedende Arbejde. Dette Udvalg sammenkaldte saa en Del af Byens næringsdrivende til et Møde paa Gæstgivergaarden den 15. Marts 1906 for at drøfte Sagen. Her valgtes en foreløbig Bestyrelse, bestaaende af Driftsbestyrer Stensballe, Stationsforstander Poulsen, Købmand J. Hauge, Snedker J. Chr. Nielsen og Urmager Petersen, til at arbejde videre for Sagen, saafremt man kunde tegne mindst 40 Andelshavere. Bestyrelsen konstituerede sig med Urmager Petersen som Formand og Driftsbestyrer Stensballe som Kasserer. Tegningen af de 40 Andelshavere har sandsynligvis ikke voldt store Vanskeligheder; thi allerede den 17. Marts afkøber Bestyrelsen Proprietær Ingwersen,

Stougaard, en Byggegrund for en Pris af 400 Kr. Den 2. April kan man holde stiftende Generalforsamling, paa hvilken Selskabets Love vedtages og Bestyrelsen genvælges. Imidlertid maa der være kommet en Kurre paa Traaden; thi den 6. April indvarsles til ekstraordinær Generalforsamling paa Foranledning af, at Urmager Petersen har nedlagt sit Mandat. I hans Sted vælges K. Madsen, medens de øvrige Herrer genvælges, og det blev saaledes denne Bestyrelse, der med Stationsforstander Poulsen som Formand kom til at udføre det overordentlig store Arbejde at skaffe Byen et Elektricitetsværk. Ingeniør Bjerre, Askov, blev antaget som teknisk Raadgiver, og efter hans Forslag købtes en 28 HK. Motor, der opstillet paa Plads kostede 10600 Kr. Bygningen opførtes af Snedker J. Chr. Petersen for en Pris af 2975 Kr., og Anlægget af Ledningsnettet blev overdraget til Firmaet Professor Jørgensen, København, for 13813 Kr. Sidstnævnte Firma gik imidlertid Konkurs under Udførelsen, hvilket selvfølgelig bevirkede, at Anlægstiden trak noget ud, samtidig med, at det voldte Bestyrelsen mange Bryderier og et Utal af Rejser i Øst og Vest. Den 25. November 1906 kunde Bestyrelsen dog aflevere det færdige Elektricitetsværk til Andelshaverne, og det hvide Lys havde allerede den 6. September holdt sit Indtog i Tørring Stationsby. Til Gadebelysning havde man anskaffet Buelamper, og Tørring var den første By i Landet, der anvendte en saa hypermoderne Gadebelysning. Strømprisen blev ansat til 4 Øre for Lys og 2 Øre for Kraft pr. hwt. Anlægskapitalen var laant til en Rente af $4\frac{1}{2}$ pCt., en Rente, der nok kan gøre et Nutidsmenneske misundeligt. Som Passer af Værket havde Bestyrelsen antaget Smedemester Jørgensen, Tørring.

Værket gaar nu sin støtte Gang, og i 1910 vedtager Generalforsamlingen at udvide Ledningsnettet til Gl. Tørring. Urmager Petersen var blevet Formand i 1909, men afløstes 2 Aar efter af Fotograf Christensen. I 1913 blev Mekaniker Hansen Bestyrer paa Elektricitetsværket, og samtidig ansattes L. Petersen som Reservepasser. Verdenskrigen medførte, at det kom til at se »sort« ud for de fleste af Landets Elektricitetsværker, idet det under denne blev næsten umuligt at skaffe Brændselolie. I Tørring klarede man sig en Tid ved en gennemført Rationering af Lys- og Kraftforbruget, men i 1917 maatte man skride til Anskaffelse af ny Drivkraft. Man tænkte først paa at benytte Vandkraften enten fra Slaarupaa eller Egholm Mølle. Denne Tanke opgav man dog igen, og i Foraaret 1918 anskaffede man en Sugegasmotor, til hvilken man kunde benytte Tørv og Brunkul som Brændselmateriale. Dette Anlæg var overordentlig dyrt, og Prisen for Strøm steg da ogsaa til henholdsvis 12 og 7 Øre, hvilket er det højeste, man har været oppe paa. Suge-

gasmotoren virkede ikke videre tilfredsstillende, og saa snart man igen kunde skaffe Olie, erstattede man den derfor med en Dieselmotor. I 1920 sluttedes en Kontrakt angaaende Køb af Strøm fra Alsted Møllens Elektricitetsværk. I de følgende Aar foretoges ret store Udvidelser af Ledningsnettet, saaledes til Uhrskov i 1921 og

Interior fra Tørring Elektricitetsværk.

til Stougaards Mark i 1923. Det har derfor ogsaa været nødvendigt at udvide baade Elektricitetsværkets Maskinkraft og Bygning ret betydeligt, og Værket raader nu over 3 Dieselmotorer med en samlet Kapacitet af 265 HK. Buelamperne er forlængst erstattet med Glødelamper, og i 1931 anbragtes disse midt over Gaderne

ne, saa Byens Gadebelysning nu maa siges at være fuldtud moderne, hvilket man vel forøvrigt kan sige om Værket som Helhed.

Den nuværende Bestyrer paa Værket L. Petersen blev fast ansat 1918, idet Mekaniker Hansen da ønskede at trække sig tilbage. Fotograf Christensen var Formand til 1929, da han afløstes af Skolebestyrer M. Buhl. Tørring Elektricitetsværk er blandt Landets største Landelektricitetsværker, idet det har et Ledningsnet med en Radius paa ca. 3 km og producerer en Strømmængde paa ca. 250,000 kwt. aarlig, og det er tillige blandt Landets billigste, da Strømprisen er 3 Øre for Lys og 1½ Øre for Kraft pr. kwt.

M. Buhl.

TØRRING VANDVÆRK.

VED Efteraarsgeneralforsamlingen 1913 valgte Haandværkerforeningen et Udvalg, som skulde forberede Anlægget af et Vandværk i Tørring Stationsby. Efter at dette Udvalg i Vinterens Løb havde udført det forberedende Arbejde, indvarslede det til stiftende Generalforsamling den 14. Marts 1914. Paa denne Generalforsamling vedtog man Vandværkets Anlæg, og den første Bestyrelse kom til at bestaa af d'Hrr. Urmager C. Andersen, Skomager Jessen, Smedemester Jørgensen, Malermester N. Jensen, Lokomotivfører Petersen, Sagfører Schou og Postmester Hasselmann, hvilket vist var de samme Herrer, som havde siddet i det foreløbige Udvalg. Bestyrelsen konstituerede sig med Urmager Andersen som Formand,

Sagfører Schou som Sekretær og Postmester Hasselmann som Kasserer. Bestyrelsen antog Ingeniør Jokimsen som raadgivende Ingeniør, og det overdroges til Ingeniør Gudnitz at bygge Vandtaarnet. Angaaende Drivkraft til Pumpeanlægget sluttede man Kontrakt med Tørring Elektricitetsværk om Levering af Strøm til en Pris, der laa noget under den dagældende Kraftpris. I Efteraaret 1915 var Vandværket færdigt. Hele Anlægssummen beløb sig til godt 25,000 Kr., som man havde laant i Landmandsbanken. Tørring Kommune havde kautioneret for Laanet, der skulde afdrages i Løbet af 35 Aar.

I 1916 afløste Stationsforstander Poulsen Urmager Andersen som Formand. I Foraaret 1918 vedtog man at købe en Vindmotor, idet Elektricitetsværket paa Grund af Oliemangel ikke saa sig i Stand til at levere den fornødne Mængde Strøm. Vindmotoren kostede ca. 1000 Kr., og den har siden leveret den væsentligste Del af Drivkraften, dog maa Elektricitetsværket under Vindstille træde hjælpende til.

Fabrikant P. Chr. Nielsen var Formand fra 1917 til 1925, da han afløstes af den nuværende Formand, Snedkermester Jens Chr. Pedersen. Tørring Vandværk, der bliver passet af Elektricitetsværksbestyrer L. Petersen, gør udmærket Fyldest, idet det forsyner sine ca. 120 Forbrugere med rigeligt og fortrinligt Vand til en Pris, der ligger under det, der maa betales ved de fleste andre Værker af lignende Størrelse.

M. Buhl.

BANKEN.

A/S Horsens Banks Filial i Tørring Stationsby begyndte under beskedne Forhold, idet Banken i 1907 lejede et Værelse i Hotel »Tørring«, og her foregik Bankvirksomheden et Par Timer hveranden Dag. Det viste sig imidlertid hurtigt, at det var nødvendigt at faa større Virkeplads, hvorfor man lejede Lokaler i Marinus Kyndesens store Hjørneejendom, der var opført i 1908 og i 1912 købtes af nuværende Bankkasserer Christoffersen. I de første Aar lededes Filialen direkte fra Hovedkontoret, som sendte en Mand, I. Z. Jørgensen, herud paa Kontordagene. I 1914 blev Christoffersen ansat som Kasserer, et Hvery, han har røgtet med stor Pligtopfyldenhed og Diskretion igennem 18 Aar. Den stadig stigende Omsætning medførte, at I. Z. Jørgensen i 1917 blev fastboende her i Byen og holdt Kontordag hver Dag i Ugen, og i 1924 opførtes endelig den smukke, monumentale og velindrettede Bankbygning, vi nu har. Denne Bygning kaldes nu i daglig Tale »Tørring Bank«, og den

ledes som en stor selvstændig Afdeling af Horsens Bank. I. Z. Jørgensen afløstes i 1924 af B. Z. Husum, der i 1928 efterfulgtes af A. L. Jensen. Den nuværende Bankbestyrer er N. Jespersen. Personalet bestaar nu af Bestyrer, Kasserer, 2 Assistentter og 1 yngre Funktionær. Banken har en stor Omsætning, og den er gaaet ind i Byens og Egnens Liv som den nødvendige Pengeomsætningsorganisme, Tiden og Udviklingen kræver.

Interiør fra Banken.

J. P. Nielsen.

TØRRING OG OMEGNS SPARE- OG LAANEKASSE.

I FORAARET 1880 blev Spare- og Laanekassen for Tørring Sogn oprettet. Det var særlig 3 Mænd, Lærer H. Nissen og Gaardejerne A. J. Hauge og Kynde Poulsen, der havde været virksomme for Sparekassens Oprettelse.

Den første Sparekassedag blev afholdt den 23. April 1880.

I Arkivet findes Sparekassebog Nr. 3, der har tilhørt Kristen Hauge Olsen, Skovhuset; paa denne Bog er nævnte Dag indsat 10 Kr. Indskudet er underskrevet af Lars Jørgensen, H. Nissen og Kynde Poulsen. Der har samme Dag været 37 Indskud, vel nærmest fra de stiftende Medlemmer, som hver skulde indskyde 20 Kr.

De første Vedtægter for Sparekassen er underskrevet af Anders Hauge, Martin Sørensen, Laurids Petersen, Kynde Poulsen, Martin Olesen, Lars Jørgensen og H. Nissen, der har udgjort den første Bestyrelse, og Vedtægterne er dateret den 25. Juni 1880. Der har den Dag været 29 Indskud.

Vedtægterne bestaar af 12 Paragraffer.

I § 1 hedder det: Kassens Formaal er at faa sammensparet Sognets Smaasummer og ved disse afhjælpe Smaalaan i Sognet — og videre hedder det i efterfølgende §: Indskud modtages fra 25 Øre til 200 Kr. og forrentes med 4 pCt. p. Anno. — Kontortid hver Fredag Eftermiddag fra Kl. 5—8.

§ 4: Et Antal bosiddende Mænd i Sognet er ansvarlige for de

indestaaende Summer og kaldes de stiftende Medlemmer. Disse sammenskyder den første lille Kapital og lader Pengene staa indtil videre.

§ 5: Uddrag paa indtil 50 Kr. kan ske uden Opsigelse, Uddrag paa over 100 Kr. skal opsiges 6 Maaneder i Forvejen.

§ 6: Der udlaanes fra 5 til 100 Kr. ad Gangen, men kun til Mænd og Kvinder i Sognet.

§ 8: Hver 8de Ugedag afbetales $\frac{1}{5}$ af Laan, der forrentes med 1 Øre af hver Krone for hver 8 Uger.

§ 10: Kassereren lønnes med $\frac{1}{4}$ af det aarlige Overskud, den øvrige Bestyrelse og Revisorer er ulønnet.

§ 11: Kassens Regnskab gaar fra 11. December til 11. December. Forslag ved Generalforsamlingen skal have $\frac{3}{4}$ af de mødte stiftende Medlemmers Stemmer for at blive vedtaget. Medlemmerne er pligtige at møde ved Generalforsamlingen enten personlig eller ved Fuldmagt. Udeblivelse medfører en Bøde af 50 Øre.

Sparekassen har i det første Aar haft 82 Indskydere.

Sparekassens Kontor var i de første Aar i den gamle Skole, senere i Brugsforeningen og i Tørring Forsamlingshus.

Den ældste daglige Kassebog, der findes i Arkivet, er begyndt i April 1884; da har A. Hauge afløst H. Nissen som Kasserer, og der er skiftet Bestyrelse. Indskudet har fra 1. April 1884 til 31. Marts 1885 været Kr. 7417,68 og Uddraget Kr. 5199,90. Udlaanene har været Kr. 28,471,00 og Afdrag paa Laanene Kr. 25435,00. Driftsudgifterne Kr. 37,36.

Det følgende Aar er Indskudet gaet ned til Kr. 2560,06 og Uddragene har været Kr. 3021,93, saa er Indskudene igen steget i de følgende Aar.

Den ældste Forhandlingsbog, der findes, er begyndt ved Generalforsamlingen den 18. Maj 1894; da er Laust Pedersen Kasserer, og Bestyrelsen er inskrænket til 5 Medlemmer. Lønnen er da 120 Kr. til Kassereren og 30 Kr. til hvert Bestyrelsesmedlem.

1895—96 er Kassens Indskud steget med 12000 Kr., og Afdraget af Kautionslaan nedsættes til $\frac{1}{20}$ af Laanet ved hver Forfaldsdag.

Ved Generalforsamlingen 4. Juni 1898 nedsættes Bestyrelsens Medlemsantal til 3: H. L. Petersen valgtes til Formand, L. Pedersen fortsætter som Kasserer, og S. Kr. Jensen som Bestyrelsesmedlem.

29. April 1905 afholdt Sparekassen 25 Aars Jubilæum. Ved forrige Aars Generalforsamling var bevilliget 150 Kr. til Festens Afholdelse. Som Æresgæster var indbudt Sparekassedirektør Bindslev og en Repræsentant for Sparekasserne i Nykirke og Langskov og Landbosparekassen i Horsens.

1910 fik Sparekassen Navneforandring og kom til at hedde Tør-

ring og Omegns Spare- og Laanekasse. Garanternes solidariske Ansvar ophæves, og hver Garant hæfter herefter kun for indtil 200 Kr. Samme Aar optoges Garanter fra Linnerup og Hammer Sogne. Lærer Svenstrup og Niels Jensen, Brejnbjerg, valgtes som Tillidsmænd for de 2 Sogne.

1915 begyndtes med en ugentlig Kontordag i Stationsbyen.

1918 valgtes Fotograf Christensen til Formand.

1921 nedlages den ugentlige Kontordag i Gl. Tørring, og fra den Tid er afholdt 3 ugentlige Kontordage i Stationsbyen.

Det ældste Regnskab, der findes, er for Aaret 1. April 1915 til 31. Marts 1916. Sparernes Tilgodehavende var da Kr. 225917,12 fordelt, paa 922 Konti.

1. April 1932 var Sparernes Tilgodehavende Kr. 659014,97, fordelt paa 1210 Konti.

Sparekassen ydede i de første Aar kun Kautionslaan paa kort Afdragstid, men er senere gaaet over til at yde Laan baade i fast Ejendom, Haandpantlaan og Kautionslaan.

Indlaansrenten har varieret fra $3\frac{3}{5}$ pCt. til $5\frac{1}{2}$ pCt. pro Anno, og Udlaansrenten fra $4\frac{8}{10}$ pCt. til $6\frac{1}{2}$ pCt. pro Anno.

4 Mænd har opnaaet at fejre 25 Aars Jubilæum i Sparekassens Tjeneste, og de modtog i den Anledning hver en Erindringsgave: S. Kr. Jensen 1914, Laust Pedersen og A. J. Hauge 1915, og H. L. Pedersen 1917.

Efter Sparekassens Rekonstruktion 1930 udvidedes Bestyrelsens Medlemsantal til 9, og Gaardejer Elmo Kristensen, Stougaards Mark, valgtes til Formand.

Stifternes Tanke med Sparekassen som Opsamler af sammen sparede Smaasummer og disses Udlaan med en lille Avance til Egnens Befolkning har sikkert haft sin store og gode Betydning for Egnen, og vi er og vil sikkert stedse være disse Mænd Tak skyldig.

Peter Petersen.

BYENS HOTELLER.

HOTEL »TØRRING« er Byens og Sognets eneste Hotel med Ret til Udsenkning af Alkohol. Hotellet byggedes som tidligere meddelt af Købmand Mads Kristiansen, Vejle, i 1890. Den første Vært var Gaarde til 1899, derefter Kristensen til 1919, da den nuværende Vært A. Købeløv købte Hotellet, som nu ved gennemgribende Restaureringer og Nybygninger fremtræder som et moderne Hotel, der tilfredsstiller alle rimelige Krav. Hotellet beskæftiger et fast Personale paa 5—6 Mand. Staldforpagter Carl Carlsen, der er født i Kløvborg, kom til Hotellet i 1897, og »Carl o æ Goer« har saaledes røgtet sit

Hverv i 35 Aar, og han har i det lange Tidsrum vundet sig mange Venner blandt Hotellets Kunder ved sin pligtopfyldende og elskværdige Færd.

Afholdshotellet er en stor Bygning i Bredgade med Serveringslokaler og Forsamlingssal. Bygningen blev oprindelig oprettet som Landbohjem og dreves som Afholdshjem og K. F. U. M. Hjem indtil 1919, da Fællesorganisationen købte Bygningen og oprettede en Brugsforening samt drev en Afholdsbeværtning og Hotelvirksomhed med den Klausul, at enhver arbejdsløs, Lærling, rejsende eller hvem som helst maa sidde i Restaurationen uden at nyde noget. Fællesorganisationen er oprettet af Snedkernes, Træindustriens og Arbejdsmændenes Fagforeninger samt socialdemokratisk Forbund.

J. P. Nielsen.

TEGLVÆRKER.

BRÆNDING af Mursten var tidligere her i Sognet saavel som andre Steder en Hjemmeindustri, og man har mange Steder Spor efter saadan Virksomhed, f. Eks. ved Egholm, Uhrskov og Stougaard.

Om Stenbrændingen ved Uhrskov fortæller Maximilianussen følgende: »Først blev Leret æltet, og derefter formet Mursten, der blev udlagt paa en Plade for at vindtørres. Ind i Bakken ved Uhrskov Bæk blev der gravet et stort firkantet Hul. Her blev de tørrede Sten nedsatte saaledes, at der var fire lange Aabninger fornedet, og foran ud mod Bækken en Mur med fire Huller svarende til de fire Aabninger. Foran Muren var et Halvtag, hvor Tørvene til Brændingen var opstablede, og hvor Fyrbøderen havde sit Ophold Dag og Nat. Naar alt var i Orden, begyndte Brændingen med, at der blev gjort Ild i hver af Aabningerne, og denne Ild maatte Fyrbøderen sørge for at holde vedlige i omtrent en halv Snes Døgn. Derpaa blev Fyrhullerne murede til; men ovenpaa Ovnen kunde man endnu se Stenene rødglødende mange Dage efter« . . . . Det første egentlige Teglværk her i Sognet laa, hvor Ensted Jensen, Tørring Mark, nu har Have. Det blev oprettet for ca. 60 Aar siden af en Mand, der hed Anders Petersen, men almindeligvis blev kaldet Anders Engvander, fordi han ogsaa gav sig af med Engkultur. Han var desuden Hjemmeslagter. Men hans Hovedvirksomhed var Stenbrænding, der foregik paa samme primitive Maade som foran beskrevet. Leret blev æltet af en Æltevogn, bestaaende af to svære Træhjul, der blev trukket rundt af Stude, Studene gik i Kreds uden for Lermassen, hvori Hjulene arbejdede rundt, styret af en Styremekanisme, som Lerælteren regulerede ved Hjælp af en lang Stang.

Stenene blev strøget med Haandforme og brændt i Jordovne, hvorefter man først havde een, senere to. Dette Teglværk drev Anders Petersen i ca. 30 Aar med en Produktion af ca. 100,000 Sten om Aaret.

Skovbankgaards Teglværk.

Byens nuværende Teglværk blev oprettet i 1907 paa Skovbankgaards Mark. Denne Gaard blev købt i 1906 af d'Hrr. Aage Johnsen og Søren Skovsen, Ildved, og Jens Chr. Nielsen, Tørring, og med Stenbrænding for Øje blev Leret i Bakken Syd for Gaarden undersøgt, og Indholdet fundet velegnet dertil. Man begyndte med en Ovn paa 12 Kamre, 2 Tørrelader, en Arbejdsstyrke paa 12—14 Mand og en Produktion paa ca. 800,000 Sten aarlig. Gennem Aarene er Teglværket blevet udvidet til nu at omfatte 16 Kamre og 8 Tørrelader. I 1915 byggedes Bestyrerbolig, og der indførtes automatisk Fyring. Til Behandling af Leret benyttedes først en 30 Hestes Sugegasmotor, nu en Tuxham 50 Hestes Raaoliermotor. Teglværket producerer nu aarligt ca. 2½ Million Sten, og Arbejdsstyrken er ca. 20 Mand. Indtil 1917 foregik al Kørsel med Heste, 2 Spand; nu har Teglværket en Lastbil. Teglværkets daglige Drift er i Hænderne paa Bestyrer Frandsen, medens Jens Chr. Nielsen er administrerende Direktør.

J. P. Nielsen.

* * *

FREM VÆKSTEN af en By som Tørring sker naturligvis ikke uden Vanskeligheder. Da Byens første Huse blev bygget, var alt Haandværksarbejde meget billigt. Det kan saaledes nævnes, at Skrædder Niensens Ejendom ved Baneoverskæringen, der blev opført af Carl Andersen i 1892, kostede 7200 Kr. at bygge; men der kunde kun laanes 2400 Kr. i Kreditforeningen. De første Aar var vanskelige, og mange maatte opgive en paabegyndt Virksomhed; men en stor Del af de Mennesker, der var med til at grunde Byen, blev her og blev gode, solide Borgere med store Tal paa Skattelisten. — En god Tid har de fyrretyve Aar været for mange af Byens Borgere, og en Del af de levende Pionerer kan med stort Lune fortælle om de svundne Aars jævne, muntre Borgerliv, der formede sig helt anderledes, end det gør nu. Byen havde oprindelig et meget stort Opland, hvorfra Gaardmænd og Husmænd kom kørende og hos Byens Forretningsfolk forsynede sig med Kolonial, Manufaktur, Foderstoffer, Bygningsartikler o. s. v. Paa Svineleveringsdagene og Markedsdagene var der især Liv i Byen. Enkelte af Byens Købmænd var ikke fornemme og reserverede, men de gik ofte ud paa Gaden og overtalte en sindig Bondemand, der var falden i Forundring over de

udstillede Varers Pragt, til at træde ind i Butikken; og direkte udsat for Købmandens Sælgertalent maatte vedkommende bukke under. I Kolonialhandlernes Butikker var der næsten altid stort Rykind. Her fik man Brændevin eller Rom skænket i et Pæglemaal, der tjente som Drikkekar for alle, og man fik Piben stoppet. Paa Gæstgivergaarden var der mange Folk hver Dag. De kørende Gæster staldede ind, og i »Gaardens« Skænkestue nød man med Velbehag sine Kaffepunser til 10 Øre Stk., 12 for en Krone. Byens Haandværkere var fagstolte og som Regel flittige og erhvervsomme, men ikke slavebundne af Arbejdet; vinkede en Kollega med Bajer i Haanden, kunde ingen Magt standse den tilvinkede fra at springe over og nyde denne særlig yndede Drik, der den Gang kunde faas for 9 Øre pr. Halvflaske. Var man flittig til Hverdag, fortjente man af og til en Festdag, og den tog man ofte ved en tilfældig Sammenkomst af 2 eller 3, der kunde falde ind hos en eller anden, der havde noget at traktere med; flere strømmede til, og Gildet var i fuld Gang. Eller et Par Familier kom i Tanker om, at det kunde være rart med en Fællesspisning og et Parbal, og en saadan Ide blev paa staaende Fod bragt til Udførelse. En eller anden Spasmager udpønsede ofte en særlig morsom Maade, hvorved en eller anden brav intetanende Medborger kunde bringes til at »gaa i Vandet«. Man levede Livet uden Snobberi, med naturlig og tvangfri Omgang uden at henfalde til de nyere Tiders latterlige selskabelige Overdrivelser og classeskelsættende Følelser. — Og opstod der fine Fornemmelser hos en eller anden, blev han dukket. Der fortælles, at et Par af Byens Haandværkere en Dag gik ned ad Jernbanegade, vel sagtens paa Vej til Gæstgivergaarden, da man opdagede en Fagfælle, der ivrigt gennemsøgte sin Askemødding. »Hva' haar do for?« spurgtes der. »Ja'a«, svarede den paagældende, der ved Giftermaal var blevet endog »overfin«. »Jeg søger og søger, for min Hustru har været saa uheldig at smide noget, som hun skulde bruge til sit Strygejern, ud paa Møjningen; men a ka (og saa bandede han stygt) et find æ Skidt«. En saadan Historie blev meddelt og drøftet Byen over. Saadanne Udslag af fine Fornemmelser var dog sjældne, fortæller en af Hjemmelsmændene til nærværende paa kraftfuldt Jydsk, der har holdt sig uforandret fra det raske Svendeliv i Halvfemserne til velmeriteret Skatteborgertilværelse i 1932. At man ikke alene tænkte paa Arbejde og Fornøjelser eller Fortjeneste, vil efterfølgende Afsnit bære Vidne om. Sammen med Byens Vækst voksede Trangen til i Fællesskab at drøfte faglige, lokale og aandelige Foreteelser sig stærkere, og denne Trang gav sig Udslag i Oprettelsen af en Haandværkerforening, af hvis brogede Tilværelse efterfølgende er et lille Udsnit.

J. P. Nielsen.

Haandværkerforeningens Historie.

I AARET 1892 indvarslede en Kreds af Mænd med Urmager H. L. Pedersen i Spidsen til et Møde i den Hensigt at oprette en Haandværkerforening. Mødet blev afholdt paa Kroen i Tørring By den 1. April, og man vedtog en meget lang Række Lovparagrafer, ialt 35.

Foreningens Formaal angives allerede i den første Paragraf, der lyder saaledes: a) Foreningens Formaal er paa enhver hensigtsmæssig Maade at virke for Haandværkernes Tarv ved at understøtte trængende Medlemmer af Foreningen eller disses Enker enten med Huslejhjælp eller om muligt med fri Bolig ved Ulykkestilfælde og Sygdom, saavidt Foreningens Midler strækker til. b) Ved Afholdelse af Basarer eller Dilettantforestillinger. c) Dog kan ingen erholde Understøttelse, som ikke har været Medlemmer af Foreningen et Aar.

Lovene er underskrevet af Urmager H. L. Pedersen, Formand, Laurits Lauridsen, Næstformand, H. P. Hansen, Kasserer, P. Jensen, J. Chr. Jørgensen, H. Th. Jensen, E. Nielsen, Jens Jensen og Jens Carl Jensen.

Efter Lovenes Ordlyd synes Foreningens væsentligste Formaal at have været at underholde sine Medlemmer og anvende eventuelle Overskud i velgørende Øjemed. Det fremgaar ogsaa af Forhandlingsprotokollen, at Foreningen var en selskabelig Forening; faglige eller samfundsnyttige Opgaver har man endnu ikke stillet sig.

Ved den først afholdte Generalforsamling vedtog man at lade Foreningen afholde en Udflugt til Alsted Skov. Denne Bestemmelse debatteredes yderligere i de følgende Bestyrelsesmøder, af

hvilke der ikke var mindre end 6 til den 2. August 1892. Udflugten udsattes endelig paa Grund af »uforudsete Hindringer«.

Ved en Generalforsamling den 9. Oktober 1892 behandlede Spørgsmaalet om Betimeligheden af at optage Korporal Konge og Gendarm Jensen i Foreningen. Dette Spørgsmaal ses at have af født en vis Bevægelse, idet man nægtede Gendarmerne Optagelse; men allerede den 15. Oktober afholdtes en ekstraordinær Generalforsamling, ved hvilken Gendarmerne blev optaget med Applomb.

Den 2. Januar 1893 afholdtes første Gang Juletræ, og den første Tombola afholdtes i Februar 1893. Den 4. April 1893 ses det, at en Togfører Petersen blev optaget som Æresmedlem. I Sommeren 1893 genoptoges Debatten om en Udflugt til Alsted Skov, og Udflugten blev berammet til den 7. Juni »med Bal til Slutning«. Ligeledes vedtog man en Udflugt til Frederikslust den 9. Juli. Om disse Udflugter fandt Sted, vides ikke; men at Lysten til flere Sommerfestligheder er ebbet ud, fremgaar af en Protokolltilførsel den 16. Juli. Efter denne at dømme har Stemningen været noget mat; der staar nemlig: »Generalforsamling afholdtes den 16. Juli 1893; af Forhandlingsemne fandtes ikke noget videre«.

Allerede i Oktober 1893 afgik Urmager H. L. Pedersen som Formand og erstattedes af Træskomand N. Rasmussen. Den ny Førmænd foranledigede, at Foreningen hos Gæstgiver Gaarde lejede »et Værelse til fri Afbenyttelse for Haandværkerforeningen, et lille straks og om fjorten Dage et større, med Varme og Lys (Onsdag og Lørdag Aften Varme fra Kl. 6). Af Blade vedtoges det at holde »Familiejournal«, »Fliegende Blätter« paa Dansk og »København«. Sadelmager Laursen har lovet at lægge »Veje Folkeblad« hen i Lokalet hver Aften«.

Den 29. December optoges Rebslager Petersen som aktivt Medlem. Det maa her indskydes, at kun Haandværkere og Næringsdrivende kunde optages som aktive Medlemmer. »Uvedkommende«, som det hedder, »kan optages som passive Medlemmer«. Alle Optagelser afgjordes af Bestyrelsen eller Generalforsamlingen, og man ser, at enkelte, særlig af »Uvedkommende«, dumpede ved Optagelsen.

Den 29. December vedtoges det endvidere at lade afholde Dilettantforestilling, hvor de spillende skulde have 2 pCt. af Bruttoindtægten, imod at de selv afholdt alle deres Udgifter — et sikkert ikke misundelsesværdigt Forhold; det blev da ogsaa senere ændret til, at hver Spiller kontant fik 6 Kr.

Ved et ekstraordinært Bestyrelsesmøde den 4. December 1893 afgik N. Rasmussen, og Murer E. Nielsen blev Formand i Stedet.

Ved dette Møde optoges Skomager Jessen som aktivt Medlem. Den 2. Januar 1894 vedtoges det at benytte tre af Foreningens spilledygtige Medlemmer til efter Tur at spille ved Baller formedelst 6,50 Kr. pr. Stemme. Desuden uddeltes der i Understøttelse til Simon Hansen 15 Kr., da han havde Brystsyge og var uarbejdsdygtig. Den 6. Marts 1894 bortsolgtes Foreningens før omtalte Blade ved Auktion, underligt at tænke sig i vore bladoversvømmede Tider. Derefter findes følgende: »Ved Bestyrelsesmøde den 3. April 1894 foretoges intet; der førtes en lille Diskussion, som er uden Betydning for Foreningen«. Ved en Generalforsamling den 8. April 1894 indvalgtes Urmager Pedersen igen i Bestyrelsen, denne Gang som Kasserer. Ved et Bestyrelsesmøde den 7. Juni 1894 »forelaa intet til Forhandling, hvorfor Mødet forløb ganske rolig«. Den 7. August 1894: »Endvidere bestemtes Afholdelse af en Sammenkomst for Foreningens Medlemmer i Alsted Skov Søndagen den 19. August, hvortil Madkurve medbringes, dog vil der blive sørget for, at Foreningens Vært er til Stede med Forfriskninger. Efter Hjemkomsten fra Skoven Bal til Kl. 2«. Denne Udflugt har sikkert fundet Sted. — Den 12. August blev daværende Fotograf Mortensen Formand, og paa hans Foranledning vedtoges det igen at holde »Familiejournalen«; denne Gang dog med »Nordstjernen« som Led-sager. Bladene skulde cirkulere mellem Medlemmerne. Ved et Bestyrelsesmøde den 12. November 1894 løber følgende pessimistiske Vending Mortensen i Pennen: »Der foresloges en Nordmand Augustson som Foredragsholder, men da der som sædvanlig kuns var mødt 3 Medlemmer, kunde der intet bestemmes«. Nordmanden kom dog senere.

Den 5. Februar 1895 optoges Købmand J. Hauge som aktivt Medlem. Den 20. Februar vedtoges at engagere »to Komikkere« fra Kystpavillonen i Aarhus til at underholde Publikum ved Tombo-laen. Den 8. April 1895 valgtes H. L. Pedersen paany til Formand, en Marskandiser Kr. Hansen optoges som aktivt Medlem. Den 8. Maj 1895 anskaffede Foreningen Fane, en meget smuk paa Silke haandmalet Fane, der kostede den ikke ringe Sum af 135 Kr.

De foranstaaende Udpluk af Forhandlingsprotokollen vil godtgøre Foreningens Karakter. Med Urmager H. L. Pedersens nye Formandsskab toges nye Opgaver op. Den 13. Oktober indmeldtes Foreningen i Fællesrepræsentationen, og desuden oprettedes en Lærlinge-Aftenskole, og der udsattes Præmier til de flittigste Ele-ver. Ved en Generalforsamling »paalægges det indstændigt Bestyrelsen ikke at bortødsle Foreningens Midler ved Baller, Fester o. lign.« Den 19. April blev Snedkermester Ravn Formand. Denne foreslog paa et Bestyrelsesmøde: »at afholde en Haandværkerfest

med Optog af Vogne, paa hvilke de forskellige Haandværkere skal arbejde med deres Værktøj«. Saa vidt det kan ses, blev en saadan Fest dog ikke til noget. Desuden foresloges Oprettelsen af en Adresseavis. Denne Plan blev heller ikke realiseret. Den 30. Juli 1896 blev der afholdt en Generalforsamling, »hvor der kun var mødt 5—6 Medlemmer; den havde derfor ikke stor Betydning«. Man vedtog dog paany at anskaffe sig »Familiejournalen« — der aabenbart den Gang har været lettere at blive fri for, end den er nu — samt et »hommeristisk Blad »Fylla« og et Spil Skak og to Spil Dam til Raadighed Fredag og Lørdag«.

Den 17. September 1896 vedtoges det i Vinterens Løb at lade afholde Foredrag af en Oberstløjtnant Fischer, af Ludvig Schrøder, Askov, og Thorvald Køhl, Odder. Den 16. December 1896 optoges Blikkenslager Berthelsen som aktivt Medlem. Den 7. Februar 1897 blev det vedtaget, at alle assisterende og Musikken skal medvirke gratis ved en paatænkt Tombola. Efter denne betydningsfulde Vedtagelse tier Protokollen om Foreningens videre Skæbne i det kommende Aar. Det kan dog oplyses, at Foreningens Formand Snedker Ravn ikke magtede den Opgave, han aabenbart havde sat sig: at slaa Foreningen stort op; ydermere blev den projekterede Tombola, der afholdtes den 19. og 20. Februar, det Skær, Foreningen strandede paa, idet Foreningens Kasse ved visse uheldige Dispositioner fra Ravns Side blev totalt sprængt, og Foreningen ophørte dermed at eksistere.

Paa Urmager H. L. Pedersens Initiativ vakttes Foreningen igen til Live paa et af ham og andre gode Borgere i Byen indvarslet Møde den 27. Marts 1898. Den hidtidige Bestyrelse var forsvundet, og der valgtes en ny med Urmager H. L. Pedersen som Formand. Efter dette Intermezzo synes Foreningen at have overstaaet sine Børnesygdomme. Den faar større Medlemsantal og stiller sig alvorlige Opgaver. Før disse gøres til Genstand for Omtale, skal dog omtales et Bestyrelsesmøde, hvor der efter Beretningen om en afslaaet Henstilling fra Give Haandværkerforening om at arrangere en Fællesudstilling findes følgende Passus i Protokollen: »Til at fungere som Bestyrelsesmedlem i Stedet for Skrædder K. P. Knudsen, der viste sig umulig som Kasserer, traadte Smed Lyhne ind«. Da K. P. Knudsen i sit lange Forretningsliv viste sig som en endog særdeles duelig Administrator af sit eget Gods, maa det formodes, at Haandværkerforeningens Administration næppe har haft hans Interesse.

J. P. Nielsen.

TEKNISK SKOLE.

I AARET 1900 paabegyndtes det største Arbejde, Foreningen har udført, nemlig Oprettelse af en teknisk Skole i Tørring, idet man paa en Generalforsamling den 20. November 1900 enstemmigt vedtog Love og Undervisningsplan for Tørring Haandværkerforenings tekniske Skole.

Skolen skal holdes aaben fra 1. Oktober til 1. April, og det hedder i Undervisningsplanens § 1:

»Maalet for den tekniske Aftenskole er at give den unge Haandværker Lejlighed til, ved Siden af, at han passer sin daglige Gerning, at erhverve sig de teoretiske Kundskaber og den Tegnefærdighed, som han ikke kan undvære, naar han vil arbejde sig frem i sit Fag. — Undervisningsfagene ere Dansk, Grammatik, eventuelt Bogføring, samt Fagtegning for Tømrere, Murere, Snedkere, Smede, Blikkenslagere, Malere og Karetmagere«.

Som de første Lærere antoges: Førstelærer Kruse, Forstander, Lærer Frode Kristensen og Snedker P. Chr. Nielsen. Den første Bestyrelse for teknisk Skole var Urmager H. L. Pedersen, Formand, og Købmand J. Hauge, Kasserer. Den 2. April 1901 afholdtes Bedømmelse og Præmieuddeling af det første Hold Elever med følgende Resultat:

1.	Præmie Nis Jensen.
1.	— Søren Kr. Sørensen.
2.	— Niels Munth.
2.	— Martin Hansen.
3.	— Martin Pedersen.
3.	— Niels Carlsen.
3.	— Axel Jespersen.

Allerede ved en den 3. April 1901 afholdt Generalforsamling nedattes et Udvalg, bestaaende af Niels Rasmussen, Snedker P. Chr. Nielsen og Karetmager Hansen, til at forberede Bygning af en teknisk Skole. Ved en den 25. Maj 1902 afholdt Generalforsamling vedtog man at udsætte et Præmiebeløb paa 12 Kr. Til at uddele disse Præmier valgtes Læge Fryd og Smed Jørgensen. Præmielisten ser saaledes ud:

For almindelige Skolefag og Tegning:

1.	Præmie Aage Uhrskov	3 Kr.
2.	— Sofus Petersen	2 Kr.

For Tegning alene:

1.	Præmie A. Kr. Kjeldsen	3 Kr.
2.	— Kr. Jensen	3 Kr.
3.	— Peder Andersen	1 Kr.

Lærling Aage Uhrskov ansøgte Professor Nyrop om Tilladelse til at aflægge Svendep prøve. Dette bevilgedes, og som Skuemestre valgtes Smed Jørgensen og Snedker P. Chr. Nielsen. Aflæggelsen af Prøven fandt Sted den 30. Oktober 1905, og til Stede var: Kancelliraad, Landstingsmand Pagh, Urmager H. L. Pedersen, Murermester Poulsen og ovennævnte Skuemestre. Om Prøven hedder det: »Der var aflagt Prøve af Snedkerlærling Aage Uhrskov, som er født den 27. Januar 1886 paa Uhrskovgaard, og som har staaet i Lære hos Snedkerm. J. Chr. Nielsen, Tørring. Prøvestykket, der er efter en af Lærlingen selv udført Tegning, bestod af et Egtræs Skrivebord, der var til Stede og blev undergivet Kommissionens Bedømmelse. Læremesteren afgav en Erklæring om, at Aspiranten selv havde udført Prøvestykket uden Medhjælp. Kommissionen antager Prøvestykket som et i alle Maader veludført Arbejde, hvorhos man beslutter at indstille Aspiranten til som Anerkendelse at tildeles Fællesrepræsentationens Broncemedaille«.

Ved en den 4. Maj 1907 afholdt Svendep prøve af et Arbejde udført af nuværende Møbelfabrikant Iversen hedder det:

»Aspiranten har staaet fire Aar i Lære hos Snedkermester J. Chr. Nielsen, Tørring. Den aflagte Svendep prøve godkendes som fyldestgørende godt Svendestykke, hvorhos det blev udtalt, at der tildeles Aspiranten Iver Chr. Iversen særlig Ros for det af ham udførte Arbejde«.

Medens Skolens Budget i det første Aar var meget lille, steg det i 1908—09 til: Indtægt 265 Kr., Udgift 260 Kr. I 1909—10 Indtægt 403, Udgift 393,25 Kr. I 1910 lejede man Lokale i Privatskolen for 120 Kr. om Aaret. I 1911 lejede man ligeledes i Privatskolen flere Aar frem i Tiden for 120 Kr. aarlig, deri indbefattet Lys og Varme. I 1916 lejede man paa det daværende Ungdomshjem. Skolen var indtil 1916 i jævnt fremadskridende Udvikling. Der undervistes hvert Aar et betydeligt Antal Lærlinge, og der afholdtes mange Svendep prøver, hvortil man oftest valgte Snedkermester J. Chr. Nielsen og Tømrer A. C. Jensen som Skuemestre.

Fra 1907 valgtes Fotograf Christensen som Forstander, hvilken Stilling han beklædte til 1929. Forstanderlønnen var i 1916 steget til 95 Kr. aarlig, i Begyndelsen 40 Kr. Lærerlønnen var 1 Kr. i Timen.

Budgettet var som før nævnt jævnt stigende gennem Aarene og med et kontant aarligt Overskud. Planerne om at rejse en teknisk Skolebygning fæstnede sig derfor mere og mere. Det allerede i 1901 nedsatte Byggeudvalg hører man ikke mere til, men i 1916 tager Byggeideerne fast Form, idet man paa en Generalforsamling den 23. Oktober 1916 vedtog at danne et Byggefond paa 1500 Kr.

Et Byggeudvalg, bestaaende af Urmager H. L. Pedersen, Urmager Andersen og Fotograf Christensen, blev valgt. Dette Udvalgs Arbejde resulterede i en Bestyrelsesbeslutning af 2. Juni 1918, hvori det hedder:

Teknisk Skole, opført 1919.

»Man vedtog at bygge en teknisk Skolebygning i Tørring i indeværende Sommer beliggende paa en Byggegrund, som Haandværkerforeningen allerede ejer. Man antog Arkitekt Rasmussen, Silkeborg, som Leder og Tilsynsførende med Bygningens Opførelse. Man har formaaet Grosserer J. Hauge, Tørring St., til foreløbig at financiere Foretagendet. Overfor Hr. J. Hauge hæfter Bestyrelsen solidarisk paa Foreningens Vegne«.

Tørring, den 2. Juni 1918.

*Johs. Petersen. C. Andersen. Chr. Jessen. J. W. Juul.
Chr. Christensen.*

Efter denne Beslutning indhentes Tilbud, der for de samlede Udgifter udgør 35,000 Kr. Forslaget og Tilbudene forelægges en ekstraordinær Generalforsamling den 12. Juni 1918, hvor der vedtoges følgende *enstemmigt*: »Det vedtoges at bygge teknisk Skole, og Bestyrelsen bemyndiges til sammen med Foreningens Medlemmer at hæfte solidarisk for de Beløb, der bliver Brug for ved Opførelsen af Skolen«. En Vedtagelse, der i nogen Grad minder om Landevejsrøveren, der vilde have Absolution ikke alene for de Synder, han havde begaaet, men ogsaa for alle dem, han paatænkte at begaa.

Byggeriet kom dog ikke straks i Gang; man ser saaledes, at Generalforsamlingen i Oktober 1918 henstiller til Bestyrelsen snarest muligt at faa Gang i Tingene. I Byggeudvalget indvælges Købmand Juul i Stedet for Urmager Andersen, der ønskede at fratræde.

Henstillingen virkede prompte, idet man allerede i 1919 Onsdag den 25. Juni kunde indvi den nye tekniske Skole. Denne Indvielse formede sig paa den festligste Maade. Der indledes med Frokost paa Hotel »Tørring«, hvori deltog: Byggeudvalget, Haandværkerforeningens Bestyrelse in pleno, Lærerne ved teknisk Skole, Arkitekten, Financieren og som Statens Repræsentant Professor Lütken

fra Polyteknisk Lærestalt. Derefter Procession med Musik ned til den nye Skolebygning, der i monumental Ensomhed var vokset op af Marinus Kyndesens Eng og foreløbig fornemt afventede det mere lilleputagtige Solfang-Kvarter. Efter selve Indvielsen var der fælles Kaffebord paa Hotellet for Haandværkerforeningens menige Medlemmer, de ovennævnte Notabiliteter og som særlig indbudte Sogneraadet, der havde maattet indtage Frokosten hjemme.

Efter at den ny Bygning var rejst, valgtes Fotograf Christensen paany som Forstander, men nu for en aarlig Løn af 200 Kr. For disse Penge skulde han dog ikke alene være forpligtet til at lede Skolen, men ogsaa sørge for teknisk Skoles Ventilation ved at lukke Vinduerne op og i. Ligeledes skulde han sørge for, at teknisk Skoles Flag blev hejst paa de dertil bestemte Dage; hvilke disse er, oplyses der desværre intet om. Lærerlønnen steg nu til 1,50 Kr. i Timen, og Elevkontingentet, der i Skolens første Aar var 2 Kr., steg til 12 Kr. for en Vinter.

Foreningens Drøm om en smuk ny Bygning til teknisk Skole blev saaledes virkeliggjort paa en værdig, men desværre for Eftertiden meget dyr Maade, idet Dyrtiden bevirkede, at den anslaaede Byggesum blev stærkt overskredet, og trods private Tilskud, bl. a. fra en Basar, hvor I. Z. Jørgensen, Banken, var primus motor, blev Gælden stor. Forholdet stiller sig saaledes: Første Prioritet 14000 Kr., anden Prioritet 15000 Kr., hvilken sidste Prioritet dog er et rentefrit og, saa længe Bygningen bibeholdes som teknisk Skole, uopsigeligt Statslaan. Den samlede Byggesum blev ca. 39000 Kr.

De første Aar gik den nye Skole godt; men som det vil være Haandværkerforeningens Medlemmer bekendt, har Underskudet i de sidste Aaringer været stigende, og Elevantallet dalende. En Ændring i dette Forhold er dog indtraadt i Skoleaaret 1931—32,

Gennem mange Aar har som sagt Fotograf Christensen været Skolens Leder og vel ogsaa ved sin barnlige Optimisme Hovedmanden i det dyre Byggeforetagende. En Støtte for Skolen var den Mand, der gennem 25 Aar fungerede som Tegnelærer, nemlig den i 1932 afdøde Murermester M. Laursen, der ved sin elskværdige og noble Optræden har sat sig et varigt Minde ved denne Virksomhed. Endvidere har Snedkermester K. Jepsen i mange Aar været Lærer i Tegning. I tre Aar var Lærer Houmann, Realskolen, Skolens Leder. Nuværende Leder er Realskoleforstander Buhl for den tekniske Skole, og for den i 1931—32 oprettede Landbrugsafdeling Konsulent C. P. Müller.

J. P. Nielsen.

SKOVVEJEN.

GENNEM Alsted Fredskov, hvor der nu gaar en god offentlig Vej, gik der tidligere en smal Privatvej, der ved Skovens østlige Side var spærret af et aflaaseligt Led og ved Alsted Mølleud af en dito Bom. Den private Vej fortsatte over Stougaards Jord ud til Ildvedvejen og gennem Alsted Mølle ud til Alstedvejen.

Efterhaanden som Tørring Stationsby voksede sig stor, blev en bedre Færdselsvej mellem den og det Opland, der bestaar af Hvejsel Sogns vestlige og Nykirke Sogns sydlige Del, mere og mere paakrævet. Beboerne i nævnte Opland og Stationsbyen rejste derfor Krav om en offentlig farbar Vej gennem Skoven, et Krav, der skulde synes yderst berettiget, men hvis Gennemførelse ikke desto mindre skulde staa paa i mange Aar og afføde et Bjærg af Lister, Ansøgninger, Erklæringer og Protestskrivelser. Haandværkerforeningen rejste Sagen i 1911. De implicerede Parter var Skanderborg og Vejle Amtsraad, Beboerne i ovennævnte Dele af Hvejsel og Nykirke Kommuner, Lodsejerne ved den private Skovvej og sidst, men ikke mindst Øster Nykirke Kommunes Sogneraad, der med uhyre Standhaftighed modstod alle tillokkende Tilbud. Alsted Fredskov ligger som bekendt i Ø. Nykirke Kommune.

Sagen indledes med, at Haandværkerforeningen nedsatte et Udvalg, bestaaende af Partikulier Jens Terkilsen, Købmand M. C. Møller, og Uhrmager Andersen. Fra Oplandets Side var det særlig Gdr. Kr. Olsen, Bjerlev, S. Kristensen, Mindstruplund, og Lærer J. Hauge, Mindstrup Skole, der lagde sig i Selen for Sagens Gennemførelse. Man gik straks i Gang med at samle Underskrifter fra Beboerne i de interesserede Distrikter, og man fik Løfte om betydelige Beløb til Planens Realisation. Derefter sendtes Ansøgninger til Skanderborg og Vejle Amtsraad, Proprietær Ingwersen, Stougaard, Fredskovejerne, Gdr. Davidsen, Alsted Mølle, og til Tørring og Ø. Nykirke Sogneraad. Et Uddrag af Ansøgningen til Vejle Amtsraad illustrerer Argumentationen:

»Foruden hvad der er anført i Bilaget bemærkes, at der er tegnet 1200 Kr. til den paatænkte Vejs Istandsættelse, og det er muligt, at der kan tegnes mere. Endvidere kan bemærkes, at Hvejsel Sogn, hvor de fleste af Andragerne bor, vedligeholder Landevejen fra Sandvad Kro til Nykirke Sogneskel, særlig til Gavn for Nykirke Sogn. Fremdeles, at Alsted Fredskov, hvorigennem den ny Vej skulde gaa, svarer i aarlig Kommuneskat til Nykirke Sogn 96 Kr. 96 Øre, der er en ren Nettoindtægt, da der hverken udredes Bidrag til Skolevæsen, Fattigvæsen, Alderdomsunderstøttelse eller Vejevæsen til Skoven, hvor der ingen bor . . . .«

Parti fra Skovvejen.

I Ansøgningen til Propr. Ingwersen hedder det: »— — — og da den ny Vej kan blive uden Bakker og med Læ det meste af Vejen, er det ikke saa sært, at Hvejsel Fogderi vil sætte megen Pris paa at faa denne Vej optaget som offentlig Vej — —«. Derefter anføres, at der paa dette Tidspunkt er tegnet 1193 Kr. i Stationsbyen, i Nykirke Sogn 60 Kr., i Hvejsel Sogn 457 Kr., og at Horsens—Tørring Jernbane har lovet et Tilskud af 200 Kr.

Paa et Andragende til Tørring Sogneraad fra Haandværkerforeningen i Juli 1911 med Anmodning om at optage Vejstykket over Stougaards Jord til Skoven som offentlig Bivej samt foranledige, at Ø. Nykirke Kommune optager det øvrige Stykke ud til Landevejen, svarer det daværende Sogne-

raad diplomatisk: »Sagen stilles foreløbig i Bero«.

Alle øvrige ansøgte »Raad« og »Private« afslog pure Ansøgningerne. Øster Nykirke Sogneraad svarer: »— — — at man ikke kan indgaa paa at optage det nævnte Vejstykke som offentlig Vej. Som Grund anføres, Ø. Nykirke Kommune allerede har uforholdsmæssig megen Vej at vedligeholde, at det omhandlede Vejstykke vil blive meget dyrt at vedligeholde, saa de tilbudte 1000 Kr. ikke vil forslaa meget, og Vejen vil saa godt som ingen Betydning faa for Ø. Nykirke Kommune . . .«. Desuden henvises til, at de største Lods ejere, Propr. Ingwersen, Propr. Sabroe, Alstedgaard, og Davidsen, Alsted Mølle, bestemt modsætter sig Vejens Optagelse og nægter at afgive Jord til dens Udvidelse. Desforuden anføres, at der ved Alsted Mølle ingen »Plads« er til Vejen.

Møllens Ejer udtaler i sin Svarskrivelse: »Som Svar meddeles, at jeg langt fra har samme Syn paa omskrevne Vej som de undertegnede Herrer. I Stedet for at mene, at Alsted Mølle skulde blive 3000 Kr. mere værd, naar der gaar offentlig Vej igennem den, anser jeg den, hvis det bliver Tilfældet, i høj Grad værdiforringet. Den nuværende lille private Vej er allerede til stor Gene, idet Pladsen er meget indskrænket gennem Alsted Mølle, og skulde der anlægges en offentlig Vej, vilde det efter min Mening blive nødvendigt at ekspropriere saa godt som alle Bygningerne, og Alsted Mølle vilde da tabe Karakter af Lystejendom . . .«.«

Propr. Ingwersen anfører: »at Stationsbyens Beboere, som Vejen nu er, har Spadsereret gennem Skoven, og denne smukke, naturlige og dejlige Vej vilde jo ganske forsvinde, hvis Vejen blev offentlig«. Propr. Ingwersen anbefaler at søge Vejen forbi Alstedgaard til Egholm grundforbedret i Stedet for.

Sagen mødte saaledes stærk Modstand fra alle Sider; men det kølnede ikke Udvalgets Iver. Med den energiske Formand Jens Terkilsen i Spidsen gik man i Gang med at sende en ny Byge Ansøgninger ud til de genstridige Parter. Og i 1912 skydes den første Breche i Muren, idet Tørring Sogneraad opgiver sin passive Modstand, og paa et nyt Andragende om Vejens Optagelse svares der ^{28/12} 1912: »Sogneraadet gaar ind derpaa, hvis der til Arbejdet ad frivillig Vej kan indsamles en Sum af 550 Kr.« Dette gælder altsaa kun Vejens Optagelse og Regulering indtil Skoven.

I Maj 1913 indsender Udvalget et nyt Andragende til Tørring Sogneraad, om det private Tilskud maa bortfalde. Herpaa svarer Sogneraadet den 15. Maj 1913: »Foranlediget ved det til Sogneraadet af 19. f. M. indsendte Andragende angaaende Alstedskovvejen meddeles herved: at det maa have sit Forblivende ved den allerede forud truffne Afgørelse og Overenskomst«. — I August foreligger der nu følgende Svar fra Propr. Ingwersen, Stougaard: »Saafremt Vejen fra Skovbroen ved Alsted og igennem eller forbi Alsted Mølle til den off. Bivej bliver optaget som off. Bivej, og Flertallet af Skovens Ejere ønsker det, da er undertegnede villig til at lade Skovvejen over min Ejendom fra Ildvedvejen til Skovledet optage ligeledes som off. Bivej imod rimelig Godtgørelse for Jorden«.

Fredskovejerne ansøgte paa ny 21. April 1913 om at give fri Jord til den paatænkte Vej, hvilket paa ny afslaas. Og Øster Nykirke Sogneraad faar en ny indtrængende Ansøgning, hvori det hedder: »Man har fra 100 Beboere i Hvejsel, Tørring og Nykirke Sogne ved fornyet Tegning faaet 1969 Kr. samt fra Horsens—Tørringbanens Bestyrelse 200 Kr. og Tørring Haandværkerforening 200 Kr., ialt 2369 Kr.; deraf vil Øster Nykirke kunne faa 2200 Kr. til den ønskede Vejs første Istandsættelse, hvilken Sum herved tilbydes i den Anledning . . . .«

Herpaa indløb følgende Svar: »Jens Terkilsen m. fl. anholder paa ny om, at det maa blive paalagt Ø. Nykirke Sogneraad at optage som offentlig den i A. R. R. 1913 Nr. 35 ommeldte private Vej gennem Alsted Skov, efter at det af Beboerne tegnede Tilskud til Vejens første Istandsættelse er bleven betydelig forhøjet . . . .« Øster Nykirke Sogneraad har vedblivende vægret sig ved at optage Vejen.

Amtsvejsinspektøren, der oplyste, at Skanderborg Amtsraad ikke har kunnet indgaa paa, at Vejens Fortsættelse i Tørring Kommune

optoges som offentlig, henstillede, at der ikke skulde foretages videre i Sagen. Amdsraadsmedlem Olsen tiltraadte

Amdsvejspektørens Henstilling. Vejle Amdsraad fandt *ikke* Anledning til at foretage sig videre i Sagen. En Erklæring fra Skanderborg Amdsraad udtaler: »Vejudvalget har efter Undersøgelser paa Stedet

atter holdt Møde, hvorefter skal meddeles Dem, at Vejudvalget efter de foreliggende Oplysninger *ikke* kan indgaa paa, at Vejen optages som offentlig Bivej«.

Sagen blev saaledes i første Omgang slaet grundigt ned; af Lyspunkter var der kun Tørring Sogneraads noget betingede og Propr. Ingwersens Tilslutning. Derefter er der stille om Skovvejen til 21. Jan. 1918, da Haandværkerforeningen paany tager Sagen op ved at nedsætte et Udvalg, bestaaende af K. Madsen, J. Chr. Petersen og P. Chr. Nielsen. Herefter kommer Tingene til at glide: For det første stiller Tørring Sogneraad sig ubetinget paa Ansøgenes Side, idet der i en Skrivelse af 16. December 1918 hedder, at man endogsaa, om det maatte være nødvendigt, vil ekspropriere det nødvendige Areal m. v. i Tørring Sogn, naar der ved privat Initiativ og ved private Midler bliver ført en Vej gennem Alsted Skov.

Det var nemlig Tanken privat at lave en Vej gennem Skoven, naar man kunde faa Vejstykket i Tørring Sogn optaget som offentlig Vej; og nu er Fredskovejerne lutter Elskværdighed; de vedtager at give vederlagsfri Jord i indtil 12 Alens Bredde til Vejen. Træerne skal Entreprenøren fælde, mod at han beholder Stubbene.

Der oprettes da en Overenskomst mellem Tørring Haand-

Parti fra Alsted Skov.

Parti fra Alsted Skov.

værkerforening og Alsted Fredskov-Ejere, hvori det bl. a. hedder: »Vejen gennem Alsted Skov fra Stougaards Mark til Alsted Mølle, der hidtil har været lukket med Led ved begge Ender og kuns været til privat Brug, aabnes for fri Færdsel, og Leddene fjernes i fem Aar paa Betingelse af, at Haandværkerforeningen i de fem Aar forpligter sig til at vedligeholde Vejen. Færdsel med Motorkøretøjer forbydes . . .« Overenskomsten er undertegnet paa Hotel »Tørring« den 24. November 1919. Bestyrelsen for Alsted Fredskov: A. J. Hauge, H. L. Pedersen, M. Sabroe, Hartvig Jensen, H. C. Hauge. Bestyrelsen for Haandværkerforeningen: J. M. Berthelsen, J. W. Juul, Chr. Jessen, Johs. Petersen. Til Vitterlighed og rigtig Datering: Carl Andersen, Chr. Mortensen.

Paa selve Arbejdsstedet afholdtes Licitation, hvorved Entreprenør Jørgen Jørgensen, Tørring, fik Arbejdet for en Sum af 5957 Kr. Det maa anføres, at den daværende Ejer af Alsted Møllegaard, Chr. Petersen, vederlagsfrit ydede Jord og ofrede et gammelt Svinehus paa Skovvejens Alter. Den store Pengesum indkom ved frivillige Bidrag fra Beboerne i de interesserede Distrikter: Bjerlev Knude 2116,00 Kr., paa Stationslisten 4960 Kr., Tørring Kommune gav et Tilskud paa 500 Kr. og Haandværkerforeningen 2800 Kr.

Haandværkerforeningen lavede derefter en Overenskomst med I/S Stavnskilde Cementfabrik, der paatager sig at holde Vejen i forsvarlig Stand i de fem Aar, Overenskomsten med Fredskovejerne gælder, for 35 Kr. aarligt. Efter at Vejen var bleven en Kendsgerning, tog man atter fat paa Arbejdet med at faa den optaget som offentlig Bivej. Men man mødte den samme haardnakkede Modstand fra Ø. Nykirke Sogneraad, hvorimod Amtsvejinspektør Justitsraad Schmidt, Vejle, nu er velvillig stemt, og i en Svarskrivelse til Vejudvalget henstiller han »at foranledige et fredeligt Møde mellem Nykirke Sogneraad og de interesserede Parter, og kan der ikke opnaas Forlig, kan de klage til Amtsraadet«. Amtsvejinspektøren gør dog sin Velvilje afhængig af Ø. Nykirkes Stilling til Sagen og anmoder i nævnte Skrivelse om at tilrettelægge Sagen saaledes, at han faar en Indbydelse til et saadant »fredeligt Møde« fra Ø. Nykirke selv. Dette opnaede man; om det skete ved diplomatiske Kneb, vides ikke, men Mødet fandt Sted i Vonge Kro den 16. Juli 1924, hvor der var mødt Repræsentanter fra Vejle Amt: Amtsvejinspektør Schmidt og Amtsraadsmedlemmerne Michel Jensen og Jens Olsen, for Ø. Nykirke hele Sogneraadet med Sogneraadsformand Jørgen Jensen, for Hvejsel Sogneraadsformand Søren A. Skovsen, for Tørring Skomager Chr. Jessen og for Haandværkerforeningen Købmand J. W. Juul. Efter en Del Forhandling om Tingene blev der tilbudt Ø. Nykirke Kommune en kontant

Sum for at overtage Vejen; men det afslog man, hvorefter Amtsvejinspektør Schmidt yderligere tilbød et Bidrag fra Amtet, imod at Ø. Nykirke saa ikke alene optog Skovvejen som første Kls Bivej, men ogsaa regulerede og istandsatte Vejen fra Alsted Mølle og ud til Landevejen. Dette Tilskud blev modtaget, og Alsted Skovvejen blev saa endelig optaget som en første Klasses offentlig Bivej. Og nu er Vejen der, som det naturlige Bindeled mellem Tørring og det sydvestlige Opland, der i saa høj Grad tiltrængtes.

J. P. Nielsen.

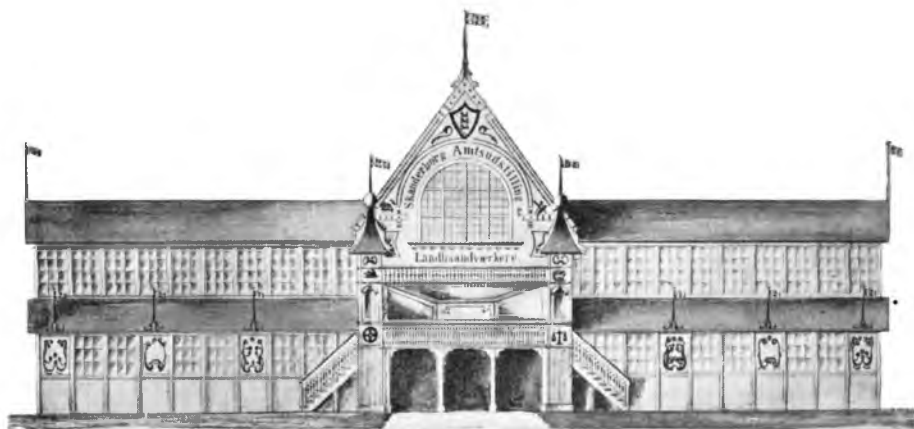
UDSTILLINGEN.

DET rige Initiativ og den store Fremdrift, der raadede i Tørring Handværkerforenings Liv i Aarene efter dens Rekonstruktion, satte sin smukkeste Blomst i Haandværks- og Industriudstillingen, der afholdtes i Tørring fra 11. til 16. Juli 1907.

Tanken blev fremsat af Urmager H. L. Pedersen paa den ordinære Generalforsamling den 17. Oktober 1905, og et Udvalg til at forberede Tingene blev nedsat, bestaaende af Urmager H. L. Pedersen, Sadelmager Pedersen og Købmand J. Hauge. Paa en ekstraordinær Generalforsamling den 20. Juni 1906 vedtog man, at Udstillingen skulde forsøges gennemført, og det forberedende Udvalg blev suppleret med J. Chr. Nielsen, Skomager Jessen, K. Madsen og N. Rasmussen. Der sendtes Indbydelser til Haandværkerforeningerne i Uldum, Rask, Brædstrup, Nr. Snede, Ejstrup og Thyregod om at deltage. De to førstnævnte turde ikke gaa med, men alle de øvrige Foreninger gav Tilsagn om Tilslutning, og den 17. Juni 1906 var Repræsentanterne fra alle de deltagende Foreninger samlet i Tørring for at drøfte Sagen. Forud for dette Møde havde hver Forening sikret sig en Del Udstillere, hvoraf der var anmeldt over 50. Man vedtog da at afholde Udstillingen, og dens Navn blev: Skanderborg Amts Udstilling for Landhaandværkere — dog med Tilslutning af Thyregod fra Vejle Amt. Fra først af var man indstillet paa at holde Udstillingen inden for snævre Grænser; men da Udstillernes Antal forøgedes til 112, maatte den paatænkte Udstillingsbygning, der var beregnet til 3000 Kr., gøres dobbelt saa stor, og dens endelige Opførelsespris blev 8000 Kr. — Udstillingsgenstandene havde en Værdi af 225000 Kr., foruden Værdien af Kunstmuseets Vandreudstilling: 25000 Kr. I Bidrag fra Amt, Kommune og Kunstindustrimuseet fik man et samlet Tilskud af 2000 Kr. Og saaledes vel forberedt og vel fundamenteret aabnedes Udstillingen under stor Højtidelighed Tirsdag den 11. Juni Kl. 4 med Afsyngelse af en Kantate, der var skrevet af Charles Gandrup. Den

blev sunget af Tørring Sangkor under Ledelse af Musiker Eriksen, Tørring, med Ledsagelse af Hornorkester. Stiftamtmand Dreyer aabnede Udstillingen med følgende Ord:

»Da jeg i sin Tid var ude at besigtige den Linie, som Bryrupbanen skulde følge, sagde jeg: Hvor skal vi dog hen? — Saaledes er det sikkert ogsaa gaaet en eller anden, da Tørringbanen blev planlagt. Nu ligger Banen her, og dens Endestation er vokset op til en moderne By med alt, hvad hører til en saadan. Det er en By, der følger med Tiden, og det er ikke underligt, at Tanken om en Udstilling er fremkommen. En saadan Udstilling fremmer Kappelysten mellem de forskellige Haandværk og Industrier og hen-

leder Omverdenens Opmærksomhed paa dem. De, der kommer her for at se, hvad ærligt Arbejde formaar at frembringe, gaar ikke skuffede bort«.

Stiftamtmanden gengav derefter Udstillingens Historie i korte Træk og ønskede: »Gid Udstillingen i Tørring maa blive til Gavn for Egnen«, samt udbragte et: »Kongen leve!«

Formanden for Udstillingen, Urmager H. L. Pedersen, takkede for Tilslutningen til Udstillingen og udtalte bl. a.:

»Vi vil ved vor Udstilling vise bl. a., hvad Haandværk og Industri paa Landet kan byde Folk. En Tak til Kommune, Stat, Amt, Rigsdag og de mødte. Leve Udstillingen!«

Højskolelærer Broder Nissen, Hadsten, talte derefter: »Det er med blandede Følelser, man forlader Privatlivet og træder frem for Offentligheden. Naar Haandværkerne her ude i disse Egne har gjort dette Skridt, er det sikkert efter mange Overvejelser. Udviklingen skrider frem under mange Former, og det gælder om at forstaa sin Tid. Haandværkerne herude har nu vovet sig frem for Offentlighedens Dom, og jeg kan paa Dommernes og egne Vegne sige,

at de har bestaaet Prøven glimrende. Udstillingen vil tale om Tiden og Udviklingen. For 100 Aar siden havde man en Udstilling i Hovedstaden, der ikke var nær saa stor som denne; det var den Gang trange Tider. I Slutningen af det 18. Aarhundrede havde man nok paa Landet rundt om en og anden Haandværksmand, men man havde ingen Haandværkerstand. Landhaandværkerne maa efterhaanden komme til at føle, at de ikke bor paa Landet, men i Landet. Naar vi staar sammen og lægger et trofast Arbejde ind, saa arbejder vi paa Fædrelandets Vel . . .« Taleren sluttede med et: »Leve dansk Haandværk og Industri!«

Stiftamtmanden erklærede dermed Udstillingen for aabnet; der lød Kanonsalut og Orkesterfanfare, og Udstillingsbygningen blev fyldt til Trængsel paa et Øjeblik. Udstillingen besøgte den første Dag af 7—8000 Mennesker.

Om Udstillingen er den daværende Presse overstrømmende i sin Ros: »Fra Pladsen ved Banegaarden gaar vi gennem et Par smukke Æresporte. Foran os ligger den smukke Udstillingshal, som Fabrikant P. Chr. Nielsen, Tørring, fortjener megen Anerkendelse for. Den er festlig dekoreret med svenske, norske og danske Flag . . .«

Iøvrigt gik Udstillingsdagene paa den festligste Vis med Festmiddag, Koncerter af Hornorkestret, Korsang, Teaterforestilling og Bal.

En alvorligere Islæt var isprængt gennem Foredrag af: Lærer Balling, Holte, Folketingsmand Laust Jensen, Brædstrup, Pastor Thomasson, Horsens, Seminarieforsøger Martin Kristensen, Gjedved, og Lærer Poulsen, Hammer.

Udstillingen virkede efter sin Hensigt; den blev besøgt af en Mængde Mennesker fra nær og fjern, som med Rette beundrede Haandværkerens Snilde og Industriens Fremskridt. Og saaledes bidrog Udstillingen til at fæstne og højne den Fremdrift, som kendetegnede Tørring Stationsby i disse Aar.

Desuden gav den et Overskud i Penge, hvilket gav Anledning til en Udflugt for Haandværkerforeningens Medlemmer med Damer til Odder, hvorfra man havde hentet Dommere til Udstillingen; og med dette fornøjelige Samvær sluttede det hidtil mest begivenhedsrige Afsnit af Haandværkerforeningens Historie.

J. P. Nielsen.

APOTEKSAGEN.

ET APOTEK i Tørring var i mange Aar Haandværkerforeningens store Maal. Allerede i 1909 begyndte man at interessere sig derfor, og et Udvalg, bestaaende af Urmager H. L. Pedersen, Sko-

mager Jessen og Fotograf Christensen blev nedsat. Senere erstattedes Urmager Pedersen af Driftsbestyrer Stensballe. Isenkræmmer Madsen har meddelt, at han ogsaa en Tid var i Udvalget, der gennem Forhandling med de stedlige Folketingsmænd, Laust Jensen og Mads Lambæk, søgte at faa Sagen fremmet i Ministeriet. Der førtes ogsaa mundtlige Forhandlinger med Justitsministeren, Folketingsmand Aadal og Dr. med. Muus, men foreløbig uden positivt Resultat. Om Udvalgets videre Arbejde kan intet bestemt oplyses; dog maa det anføres, at man opnaaede justitsministeriel Tilladelse til at oprette et Haandkøbsudsalg i Stationsbyen i Stedet for i Gl. Tørring, hvor man ikke følte sig tilfreds med at skulle have det beliggende.

I 1919 toges Sagen op igen; Blikkenslager Berthelsen blev Udvalgets Formand, og ved Samarbejde med Sogneraadet blev det nødvendige statistiske Materiale fremskaffet, og et Andragende indsendt til Justitsminister Rytter. Som Fortaler havde man sikret sig Folketingsmand Mads Lambæk, der i en Skrivelse af 30. Januar 1920 til Udvalget anfører:

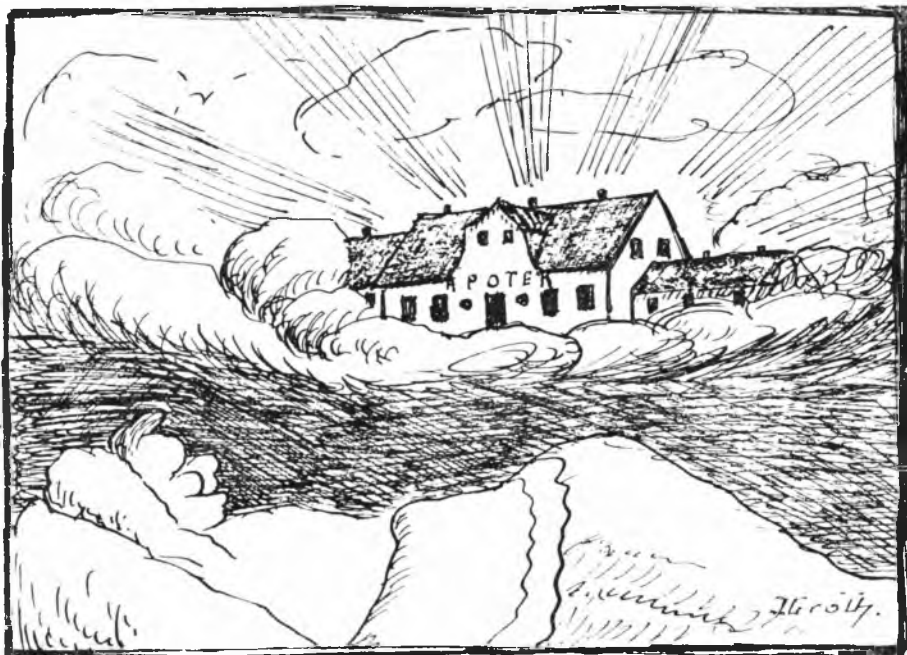
. . . »Da jeg i Dag havde god Tid til at tale med Ministeren om Apoteksagen i Tørring, benyttede jeg Lejligheden. Ministeren svarede, at Sagen endnu ikke var bleven forelagt ham, men det vilde ske; maaske kunde det trække ud en Maanedstid, men han skulde nok huske Sagen. Jeg antydede, at De lagde saa megen Vægt paa Sagen, at der gerne vilde rejse et Udvalg herover for at forelægge og begrunde Sagen. Dertil svarede Ministeren, at hvis De havde Lyst til en Københavnstur, saa skulde han gerne tage imod, men for Sagens Skyld var det unødvendigt, da Sagen nok skulde blive undersøgt og behandlet ud fra de foreliggende Forhold . . .«

Den 2. Februar 1920 henvendte d'Hrr. Folketingsmænd Mads Lambæk og Korsgaard sig igen til Justitsministeren, og de fik da at vide, at alle Autoriteter, som havde erklæret sig om Sagen, enstemmigt havde fraraadet, at Bevilling blev givet. Dette gjaldt baade Aarhus og Vejle Amtsraad og Amtslægerne. Det blev derfor bestemt udtalt, at der ikke var nogen som helst Udsigt til Bevillingen.

Til Trods for disse nedslaaende Kendsgerninger blev Anliggendet paa ny taget op i 1924 efter ny Henstilling fra Haandværkerforeningen, og denne Gang paa en bred Basis, idet Kommunerne Nykirke, Linnerup-Hammer, Aale, Langskov, Hvejsel og Tørring var medinteresserede sammen med Byens Læger og ovennævnte Kommuners Sygekasseformænd. Fra Tørring Sogneraad var nedsat et Udvalg, bestaaende af Blikkenslager Berthelsen, Drejer Paulsen, Mejerist Hansen og Proprietær Alsted, der sammen med et Udvalg fra Haandværkerforeningen foretog en Række indgaaende Under-

søgelser og Beregninger over Folketal og sandsynligt Forbrug af Medikamenter i Distriktet.

I Marts 1924 rejste Berthelsen og Alsted til København, hvor man først havde en Konference med Sundhedsstyrelsens Formand Dr. Tryde, som var meget betænkelig, men dog lovede at undersøge Forholdene nærmere. Derefter havde man en Samtale med Sundhedsstyrelsens Kontorchef, som var ret vanskelig at forhandle med, da han var stokdøv. Imidlertid opdagede han paa et Kort, at Tørring laa i Nærheden af Løndal, hvor han havde ferieret, og som han var ganske forgabet i. Han klarede da synligt op og talte

Drømmesyn.

meget livfuldt om Løndal, men vedblev at være døv for al Tale om et Apotek i Tørring. Senere henvendte d'Hrr. sig hos Kontorchefen i Justitsministeriet, en yngre Mand, der udviste megen Forstaaelse for Tanken, og man fik det Indtryk, at *han* vilde gøre, hvad der stod i hans Magt for dens Virkeliggørelse. Fører ved denne Lejlighed var Folketingsmand M. Lambæk, der sluttelig førte Udvalget til Justitsminister Rytter, for hvem alle Beregninger og Tal blev fremlagt, og for hvem Tørrings landskabelige Fortrin og naturlige Grænser mellem Naboapotekerne blev fremhævet som særdeles betimelige for Anlæg af et Apotek netop i Tørring. Men ogsaa denne Gang var Rytter uinteresset, og det vedblev han at være.

I Juli 1924 rejste Portør Jørgensen og Alsted til Hovedstaden for at forelægge Sagen for Indenrigsministeren (Hauge), under hvem Sundhedsvæsenet nu var henlagt. Hr. Hauge bad Tørring vente, til der blev Apotekerskifte i Uldum. Udvalgets Ledsager var denne Gang Landstingsmand M. Jensen, Aale. I April 1924 var Tryde her i Tørring sammen med Kredslæge Schmedes fra Brødstrup. De to medicinske Herrer konfererede med hele Udvalget. Tryde fremhævede stærkt de store Vanskeligheder, som selve det bygningsmæssige vilde forvolde, og man fik i det hele taget det Indtryk, at man søgte at snakke Tørring fra det hele.

I Aaret 1925 blev Læge Holm-Nielsen og Realskoleforstander Buhl, da Apotekerskifte i Uldum var for Haanden, sendt til Indenrigsminister Hauge i Henhold til det tidligere givne Løfte. Da Indenrigsministeren imidlertid ved d'Hrr.s Ankomst var flygtet til Grønland, maatte man indskrænke sig til at forhandle med Departementchef Martensen-Larsen, der afgav bestemt Løfte om, at Apotekerstillingen i Uldum ikke skulde blive besat, før Ministeren efter sin Hjemkomst havde taget endelig Standpunkt til Sagen. Et Par Maaneder senere fik man fra Landstingsmand M. Jensen, Aale, Meddelelse om, at nu var Ministeren kommet hjem. Portør Jørgensen og Realskoleforstander Buhl ilede skyndsomst til København, hvor de sammen med Folketingsmand Korsgaard og Landstingsmand M. Jensen blev stedet for Indenrigsminister Hauge, der modtog Udvalget staaende (Paaklædning: Jaket, sribede Benklæder og store gule Fedtlæderstøvler) og med Bemærkningen: »Ja, jeg ved godt, hvad d'Hrr. vil; De vil have et Apotek i Tørring; men jeg siger Dem udtrykkelig, at De aldrig vil faa et Apotek i Tørring!«

Et Medlem af Udvalget modtog Meddelelsen med den Bemærkning: »Hvis Ministeren ser saaledes paa det, kunde Meddelelsen om Ministerens kategoriske Afslag billigere have tilflydt Tørring paa et Brevkort end ved at lade to Mand personlig afhente Afslaget«. Ministeren begrundede sit bestemte Afslag med, at man, da smaa Apoteker ikke kunde klare sig, principielt ikke oprettede flere saadanne; og Ministeren tilføjede, at der jo var mange Byer, større end Tørring, der intet Apotek havde, f. Eks. Aakirkeby, hvortil Korsgaard bemærkede: »Ja, og den ligger endda inde i Landet«, (hvad Tørring jo forøvrigt ogsaa gør), hvilken Bemærkning var de ledsagende Parlamentarikeres eneste Bidrag til Forhandlingerne. Ministeren erklærede til Slut trøstende, at Tørring selvfølgelig kunde blive saa stor, at den nødvendigvis maatte have et Apotek, hvortil Realskoleforstander Buhl bemærkede, at man jo nok var klar over, at dersom Tørring voksede saaledes, at Uldum blev en Forstad til den, vilde man sikkert ikke af den Grund nedlægge det derværende

Apotek, hvilken Bemærkning Ministeren tog saa unaadigt op, at han vendte Udvalget Ryggen uden Farvel. Efterdi Apotekbevægelsens Sortie dermed nærmest maa betegnes som en Vandgang, blev Sagen stille begravet og er ikke gravet op siden og bliver det vel næppe nogen Sinde. — Denne Opgave var i mange Aar en Livssag for Byen. Frugten af Anstrelserne blev kun Minderne om Forhandlingerne med Autoriteterne, Parlamentarikerne og Ministrene, samt Rejser og Møder. Det hele blev: Meget Skrig og lidt Uld.

J. P. Nielsen.

OPGAVER, GENNEMFØRTE OG IKKE GENNEMFØRTE.

EN BY, der vokser op i saa stor Hast som Tørring Stationsby, vil altid i mange Aar have Følelsen af at have »glemt noget«; der vil altid være Ting, der skal oprettes, eller Forhold, der trænger til Forbedring. Haandværkerforeningen har gennem Aarene i rigt Maal taget sig af Byens Iklædning af de nu engang til en By hørende smaa eller store Ting.

Da Byen fik Gader, savnede disse Navne. Foreningen fik til Opgave at udfinde saadanne, og Skilte blev bekostet og opsat af Foreningen. Villavej glemte man, men den blev senere døbt af den tidligere Hammer Degn, Jensen Juul, og Blikkenslager Berthelsen. — Flere Gange, men uden Held, søgte man at faa en Politibetjent til Byen. Paa en af Ansøgningerne til Amdsraadet foreligger der følgende Svar: » . . . fremlagdes Andragende fra Tørring og Omegns Haandværkerforening om, at der maa blive ansat en Politibetjent med Bopæl ved Tørring St., hvortil Amdsraadet maa formene, at der ikke er Trang til yderligere Politihjælp i de Tørring Kommune tilgrænsende Dele af Vejle Amt, og derfor ikke har fundet Føje til at beskæftige sig med Sagen«. I 1916 ved Banens Jubilæumsfest talte Blikkenslager Berthelsen personlig med Amtmand Kammerherre Dons om Sagen. Kammerherren, der selv havde været Politimester, fraraadede Ansættelsen af en Betjent i Byen, idet han hævdede, at de handlende havde det saamænd meget mere fredeligt uden en saadan.

Indførelse af Kødkontrol blev krævet og begrundet af Haandværkerforeningen.

En Tid lang beskæftigede man sig med at faa oprettet en ugentlig Torvedag i Tørring. Landboforeningen og Haandværkerforeningen ansøger i Fællesskab »om Tilladelse til at afholde en offentlig Torvedag i Tørring St. hver Lørdag fra Kl. 8 Formiddag

til Kl. 1 Eftermiddag paa en Plads, som hertil er afgivet af Ejeren af Hotel »Tørring«, og som ligger Syd for Hotellet ned mod Ølhandler Andersens Ejendom«. Ansøgningen anbefales af Sogneraadet og bevilges »indtil videre paa nævnte Plads Helligdage undtagne«. Dagen fik man, men ingen Handel.

Om Nedsættelse af en Bygningskommission og Oprettelse af Byggevedtægt ansøgte man Sogneraadet, men fik mærkværdigvis Afslag.

Om en Hundeskat var der en Tid stærkt Røre. Haandværkerforeningen henstillede til Sogneraadet at foranledige en saadan Skats Paalæggelse; men Sogneraadet lod, som der stod i Tørring Avis, »Sagen løbe ud i Sandet«. Dette Forhold affødte en meget livlig Aviskampagne med glødende Indlæg for og imod, til stor Opmuntning og Spænding for det undrende, læsende Publikum, til hvis Beroligelse det her maa anføres, at *alle* Indlægene var skrevet af Redaktøren selv (Caspersen).

Rejsende Svende beskæftigede i mange Aar Foreningen. Da Tørring Bykro blev Afholdsrestauration, faldt dens Forpligtelse til at huse disse Gentlemen væk, og der var i længere Tid Vanskelighed ved at faa dem anbragt. Man gjorde Forsøg paa at oprette et Arbejdet-adler-Herberg; men man kunde ingen Vært faa. Senere fik Kommunen bygget et Logi til dem paa Hotel »Tørring«.

I den seneste Tid er de fleste Huse i Byen paa Foreningens Initiativ blevet forsynet med Skilte: Handel og Betleri frabedes. Ikke desto mindre florerer Betleri og Handel med Snørebaand og Blomsterpinde lige livligt, hvilket maaske er et Bevis paa Borgerskabets gode Hjertelag.

Byens Brandvæsen lod i mange Aar meget tilbage at ønske. Haandværkerforeningen klagede over, at der var for faa Standere, hvilken Klage gav Anledning til, at Sogneraadet lod afholde Slukningsprøve paa en fingeret Brand i Teknisk Skole. Den daværende Brandfoged udtog Mandskab til de forskellige Poster. Et Par af Byens længste Borgere kom i strakt Karriere, førende Brandslangen paa den dertil indrettede Trækvogn fra Markedspladsen om til Brandstedet. Det viste sig imidlertid, at den nærmeste Stander var anbragt saaledes, at Vandstraalen lige kunde naa til Maler N. Jensens Hus, hvorfra der er langt til Teknisk Skole. Den raadsnare Sprøjtefører vendte da Straalen om og gav sig til at overdænge Fotograf Christensens Hus med Vand, idet han udtalte, at kunde man ikke redde Teknisk Skole, kunde man da forhindre, at Ilden bredte sig til dens Forstander. — Nu er Byens Brandvæsen i mønsterværdig Orden med Abonnement paa Falcks Zonebrandvæsen i Vejle, hvis Effektivitet bevistes i 1929, da der var Ildløs i

Østjydske Møbelfabrik, hvor et dygtigt Redningsarbejde reddede store Værdier i Løbet af en Time.

Haandværkerforeningen har gennem mange Aar haft nogle staaende eller siddende Udvalg, der havde til Opgave at reformere Byens Renovationsvæsen. Denne Opgave er ikke blevet løst, men det sidste Udvalgs Arbejde har dog ført til, at Sogneraadet nu ogsaa har nedsat et Udvalg til at forberede Indførelsen af en ny Sundhedsvedtægt, der forhaabentlig vil bevirke, at vi faar en ren By, ligesom man ogsaa maa ønske, at Byens brudstykkeagtige og dilettantiske Kloaksystem en skønne Dag bliver ordnet paa en tilfredsstillende Maade.

Haandværkerforeningens skiftende Bestyrelser har ved de kommunale Valg altid søgt at skaffe Stationsbyen en retfærdig Repræsentation, hvilket er opnaaet i Øjeblikket, men det har ingenlunde altid været Tilfældet. Foreningen har været medvirkende ved Landevejens (Bredgades) Modernisering og Fortovenes Regulering. Byens Udseende er derved forbedret, men det maa dog vist indrømmes, at den Bygningskommission og Byggevedtægt, som Haandværkerforeningen i sin Tid efterlyste, havde været tiltrængt og tiltrænges den Dag i Dag.

Haandværkerforeningen foranledigede, at Stationsbyen fik et Postbud, efter hvis »røde« Tilsynkomst man spejder Morgen og Aften. Toggangen og Aflevering af Pakker var i sin Tid uheldig. Foreningen fik Forholdene forbedrede. Derimod lykkedes det ikke at faa oprettet et Kæmnerkontor, en Foderstofforening paa Stationen eller en Læsestue for de unge, hvilke Ting beskæftigede Foreningen en Overgang. Som tidligere nævnt var Byens Telefoncentral i sin Tid et privat Foretagende, der ikke vedblivende opfyldte Tidens Krav. Paa Haandværkerforeningens Initiativ fik vi den nuværende Ordning.

Gennem mange Aar var nye Baneprojekter aktuelle. Især en Bane Vejle—Uldum—Tørring interesserede Haandværkerforeningen, der tilbød pekuniær Støtte til Planernes Udarbejdning og Beregning. Ligeledes arbejdedes der kraftigt for, at Banegaardens Beliggenhed skulde være uforandret ved Banens Forlængelse til Thyregod, et Arbejde, der som bekendt frugtede.

Til at skaffe Læge til Stationsbyen gjorde Haandværkerforeningen de forberedende Skridt. Endvidere har den taget Initiativ til Oprettelse af Vandværk og Elektricitetsværk.

Byens Anlæg, der blev istandsat af Banen, overtoges og vedligeholdes af Haandværkerforeningen nu med Støtte fra Banen.

Medens Haandværkerforeningen saaledes gennem de svundne fyretve Aar har taget virksom og ofte frugtbringende Del i Byens

og Sognets Anliggender, røgtede Foreningen samtidig sin selskabelige Opgave overfor sine Medlemmer ved at afholde sine traditionsmæssige Fester, hvoraf særlig maa fremhæves Juletræs festen, der altid afholdes 4. Juledag og samler Børn, unge og ældre til et smukt Samvær. Det vakte derfor en Storm af Forbitrelse blandt Foreningens Medlemmer, da en Bestyrelse i 1909 gjorde Forsøg paa at afskaffe Juletræet. Der blev omgaaende indkaldt til en ekstra Generalforsamling, hvor Folket krævede sit Juletræ og fik det.

Mange Dilettantforestillinger, Tombolaer og Sommerudflugter har Foreningen afholdt. Desuden virkede Foreningen i mange Aar som Foredragsforening og hidførte mange udmærkede Foredragsholdere, en Virksomhed, Foreningen til Dels har opgivet.

Den 2. December 1930 ændredes Foreningens Love gennemgribende, idet den blev omdannet til en Haandværker- og Borgerforening, der gennem billigere Kontingent skulde søge at skaffe flere Medlemmer og med Bibeholdelse af de gode og smukke Traditioner virke mere efter Nutidens Krav.

H. L. PEDERSEN.

Urmager H. L. Pedersen.

AT fremhæve alle, der virksomt og frugtbringende har deltaget i Foreningens Liv, er ugørligt. Her skal kun særligt omtales Foreningens Førstemand gennem mange Aar, Urmager H. L. Pedersen. Denne Mand er født den 21. Januar 1864. Han blev uddannet som Urmager i Hovedgaard, arbejdede en Tid i Vejle, men bosatte sig saa som Urmager i Tørring Kirkeby 1886. I 1890 byggede han i Stationsbyen.

Urmager Pedersen var, som det fremgaar af foregaaende, Sjælen i næsten alt, hvad Haandværkerforeningen foretog sig. Han var rig paa Ideer og havde en heldig Haand og en praktisk Sans til at føre Ideerne ud i Livet. Foruden sin alsidige

Virksomhed i Haandværkerforeningen tog han livligt Del i Sognets øvrige Sager. Han var Sogneraadsmlem fra 1900—1909,

i Bestyrelsen for Sparekassen i 25 Aar og deraf Formand i 20 Aar. At han blev manøvreret ud af Sparekassen, var ham en stor Sorg og, som det viste sig, sikkert et Tab for Sparekassen. Han var medvirkende ved Privatskolens Oprettelse. Han var i Landboforeningens Festudvalg i 25 Aar.

Ogsaa udadtil blev hans Kræfter taget i Brug. Han var saaledes Næstformand for Amtsudstillingen i Brædstrup 1913.

I en Alder af kun 60 Aar afsluttedes Urmager Pedersens daadrigge Liv. Urmager Pedersen blev mange Gange hædret ved Mærkedage i sit Liv. Her skal udtales et Ære være Mindet om den Mand, der ved sin Retliniethed, sin skarpe Forstand og Ide-riqdom var med til at bære Byen frem.

* * *

Ved Jubilæumsfesten udnævnes til Æresmedlemmer: J. Chr. Nielsen, J. M. Berthelsen og Skomager Chr. Jessen.

J. P. Nielsen.

Landbrugets Historie og Udvikling.

LANDBRUGET i Tørring har gennem Tiderne sikkert ikke været drevet anderledes end i andre Egne af Landet. Der kendes ikke at have været virkelige Foregangsmænd paa Landbrugets Omraade; derfor bliver Landbrugets Historie og Udvikling i Tørring en Beretning om jævne Menneskers jævne Færd.

Tørring By er en meget gammel By. Fund fra den ældre Stenalder viser, at Egnen har været beboet for ca. 6000 Aar siden; dog har der den Gang ikke været Bønder i Tørring. Maaske er den Befolkning, som langt senere begyndte at dyrke Jorden, og som man mener, den nuværende Befolkning nedstammer fra, ikke af samme Stamme som de første Beboere, men indvandret fra andre Egne.

Det maa antages, at de første Jordbrugere har boet i Tørring By. En Stamme eller nogle Familier har sluttet sig sammen og begyndt at rydde de Skove, som den Gang dækkede Egnen, og tage Jorden ind til Dyrkning. De har bygget deres Boliger tæt sammen for at værne sig mod Røvier og vilde Dyr; paa den Maade er Tørring By sikkert opstaaet. Befolkningen har formeret sig, saa der ikke har været Plads til den i Landsbyen, hvorfor en Del har begyndt at rydde i Plougstrup og er flyttet derud. Enestegaarden Uhrskov er oprettet, ligesom der har været Gaarde i Kandborghuse,

der tidligere hed »Tørringskov«. I Begyndelsen af det 13. Aarhundrede nævnes i Tørring Sogn en Landsby »Trætteskov« (Thrætskogh); denne By er formodentlig nedlagt i det 15. eller Begyndelsen af det 16. Aarhundrede, og Jorderne lagt under Stougaard.

STOUGAARDS HISTORIE.

HVORNAAR Stougaard er opført, vides ikke; men det er en meget gammel Gaard, der oprindeligt har ligget ca. 400 m Øst for den nuværende Gaard; 1875 sløjfedes de sidste Rester af Voldene, som omgav Gaarden. Den runde Banke, hvorpaa Borgen havde ligget, var omgivet af Volde og Grave. Stougaard kan dog ikke have været nogen større Sædegaard, før Trætteskov blev lagt ind under den.

Da omtrent hele Tørring Sogn i Aarhundreder hørte under Stougaard, er Landbrugets Historie saa stærkt knyttet til denne Gaard, at en nærmere Omtale af den vil være nødvendig.

Om de skiftende Ejere giver Traps »Danmark« følgende Oplysninger:

»Stougaard skal ved Midten af det 15. Aarhundrede have tilhørt Peder Skram til Urup, tilhørte 1487 hans Søn Niels Skram, 1512 dennes Søn Peder Skram og derefter antagelig hans Datter Bege Skram, gift med Jørgen Juel. 1594 ejedes den af Erik Lunge, død ugift 1616, hvis forhen afdøde Søster, Anna Lunge, havde været gift med Thomas Maltesen (Sehested). Deres Søn, Kansler Chr. Thomesen Sehested, fik nu Gaarden, og senere hans Søn Oberst Axel Sehested. Under denne fik 1666 Kort Henrik Mercher i København Indførsel i Stougaard, men s. A. skødede Axel Sehesteds Svoger Oberst Markvard Rodsteen til Lerbæk den (160 Tdr. Hartkorn) tiligemed Hovedgaarden Alsted (37¹/₂ Td. H.), som nu fulgte Stougaard til 1792, til Oberst Niels Rosenkrantz til Holbækgaard, hvis Enke Birthe Skeel 1686 skødede den til Kaptajn Peiter Ferd. v. Haugwitz, og hans Arvinger skødede den 1701 til Kammerherre Chr. Albr. Brochdorff til Lindau; han skødede den 1718 (hele Godset var da 566 Tdr. Hartkorn) til Oberst Henrik Brochdorff til Grundet, som 1722 skødede den til Oberst Henning v. Arenstorff, død 1751. Hans Datter Margr. v. Arenstorff var gift med Generaløjtnant Max v. Dombroich, som samme Aar skødede Gaarden til Anna Margr. Helms, Enke efter Apoteker Jakob Schmidt af Horsens. 1760 tilskødede hun Sønnen Apoteker Kammerassessor Gotfred Schmidt Gaarden; denne giver 1769 Skøde til Kaptajn Chr. Fr. Tønne v. Lüttichau, som 1776 sælger hele Godset, ialt ca. 595 Tdr. Hartkorn, til Kammerherre F. L. C. Beenfeldt til Serreslevgaard. 1778 sælger Kammerherren igen

til Just Fr. Wodschou, og denne solgte igen 1783 ved Købekontrakt hele Herligheden for 88000 Rd. til Kancelliraad Fr. V. Hansen til Østerbygaard; men denne Handel maa være gaet over Styr, for 1787 blev ved Auktion over Wodschous Gods det hele solgt til Justitsraad Thyge de Thygeson til Matrup for 64000 Rd. Der var da kun 412 Tdr. Hartkorn, saa en Del af Bøndergodset har været fra-solgt. Thygeson solgte en Del Parceller fra, solgte det udensojns liggende Bøndergods til Fæsteren, hvorefter Fæsterne i Tørring købte Resten 1792 og straks igen solgte Hovedgaarden til Povl Glud Langballe, og han skødede den igen 1797 med 38 Tdr. Hartkorn til Knud Pagh fra Fredericia. Pagh skødede 1804 Stougaard til Præst i Søften Ole Anchersen Secher, som 1810 afhændede den (31 Tdr. H.) til J. B. Secher, som 1813 skødede den (29 Tdr. H.) til Kmhr. Greve Chr. D. Holstein, der 1817 solgte den til Ferd. Anton Mazanti, hvis Enke Else Christ. f. Ingwersen 1843 solgte den til sin Broder R. Ingwersen. Hans Enke Regine Soph. f. Woldemar solgte den (20¹/₂ Td. H.) 1875 for 180000 Kr. til sin Søn H. H. Ingwersen«.

Saa vidt Traps Danmark. Ingwersen havde da haft Gaarden i Forpagtning i 7 Aar. Han døde 1923, hvorefter hans Enke Marie f. Schougaard drev Gaarden til 1926, da hun overdrog den til sin Søn Chr. Ingwersen, den nuværende Ejer.

Da Apoteker Kammerassessor Gotfred Schmidt 1760 overtog Gaarden, bortforpagtede han den; det hedder sig, at der paa Gaarden staldes 180 Øksne og fedes 50 Stude. »Ved Gaarden er en Frugt- og Køkkenhave, Eng, Skov og Mark, Aa med mange Fisk (Aal, Foreller, Krebs). Ejeren søger Tørring Kirke. Borgegaarden er ny opbyggt 1763«.

En Brandforsikringsvurdering af 10. Juli 1771 skildrer Gaardens Bygninger saaledes:

I. Borgegaarden.

a. Tværlængden, som hvorudi Herskabet logerer bestaaende af 26 Fag ansat à Fag 120 Rigsdaler	3120 Rdl.
b. Det Øster Side-Hus er 17 Fag à Fag 100 Rdl.	1700 -
c. Det Vester Side-Hus er ligesaa 17 Fag ansat à Fag 100 Rdl.	1700 -
d. Endnu et nylig opbyggt og færdigbleven Hollænderi-Hus med derudi befindende Heste-Mølle som er 32 Fag à Fag 50 Rdl.	1600 -
	8120 Rdl.

II. Ladegaarden.

e. En Længde Heste-Stald og Vogn-Remisser 25 Fag à 44 Rdl.	1100 Rdl.
f. En Længe Kornmagazinerings-Hus 27 Fag à 40 Rdl.	1080 -
g. Den store Korn- og Tærskelade er 32 Fag à 130 Rdl.	4160 -
h. Den Længde som hvorudi Ladefogdens Kammer Forpagterens Hestestald og tvende Øksne-Huse befindes er 30 Fag à 40 Rdl.	1200 -

- i. Den i 3de Øksne-Huse indrettede Længe er 55 Fag à 44 Rdl. . . . . 2420 Rdl.
 k. Og endelig den Længde hvorudi et Kammer til Gartneren, et Ditto
 til Snedkeren samt et Kornmagazin findes er 16 Fag à 30 Rdl. . . . . 480 -

18560 Rdl.

III. Alstedgaard.

Her følger en Beskrivelse af Alstedgaards Bygninger, som vurderes
 til ialt. . . . . 4820 Rdl.

IV. Det en kort Distance fra Stougaard befindende Teglværk.

- a. Teglovn med omliggende Bygninger . . . . . 200 Rdl.
 b. Tegl-Lade . . . . . 80 -

23660 Rdl.

Under Just Fr. Wodschou (om ved 1780) beskrives Gaardens
 Jordegods saaledes:

Hovedgaarden Stougaard, Hartkorn	64	Tdr.	7	Skp.	«	Fdk.	«	Alb.
Skov- og Mølleskyld	13	-	2	-	1	-	«	-
Contribuable Hartkorn er brugt i Mands Minde under Hovedgaarden	12	-	1	-	«	-	«	-
Alsted	21	-	2	-	«	-	«	-
Skov- og Mølleskyld	7	-	7	-	3	-	«	-
Bøndergods	213	-	4	-	2	-	«	-

Bøndergodset findes i:

Sønder Collemorten	6	Gaarde	1	Hus
Nørre Collemorten.	8	-	2	-
Oxenbjerre.	4	-	2	-
Haugstrup	2	-	«	-
Hvejsel	6	-	«	-
Bjærløv	13	-	5	-
Fousing	6	-	«	-
Sandvad.	3	-	«	-
Hauge	2	-	1	-
Ølholm	6	-	2	-
Nyborg	1	-	«	-
Sindbjerglund	1	-	«	-
Kraglund	2	-	«	-
Dørchen	1	-	«	-
Tørring By	19	-	19	-

Ialt 80 Gaarde 32 Huse

De under Hovedgaarden drevne Jorder var paa den Tid hele den Del af Tørring Sogn, som ligger Sønden for Gudena med Undtagelse af en mindre Ejendom, Brill og Egholm Mølles Jorder. Det »Contribuable Hartkorn« er de nedlagte Tørringskov Gaarde. En gammel Kvitteringsbog, som findes paa Stougaard og har været ført fra 1804 til 1848, viser, at en Stougaard paahvilende Kon-

tribution har været paalignet og svaret af alle Parcelejere af Stougaards Mark, Tørringskov eller Kandborghuse og Alstedgaard. Dette er sikkert den Tørringskov paahvilende Kontribution, som Stougaards Ejer har fordelt paa alle de solgte Arealer.

Paa Bogens Bagside er anført:

»Til Rytterhestes Holdelse . . . . . 22 Rdl. 0 Mk. 3 sk.
Hver Parcelejer svarer 3 Mark af 1 Td Hartkorn til Rytter-
hestes Holdelse til Stougaards Ejer til 1. Maj.

I Refusion til Aale Præst . . . . . 8 - 3 - 7 -
Hvilken Oven anførte Summa svares af de Parcellister til Hovedparcellens Ejere af Ager og Engs Hartkorn; men og af Engs Hartkorn allene.

Derimod svarer Hovedparcellens Ejere til Aale Præst in Natura efter den af Hr. Poul Langballe i Aaret den 1. Maj 1796 indgangne Forening med Hr. Provst Monrad i Aale: 3 Tdr. 4 Skp. Rug, 4 Skp. Byg og 2 Rdl. i rede Penge, samt 5 Rdl. i Offer hver Højtid om Aaret«.

Det fremgaar af Bogen, at Alstedgaard har været paalignet 23 Rdl. 4 Mk. 10 sk., som Hr. Thomsen selv betalte paa Amtsstuen.

1670 blev der udskrevet en Skat til Staten under Navnet Rytterholdspenge; men da den i 1692 sammen med to andre Skatter »Matrikuls-katten« og »Okse- og Flæskeskatten« blev afløst af »Den ordinære Landkontribution«, altsaa er ophævet, og da sidstnævnte Skat sammen med de andre Skatter til Staten, »Landkonsumption $\frac{1}{4}$ pCt. Skatten, Lægdspenge og Soldaterducørpeng« har udgjort $3\frac{1}{2}$ Rdl. pr. Td. Hartkorn, er det ikke disse Skatter, der har været svaret til Stougaard med 3 Mark pr. Td.

Mulig har Tørringskov engang tilhørt Rytterdistriktet i Skanderborg, har derfra været solgt til Stougaards Ejer mod denne Kontribution. Der handlede jo meget med Bøndergodset i disse Tider; det vides med Sikkerhed, at Frederik II 1573 overdrog to Gaarde i Tørringskov samt Uhrskov til Erik Hardenberg, som vist boede i Matrups; Gaardene var før underlagt Tranholm Len.

Om de Ejere, der i Tidens Løb har besiddet Stougaard, og hvilken Betydning de har haft for denne Egn, vides ikke ret meget. Formodentlig har ikke alle Ejerne beboet Gaarden; Adelsmændene havde jo tit flere Godser.

Kristian Thomesen Sehested overtog vist Stougaard 1638, han var født 1590, fik tidligt Plads i Kancelliet, var 1617—27 Hofmester hos Prins Kristian, blev 1625 Rigsraad, 1630 Rigskansler og 1640 kongelig Kansler. Det er usandsynligt, at denne Mand har boet paa Stougaard; men alligevel har han, der skildres som en meget dygtig og retskaffen Mand, der var meget yndet af Kristian IV, haft Betydning for denne Egn og omfattet den med Interesse; han har bygget det første Skolehus i Tørring, meget længe før der var

Skoler andre Steder paa disse Egne. Maaske har Sønnen Aksel Sehested boet paa Gaarden; Alterkalken i Tørring Kirke bærer hans og hans Hustrus (Øllegaard Thotts) Navnetræk og Vaaben samt Aarstallet 1661. At Kort Henrik Mercher i 1666 fik Indførsel i Gaarden, vil vist sige, at han lod sig Gaarden udlægge som ufyldstgjort Panthaver. Det ser ud til, at Svogeren i Lerbæk har fyldstgjort Panthaveren og derved reddet Sehested fra Fallit; men Gaarden maatte sælges. Landet var paa den Tid stærkt udpint efter Svenskekrigen 1657—60. Niels Rosenkrantz og Birthe Skeel har sikkert ikke boet paa Stougaard. P. F. v. Haugwitz (død 1695) og Hustru samt Henning v. Arenstorff (død 1751) ligger begravet i Tørring, saa de har boet paa Gaarden, hvorimod Brochdorfferne formodentlig ikke har boet der. Apotekerfamilierne har ikke selv drevet Gaarden; derimod har den næste Ejer maaske boet paa Stougaard de Aar, han ejede denne. Christian Fr. Tønne v. Lüttichau var født paa Tjele 1744 og havde studeret i Udlandet. 1783 overtog han Aakjær i Hads Herred efter sin afdøde Svigermoder, Etatsraad Thøger Lassons Enke til Dybvad, v. L. overtog begge Godser. Han, der var Kammerherre og Rigs greve, er kendt fra »den jyske Proprietærfejde«, idet han, sammen med Kammerherre Beenfeldt, som ejede Stougaard i to Aar, 1790 overrakte Kronprins Frederik et Andragende (saakaldt Tillidsskrift) fra en Del jyske Godsejere, hvori de ny Landbolove fremstilledes som stridende mod Landets Tærv og Godsejerens Rettigheder. Kronprinsen blev meget forbitret paa v. L., der viste en uforskammet Holdning; han havde allerede tidligere været straffet for trodsig Optræden mod Kongens Anordninger. Han fradømtes sin Kammerherreværdighed og rejste til Tyskland, hvor han blev ophøjet i Rigs grevestand og senere blev præsjisk Minister. Denne ikke ubetydelige Mand har vist ikke været særlig folkelig og sikkert ikke gjort vor Egn Gavn. Han solgte Bøndergodset i Ildved, Holtum, Vindelev og Ulkjær fra Stougaard 1775. Vodschou var nok en fattig Mand, eftersom Stougaard gaar til Auktion; han havde ogsaa en stor Familie. 1785 sælger han en Parcel af Gaarden (2½ Td. Hartkorn) til Jørgen Sørensen, Tejbel. Th. de Thygeson ejede Stougaard i 5 Aar, men boede paa Matrup. Han har nok været en dygtig Forretningsmand, maaske ogsaa Filantrop og Bondeven; foruden Stougaard har han indkøbt, udskiftet og til Dels udstykket flere Gaarde, saaledes Bjerregaard, Hastrupgaard og Hammergaard her paa Egnen. Povl Glud Langballe, som boede paa Gaarden, udstykkede stærkt, idet han i Løbet af 5 Aar frasælger 31 Tdr. Hartkorn. Knud Pagh, Pastor Secher og hans Broder J. B. Secher sælger yderligere 9 Tdr. Hartkorn. Grev Holstein ejede kun Gaarden i 4 Aar, har maaske ikke boet der. Mazanti overtog Gaarden 1817

og drev den til sin Død 1841. Det maa antages, at han blev sat godt ind paa Stougaard, idet hans Svigerfader, Major Johs. P. Ingwersen til Viufgaard, var en meget pengestærk Mand, der skænkede sine 5 Børn en Herregaard hver. Sin Formue skal han have tjent ved Handel under Napoleonskrigene, især ved Leverance af Heste til Hæren og Studehandel i meget stor Stil; onde Tunger vil ogsaa sige, at han gav sig af med Smugleri m. m. Mazanti havde nok alligevel ondt ved at klare sig paa Stougaard de første Aar, der faldt i en meget haard Krisetid. Jævnlig maatte han til Majoren i Viuf for at faa Forstærkning. Et af disse Besøg faldt i en meget vanskelig Høst; Majoren var i meget daarligt Humør, Ærgrelsen over Regnvejret havde drevet ham til Sengs. Hver Gang Mazanti forsigtig berørte Pengespørgsmaalet, svor og bandte Majoren paa, at med det Vejr gik han fra Gaard og Grund. Naar Svigersønnen om Morgenen stillede ved Sengen og spurgte til Majorens Befindende, spurgte denne straks: »Hvor er Vinden?« Og da den stadig var til Sydøst, var der intet at stille op. Omsider kunde Svigersønnen en Morgen meddele, at nu var der Omslag, idet Vinden var gaet til Nord. Majoren for ud af Sengen for at se paa Vejrhanen. Jo, sandelig viste den nordlig Vind. Nu var Humøret højt, Svigersønnen fik det ønskede Beløb og sagde Farvel og Tak; men da han var kørt af Gaarde, opdagede Majoren, at Vejrhanen var bundet fast med en Snor til Taget; Vinden var stadig Sydøst.

Rasmus Ingwersen overtog Stougaard to Aar efter Mazantis Død. Han havde før haft Lerbæk, var gift anden Gang med en Datter af Købmand Voldemar i Vejle. Man ved ikke ret meget om ham; maaske har han ikke haft saa megen Energi som Faderen. Han døde som ret ung Mand sidst i Halvtredserne. Hans unge Hustru, den smukke Købmandsdatter, der blev Frue paa Borgen, skildres som en dygtig, klog og hjertevarm Kvinde. Da Manden døde, forpagtede hun Gaarden ud til en Hr. Deichmann fra Sønderjylland. 1868 overtog Sønnen H. H. Ingwersen den i Forpagtning og købte den 1875. R. Ingwersen og hans Hustru har nok været gode Økonomer; det viser sig, at Enken er velstaaende, idet hendes fire Børn hver faar 20000 Kr. i Arv, ligesom hun maa have udredet Fædrener arv til sine to Stifbørn, og desuden havde hun købt sig en Livrente. Hun blev meget gammel, døde i Vejle lidt efter Aarhundredskiftet. Ingen af de tidligere Ejere har tilnærmelsesvis udrettet saa meget paa Stougaard som H. H. Ingwersen, hvorfor vort Sogns Historie ikke bør skrives uden at omtale, hvad denne Mand har udrettet i de 55 Aar, han stod for Styret og drev Gaarden saadan, at han i en Aarrække var Foregangsmand paa Egnen.

H. H. Ingwersen var i Besiddelse af en god Forstand, en ubøjelig

Stougaard set fra Haven.

Vilje og en utrolig Energi, parret med sejt Udholdenhed. Havde han sat sig et Maal, tabte han det ikke af Syne, før det var naaet. Bedriften lededes med megen Indsigt, en til Smaalighed grænsende Paapassenhed og Sparsommelighed og en Fasthed, der indgød Respekt. Hans stærke Vilje prægede alt inde som ude; for den maatte alle bøje sig og underkaste sig betingelsesløst. Bag den haarde Skal bankede dog et følsomt Hjerte. Var der Nød paa Færde,

Stougaard set fra Gaarden.

blev der ikke banket forgæves paa Ingwersens Dør. Han tog sig faderligt af sine Folk og havde mange i sin Tjeneste en lang Aar-række.

Han havde en god Uddannelse, havde været Landvæsenselev paa Løvenholt ved Silkeborg, været Forvalter paa Thyrstinggaard og Matrup, sidste Sted i 6 Aar. Kapital havde han ikke, da han begyndte som Forpagter. Kreaturbesætningen var daarlig, Jorderne vandlidende og kalktrængende; Bygningerne derimod var gode, da Avlsbygningerne var nyopførte efter Brand. Hans gamle Husbond, Godsejeren paa Matrup, gav ham 12 hollandske Kvier i Brudegave; men disse svarede ikke til Forventningen. Ingwersen forsøgte saa med rødt Kvæg, og dette slog bedre an, hvorfor han i mange Aar hvert Aar rejste til Sønderjylland eller Angel og købte røde Køer og Kvier for alle de Penge, han kunde skrabe sammen. Hans samtidige spaaede ham ilde; det vilde jo gaa galt, naar han saadan øste Penge ud. Ingwersen holdt imidlertid ud, og det varede ikke længe, før han havde en første Klasses rød Besætning paa Stougaard. Han dræned og merglede Gaardens Jorder, et meget stort Arbejde, som han gennemførte uden at stifte Gæld; de store Enge blev kultiveret og anlagt som Overrislingseng; de tidligere sure og udpinte Jorder kom til at give Afgrøder, som aldrig før var set. Gaarden blev nu til en 1. Kls Avlsgaard, der gav sin Ejer fuld Valuta i rede Penge for det Arbejdsmod, han havde ofret paa den, hvorfor han ogsaa endte som en meget velstaaende Mand.

FORHOLDENE I TØRRING FØR UDSKIFTNINGEN.

VI VIL nu se lidt paa Forholdene i den øvrige Del af Sognet i ældre Tider. En Beskrivelse af det velbyrdige Frue Birthe Scheel til Stougaard underliggende Bøndergods efter Matriculen af 1664 siger lidt om Bondens Kaar for ca. 250 Aar siden:

Tørring Sogn och bye.

Matz Christensen, Lauritz Andersen, Hartkorn	8	Tdr.	3	Skp.	3	Fdk.	1	Alb.	*)
Christen Nielsen, Christen Christensen.	8	-	3	-	3	-	1	-	
Peder Nielsen, Peder Ollesen	8	-	3	-	3	-	1	-	
Peder Christensen, Olluf	8	-	3	-	3	-	1	-	
Jørgen Jensen, Niels Knudsen	8	-	3	-	3	-	1	-	
Hans Christensen, Anders Ollufsen	8	-	6	-	2	-	»	-	
Christen Vistesen, Visti Kristensen	8	-	3	-	3	-	1	-	
Stefen Vistesen, Thomas Rasmussen	8	-	3	-	3	-	1	-	
Rasmus Christensen, Anders Nylleberg og Peder Quist	8	-	3	-	3	-	1	-	

*) Anneksskat til Præsten i Aale 6 Tdr.

Boelsmænd.

Willatz Pedersen . . . . . 2 - 5 - 1 - 1 -

Husmænd.

Christen Sørensen . . . . . » - 3 - » - » -

Jens Nielsen . . . . . » - 4 - » - » -

Christen Jespersen . . . . . » - 4 - » - » -

Uhrskov.

Christen Sørensen . . . . . 5 - 6 - 1 - 1 -

Tørringskou.

Jesper Christensen . . . . . 4 - 1 - 2 - » -

Gregers Andersen . . . . . 3 - 5 - 1 - 1 -

Olluf Christensen . . . . . 3 - 1 - 3 - 1 -

Boelsmænd.

Søren Jensen . . . . . 1 - 2 - » - » -

I Plougstrup, som hørte under Hvolgaard, var Tilstanden ved samme Tid saaledes:

Christen Matzen øde . . . . . 6 Tdr. 3 Skp. 3 Fdk. 1 Alb.

Sidsel Madsdatter . . . . . 6 - 3 - 3 - 1 -

Anders Christensen, Lauritz Matzen . . . . . 12 - 7 - 2 - 1³ -

Jens Sørensen øde . . . . . 1 - 7 - 1 - 1 -

Peder Andersen . . . . . 1 - 7 - 1 - 1 -

Refsen Huus.

Anders Christensen . . . . . 2 - 4 - 2 - 2 -

I Tørring By har der kun været 9 Gaarde, 1 Boel og 3 Huse. Der har været to Familier paa hver Gaard, paa en enkelt endog tre. I Plougstrup har der ligeledes været to Fæstere paa een Gaard, medens een Gaard og eet Boelsted staar øde, maaske nedbrændte eller faldne ned. Da der ikke i senere Beskrivelser meldes om Tviltingaarde, maa man antage, at der har været Bolignød, hvorfor der maatte bo to Familier i hver Gaard. Landet var paa den Tid meget udpint efter Svenskekrigene 1657—60, og Eggen her har været meget udsat, idet de store Hovedveje over N. Snede til Viborg har været meget benyttede til Troppebevægelser, og saa er de tilstødende Egne i særlig Grad bleven hjemsøgte med Indkvartering og Plyndring; maaske er mange Gaarde nedbrændte. Om Forholdene i Vrads Herred skrives 1660: »Aarsagen til Kgl. Majestæts Bønders Armod og elendige Vilkaar er først den haarde Beskattning som dennem af de Svenske blev paalagt, og efter dennem ere de komne under de ugudelige Polakkers Kvarter, som dennem saa haardelig har udpresset, berøvet og frataget deres ganske Formue, saa de ikke lade nogen et Stykke Brød efter, og da de ikke mere

havde, have de forjaget dem fra Hus og Hjem, saa de aldeles ingen Vaarsæd fik saaet forgangen Aar, og en ganske ringe Rug, hvilken de ikke i rette Tid fik saaet formedelst Polakkers Overfald, og blev ganske lidet efter; og hvis ringe Heste og Fæ de nu haver, haver de købt og brugt siden; haver der foruden ud af vores danske Krigsfolk med Skat og Indkvartering ganske haardelig været betrængte fast over deres Formue, saa deres Armod og elendige Vilkaar er større end nogen ukendt kan tro og tænke«. Samme Aar skrives: »I Hammer er kun een Gaard beboet, de andre ere slet øde og ingen Folk udi. I Linnerup 3½ Gaard, i hvilken de forarmede Folk bo; de andre staar slet øde og ingen bebo dem«.

Ekstrakt af 1731 — ca. 50 Aar senere — efter den ny Matrikul (1688) viser, at der i Tørring By er 16 Helgaarde, hver med 3 Tdr. 6 Skp. 2 Fdk. Hartkorn. Fæstere: Anders Villadsen, Mads Pedersen, Knud Nielsen, Oluf Nielsen, Jep Krestensen, Jørgen Mortensen, Peder Villadsen, Kresten Krestensen, Kresten Quist, Gregers Andersen, Peder Andersen. Peder Krestensen, Peder Rasmussen, Niels Pedersen, Søren Alsted og Niels Nielsen Bæk. Fire Boelssteder eller Halvgaarde med 1 Td. 7 Skp. 1 Fdk. Hartkorn. Fæstere: Kresten Berthelsen, Oluf Smed, Niels Lauridsen og Anders Hansen. Forannævnte Byes Hyrdejord 1 Skp. 1 Fdk., Dito Skolens Toft 1 Skp., Skoven til forannævnte By 2 Skp. 2 Fdk. Uhrskov: Fæster Søren Hansen 5 Tdr. 1 Alb. Tørringskov og Kandborghuse 12 Tdr. 1 Skp. Her nævnes ingen Fæstere; formodentlig er Jorden paa dette Tidspunkt lagt under Stougaard. Navnet Kandborghuse ses for første Gang; formodentlig har nogle Huse af Gaardenes Bygninger faaet Lov at staa en Tid og har faaet Navnet Kandborghuse, maaske efter en Mand, som kan have boet der.

En Folketælling for Tørring Sogn fra 1787 giver et godt Indblik i Forholdene paa den Tid. Listen er meget nøjagtig ført af Sognepræsten Carl Wium i Aale.

Folketælling for Tørring Sogn i Silkeborg Amt 1787.

Tørring Bye:

1. Familie: Anne Andersdt., Madmoder, 62 Aar, Enke af 1. Ægteskab, Gdbeboerske og Bondekone. Hendes Børn med den salig Mand: Anders Mortensen, 27 Aar, Kirsten Mortensdt., 21 Aar, Jørgen Mortensen, 14 Aar. Christen Jørgensen, Tjenestekarl, 27 Aar, ugift, Nationalsoldat.
2. Familie: Willads Andersen, Hosbonde, 40 Aar, Bonde og Gdbeboer. Elisabeth Clemensdt., Madmoder, 51 Aar. Han i 1., hun i 2. Ægteskab. Børn med 1. Mand: Clemen Jensen, 19 Aar, Anne Jensdt., 14 Aar, Maren Jensdt., 13 Aar. Med denne Mand: Marie Elisabeth Willadsdt., 7 Aar. Maren Nielsdt., Mandens Moder, 81 Aar, Enke af 1. Ægteskab, nyder Almisse af Sognet.

3. Familie: Anders Nielsen Skovsbøl, Hosbonde, 36 Aar, Bonde og Gdbeboer. Mette Jensdt, Madmoder, 29 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Deres Børn: Niels Andersen, 7 Aar, Jens Andersen, 6 Aar, Maren Andersdt., 2 Aar. Ugifte Tjenestefolk: Christen Laursen, 22 Aar, Leene Hansdt., 30 Aar, Jens Jensen, 14 Aar.
4. Familie: Ole Nielsen Bæk, Hosbonde, 75 Aar. Maren Hansdt., Madmoder, 63 Aar. Deres Børn: Hans Olesen, 29 Aar, Nationalsoldat. Niels Olesen, 27 Aar. Maren Olesdt., 31 Aar. Alle ugifte. Gyde Jensen, Tjenestedreng, 11 Aar. Maren Andersdt., Manden og Konens Datters Stifdatter, 4 Aar, antaget til Opfostring.
5. Familie: Jørgen Knudsen, Hosbonde, 59 Aar. Karen Pedersdt., Madmoder, 58 Aar. Deres Børn: Peder Jørgensen, 39 Aar. Karen Jørgensdt., 28 Aar. Begge ugifte. Christen Nielsen, Tjenestedreng, 14 Aar.
6. Familie: Jens Hansen, Hosbonde, 51 Aar, Bonde og Gdbeboer. Maren Pedersdt., Madmoder, 50 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Deres Børn: Peder Jensen, 24 Aar. Kirsten Jensdt., 17 Aar. Christen Jensen, 12 Aar. Anne Cathrine Jensdt., 10 Aar. Anne Margrethe Jensdt., 6 Aar.
7. Familie: Christen Rasmussen, Hosbonde, 65 Aar, Bonde og Gdbeboer. Karen Nielsdt., Madmoder, 51 Aar. Han i 2., hun i 1. Ægteskab. Deres Børn: Jeppe Christensen, 19 Aar. Rasmus Christensen, 15 Aar. Ole Christensen, 9 Aar. Alle ugifte. Karen Christensdt., Tjenestepige, 24 Aar, ugift.
8. Familie: Christen Møller, Hosbonde, 44 Aar, Bonde og Gdbeboer. Karen Davidsdt, Madmoder, 46 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Deres Børn: Birthe Christensdt., 15 Aar. Else Christensdt., 12 Aar. Peder Christensen, 10 Aar. Ole Vulf, Tjenestedreng, 16 Aar.
9. Familie: Søren Pedersen, Hosbonde, 51 Aar, Bonde og Gdbeboer. Anne Madsdatter, Madmoder, 40 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Deres Børn: Peder Sørensen, 9 Aar. Anne Marie Sørensd., 6 Aar. Christen Sørensen, 4 Aar. Mads Sørensen, 2 Aar. Tjenestefolk: Mathias Pedersen, 19 Aar. Mette Pedersdt., 20 Aar.
10. Familie: Jeppe Pedersen, Hosbonde, 54 Aar, Bonde og Gdbeboer. Kirsten Jensdt., Madmoder, 41 Aar. Han i 2., hun i 1. Ægteskab. Tjenestefolk: Mads Mortensen, 19 Aar. Mette Thomasdt., 20 Aar. Anne Catrine Rasmusdt., 11 Aar, en beslægtet, antaget til Opfostring.
11. Familie: Karen Laursdt., Madmoder, 32 Aar. Gdbeboerske og Bondekone. Enke efter 1. Ægteskab. Hendes Stifbørn: Mette Olesdt., 14 Aar. Anne Else Olesdt., 12 Aar. Ole Olesen, 8 Aar. Søren Rasmussen, Tjenestekar, 20 Aar, ugift.
12. Familie: Søren Madsen, Hosbond, 29 Aar, Bonde og Gdbeboerske. Else Sørensd., Madmoder, 51 Aar. Han i 1., hun i 2. Ægteskab. Børn af Konens 1. Ægteskab: Søren Markussen, 20 Aar, Anders Markussen, 16 Aar. Friderike Madsdt., Tjenestepige, 28 Aar.
13. Ole Hansen, Hosbonde, 48 Aar, Bonde og Gdbeboer. Dorthea Johansdt., Madmoder, 50 Aar. Han i 1., hun i 2. Ægteskab. Deres Børn: Hans Christian Olesen, 16 Aar. Johan Ernst Olesen, 14 Aar. Else Olesdatter, 6 Aar. Birthe Thomasdt., Tjenestepige, 25 Aar.
14. Familie: Laurs Pedersen, Hosbonde, 70 Aar, Bonde og Gdbeboer. Enkemand efter 1. Ægteskab. Hans Børn: Jeppe Laursen, 30 Aar. Maren Laursdt., 21 Aar. Karen Laursdt., 12 Aar. De to sidste er ugift.
15. Familie: Rasmus Jensen, Hosbonde, 38 Aar, Bonde og Gdbeboer. Kirsten Pedersdt., Madmoder, 52 Aar. Han i 1., hun i 2. Ægteskab. Børn af Konens 1. Ægteskab: Knud Jensen, 20 Aar. Maren Jensdt., 21 Aar. Peder Jensen, 10 Aar. Alle ugifte.
16. Familie: Christen Andersen Hauge, Hosbonde, 48 Aar. Bonde og Gdbeboer. Bodil Jeppesdt., Madmoder, 48 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Deres Børn: Maren

- Christensdt., 19 Aar. Jeppe Christensen, 14 Aar. Anders Christensen, 10 Aar. Alle ugifte. Niels Jensen, Tjenestekar, 24 Aar. Peder Rasmussen, Konens Halvbroder, 63 Aar.
17. Familie: Peder Madsen, Hosbonde, 51 Aar, Bonde og Gdbeboer. Anne Hansdt, Madmoder, 57 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Deres Børn: Mads Pedersen, 24 Aar, Hans Christian Pedersen, 19 Aar. Karen Pedersdt., 15 Aar. Alle ugifte. Peder Madsen, Mandens Broder, 40 Aar, ugift.
  18. Familie: Niels Thomsen, Hosbonde, 70 Aar. Bonde og Gdbeboer. Frederikke Hansdt., Madmoder, 43 Aar. Han i 2., hun i 1. Ægteskab. Deres Børn: Ditlef Nielsen, 21 Aar. Thomas Nielsen, 20 Aar. Inger Magdalene Nielsdt., 15 Aar. Birte Kirstine Nielsdt., 10 Aar. Alle ugifte. Ellen Johansdt., Tjenestepige, 22 Aar.
  19. Familie: Hans Houstrup, Manden, 36 Aar, Bonde, har et lidet Boelssted. Anne Marie Jensdt., Konen, 32 Aar. Han i 1., hun i 2. Ægteskab. Ved første Mand: Jens Jensen, 10 Aar. Af sidste Ægteskab: Maren Hansdt., 8 Aar.
  20. Familie: Anders Madsen, Manden, 53 Aar. Bonde, har et lidet Boelssted. Anne Jensdt., Konen, 37 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Deres Børn: Maren Andersdt., 7 Aar. Mads Andersen, 5 Aar.
  21. Familie: Christen Pedersen Mærring, Manden, 57 Aar. Bonde, har et lidet Boelssted, er Hyrde i Byen. Johanne Nielsdt., Konen, 50 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Niels Christensen, 9 Aar, deres Søn.
  22. Familie: Christen Pedersen Hauge, Manden, 73 Aar. Bonde, har et lidet Boelssted, tjener andre. Maren Pedersdt., Konen, 56 Aar. Han i 2., hun i 1. Ægteskab. Ingeborg Madsdt., ubeslægtet, 60 Aar, ugift, vanvittig og Almissem i Sognet.
  23. Familie: Christen Pedersen, Manden, 40 Aar. Bonde, har et lidet Boelssted, tjener andre. Else Christensdt., Konen, 50 Aar. Han i 1., hun i 2. Ægteskab. Maren Laursdt., Barn med 1. Mand, 9 Aar.
  24. Familie: Mads Poulsen, Manden, 36 Aar. Bonde, har et lidet Boelssted, tjener andre. Karen Jensdt., Konen, 34 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Jens Madsen, deres Søn, 6 Aar. Maren Madsdt., lidt beslægtet, 9 Aar. Fattig, fader- og moderløs, antaget til Opfostring. Peder Hauge, Manden, 62 Aar. Else Hauge, Konen, 51 Aar. Han i 2., hun i 1. Ægteskab. Sidder tilhuse, begge lige yderlig fattige, trænger til Almisse.
  25. Familie: Peder Christensen, Manden, 48 Aar. Bodil Madsdt., Konen, 39 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Bonde, har et lidet Boelssted, meget fattige, tjener andre. Deres Børn: Mads Pedersen, 10 Aar. Anne Kirstine Pedersdt., 7 Aar. Sidsel Pedersdt., 3 Aar.
  26. Familie: Laurs Pedersen Mærring, Manden, 44 Aar. Bonde, har et lidet Boelssted, yderlig fattig, tjener andre. Anne Kirstine Carlsdt, Konen, 40 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Deres Børn: Anne Engel Laursdt., 11 Aar. Peder Laursen, 9 Aar. Carl Laursen, 5 Aar. Anne Dorthe Laursdt., 3 Aar.
  27. Familie: Jens Lundfoed, Manden, 72 Aar. Bonde, har et lidet Boelssted, er Bondeskræder. Anne Pedersdt., Konen, 68 Aar. Begge i 1. Ægteskab.
  28. Familie: Jens Melkiorsen, Manden, 58 Aar. Bonde, har et lidet Boelssted, fattig, tjener Byen for Markmand. Anne Cathrine Sørensd., Konen, 56 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Johanne Kirstine Jensdt., deres Barn, 11 Aar. Laurs Laursen, deres Datters uægte Barn, 3 Aar.
  29. Familie: Jørgen Nielsen, Manden, 49 Aar. Bonde, har et lidet Boelsted, tjener andre. Karen Hansdt.. Konen, 50 Aar. Begge i 1. Ægteskab.
  30. Familie: Christen Christensen, Manden, 42 Aar. Bonde, har et lidet Boelssted, tjener andre. Margrethe Albretsd., Konen, 41 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Christen Jensen, Mandens Fader, 78 Aar. Enkemand af 1. Ægteskab.

31. Familie: Rasmus Pedersen, Manden, 58 Aar. Bonde, har et lidet Boelssted, tjener andre. Inger Jensdt., Konen, 36 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Deres Børn: Ellen Rasmusdt., 7 Aar. Peder Rasmussen, 3 Aar.
32. Familie: David Blom, Manden, 42 Aar. Har et lidet Boelssted, er Rokkedrejer og Murmester. Maren Sørensd, Konen, 35 Aar. Begge i 2. Ægteskab. Børn af Mandens 1. Ægteskab: Kirsten Blom, 8 Aar. Anne Else Blom, 5 Aar. Barn af Konens 1. Ægteskab: Ingeborg Olesdt., 9 Aar.
33. Familie: Johan Hollænder, Manden, 54 Aar. Sidder i en jordløs Hytte, ussel og elendig, husarm og fattig, kan flikke Sko. Anne Margrethe Madsdt., Konen, 40 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Deres Børn: Mads Johansen, 11 Aar. Jacob Johansen, 6 Aar. Jens Johansen, 2 Aar.
34. Familie: Mikkil Nielsen, Manden, 41 Aar. Smed, har et lidet Boelssted. Karen Christensdt., Konen, 40 Aar. Han i 2., hun i 1. Ægteskab. Mette Mikkelsdt, Barn af hans 1. Ægteskab. 10 Aar. Børn af sidste Ægteskab: Anne Mette Mikkelsdt., 6 Aar. Christen Mikkelsen, 5 Aar. Niels Mikkelsen, 3 Aar. Else Mikkelsdt., 1 Aar.
35. Familie: Jens Nielsen, Manden, 67 Aar. Tømmermd., har et lidet Boelssted. Karen Frandsdt., Konen, 65 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Kirsten Jeppesdt., ubeslægtet, 63 Aar, gift. Sidder tilhuse, yderlig fattig. Ei vidende hvor Manden er.
36. Familie: Niels Sørensen, Manden, 36 Aar. Bonde, har et lidet Boelssted, tjener andre. Karen Eriksdt., Konen, 30 Aar. Han i 2., hun i 1. Ægteskab.
37. Familie: Niels Andersen, Manden, 56 Aar. I et jordløs Hus, Manden tjener og Konen gaar i Dagleie. Anne Christensdt., Konen, 58 Aar. Begge i 1. Ægteskab.
38. Familie: Christian Benner, Manden, 52 Aar. Parykmager i et jordløs Hus. Anne Marie Rasmusdt., Konen, 52 Aar. Han i 2., og hun i 1. Ægteskab. Frederikke Benner, hans Datter af 1. Ægteskab, 11 Aar.
39. Familie: Søren Jensen, Manden, 59 Aar. Sognets Skoleholder. Marie Elisabeth Guldberg, Konen, 58 Aar. Han i 2., hun i 1. Ægteskab. Johanne Marie Sørensd., deres Datter, 17 Aar, ugift. Lorentz Lork, et Skolebarn, 11 Aar. Indaccorderet til Undervisen i sin Christendom, Skriven og Regning,

I Tørring By 190 Indbyggere.

Tørring Skovhus:

1. Familie: Friderik Reinholt, Manden, 60 Aar. Skovfoged ved Stougaard, har ved Jordskiftning i Tørring faaet 2 à 3 Skp. Htkns. Land. Anne Pedersdt., Konen, 53 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Deres Børn: Carl Reinholt, 18 Aar. Friderik Reinholt, 11 Aar. Peder Reinholt, 10 Aar. Heleene Reinholt, 8 Aar.

I Tørring Skovhus 6 Indbyggere.

Uhrskov:

1. Familie: Anders Christensen, Hosbonde, 40 Aar. Bonde og Gdbeboer. Anne Cathrine Madsdt., Madmoder, 38 Aar. Han i 1., hun i 2. Ægteskab. Sidsel Christensdt., Barn af Konens 1. Ægteskab, 11 Aar. Børn af 2. Ægteskab: Christen Andersen, 10 Aar. Maren Andersdt., 7 Aar. Tjenestefolk: Hans Christian Jensen, 21 Aar, ugift, Nationalrytter. Karen Sørensd., 15 Aar. Maren Sørensd., Konens Moder, 65 Aar. Enke efter 1. Ægteskab, nyder Ophold af Stedet.

I Uhrskov 8 Indbyggere.

Egholm Mølle:

1. Familie: Christen Christensen, Hosbonde, 38 Aar, Møller, Avlsbruger og Foged ved Stougaards Gods. Christense Benner, Madmoder, 39 Aar. Begge i 1. Ægte-

skab. Deres Børn: Christian Christensen, 9 Aar. Christen Christensen, 4 Aar. Marie Cathrine Christensdt., 2 Aar. Friderik Eiler Christian Christensen, 1 Aar. Tjenestefolk: Ole Mikkelsen, 24 Aar. Peder Qvist, 28 Aar. Anders Graversen, 20 Aar. Christen Jepsen, 14 Aar. Ole Jepsen, 11 Aar. Sidsel Willadsdt. 28 Aar. Mette Jensdt., 15 Aar.

I Egholm Mølle 13 Indbyggere.

Ploustrup :

1. Familie: Viste Andersen, Hosbonde, 52 Aar. Bonde og Gdbeboer. Anne Else Jensdt., Madmoder, 39 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Deres Børn: Kirsten Vistesdt., 17 Aar. Anders Vistesen, 12 Aar. Mandens Forældre: Anders Vistesen, 81 Aar. Karen Pedersdt., 80 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Nyder Ophold af Gaarden.
2. Familie: Søren Andersen, Hosbonde, 39 Aar. Bonde og Gdbeboer. Johanne Jensdt., Madmoder, 37 Aar. Han i 1., hun i 2. Ægteskab. Børn af Konens 1. Ægteskab: Hans Sørensen, 12 Aar. Niels Sørensen, 11 Aar. Hans Pedersen, Tjenestekarl, 28 Aar.
3. Familie: Christen Sørensen, Hosbonde, 29 Aar. Bonde og Gdbeboer. Mette Markusdt., Madmoder, 25 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Anne Christensdt, Tjenestepige, 17 Aar, ugift.
4. Familie: Jørgen Christensen, Manden, 24 Aar. Bonde og Gdbeboer. Karen Rasmusdt., Madmoder, 19 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Morten Jensen, Tjenestedreng, 11 Aar. Konens Forældre: Rasmus Hansen, 66 Aar. Anne Christensdt., 59 Aar. Nyder Ophold af Gaarden. Han i 1., hun i 2. Ægteskab.
5. Familie: Jens Jensen, Manden, 36 Aar. Husmd. og Jordbruger af ongefær 1 Td. Htk. Sophie Johansdt., Konen, 43 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Jens Jensen, deres Søn, 11 Aar.

I Ploustrup 22 Indbyggere.

Reisenhus :

1. Familie: Johannes Andersen, Manden, 32 Aar. Bonde og Jordbruger af ongefær 1½ Td. Htk. Maren Knudsdt., Konen, 31 Aar. Begge af 1. Ægteskab. Deres Børn: Karen Johansdt., 3 Aar. Peder Johansen, 1 Aar.

I Reisenhus 4 Indbyggere.

Stougaard :

1. Familie: Hr. Just Friderik Wodschou, Hosbonde, 45 Aar. Herre til Stoug. og Alsted med underliggende Godser. Petra Catharine Bierring, Madmoder, 39 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Deres Børn: Anna Maria Wodschou, 18 Aar. Catharina W., 16 Aar. Jens Jacob W., 13 Aar. Palle Krogh W., 11 Aar. Hans Jørgen W., 10 Aar. Peder Marcusen W., 9 Aar. Ingeborg W., 6 Aar. Wogn Hvass W., 4 Aar. Anna Margretha W., 2 Aar. Sr Niels Henrichsen Hvalsoe, Studiosus, 23 Aar. Præceptor. Sr Hans Madsen, Skriverkarl, 28 Aar. Tjenestefolk: Mads Olsen, 20 Aar. Peder Jørgensen, 21 Aar. Anders Hansen, 22 Aar. Alle ugifte. Hans Hansen, Tjenestekarl, 50 Aar. Jomfru Maren Møller, Husholderske, 28 Aar. Tjenestefolk: Inger Larsdt., 26 Aar. Birgitte Rasmusdt., 28 Aar. Appelone Rasmusdt., 27 Aar. Elisabeth Larsdt., 21 Aar. Alle ugifte.
2. Familie: Johan Vilhelm Hentzen, Hosbonde, 59 Aar. Hollænderiforpgt. Mette Christensen, Madamen, 26 Aar. Han i 2., hun i 1. Ægteskab. Deres Børn: Henrich Hieronimus Hentzen, 2 Aar. Friderich Christian Hentzen, 1 Aar. Anna Augusta Andreasen, en beslægtet, 6 Aar. Antaget til Opdragelse. Tjenestepiger ved Hollænderiet: Kirsten Jensdt., 22 Aar. Anne Madsdt., 21 Aar. Kirsten

Olesdt., 22 Aar. Sidsel Laursdt., 21 Aar. Ellen Jensdt., 21 Aar. Birte Jensdt., 21 Aar. Anne Jørgensdt., 21 Aar. Elisabeth Nielsdt., 24 Aar. Anne Marie Pedersdt., 28 Aar. Mette Marie Jensdt., 14 Aar. Alle ugifte.

Paa Stougaard 37 Indbyggere.

Brille:

1. Familie: Peder Laursen, Manden, 33 Aar. Bonde og Jordbruger. Karen Nielsdt., Konen, 34 Aar. Begge i 1. Ægteskab. Deres Børn: Niels Pedersen, 10 Aar. Johanne Marie Pedersdt., 8 Aar. Mette Pedersdt., 5 Aar. Laurs Pedersen, 2 Aar. Birte Kyndesdt., Tjenestepige, 15 Aar.

I Brille 7 Indbyggere.

I hele Tørring Sogn 287 Indbyggere.

Underskrevet af Sognepræsten Carl Wiium.

Det har været brydsomme Kaar, Bønderne har haft paa den Tid. For Husmænd og Indsiddere har det sikkert tit knebet med at faa Føde og Klæder, og for Gaardfæsterne har det ogsaa været et slidsomt Liv. I en Gaard har der gerne foruden Husbond og Madmoder været en voksen Søn eller en Tjenestekarl samt en voksen Datter eller Tjenestepige. Karlen skulde møde til Hovarbejde, naar der var noget at bestille paa Herregaarden, og i Høsttiden skulde Pigen med. Manden og Konen maa da have været overlæstet med Arbejde i Hjemmet; Redskaber og Hjælpe midler har været faa og ringe. Man ser, at mange har været gift anden Gang; Tuberkulosen, eller Brystsygen som den kaldtes, har sikkert bortrevet mange i en ung Alder. Der er ogsaa faa Børn i Familierne, hvad der tyder paa, at Børnedødeligheden har været stor. Arbejdet i Marken vanskeliggjordes meget af den uheldige Ordning, at Jorderne, som for en stor Del laa langt borte, blev drevet i Fællesskab. Hver Gaard og hvert Hus havde en lille Toft eller Kaalhave indhegnet. Den Del af Jorden, som dyrkedes, var sikkert delt i tre Afdelinger: Græsvangen, Bygvangen og Rugvangen. Tørring Fælle har været benyttet til Græsning af Kreaturer. Navnet Horsholm tyder paa, at der har været Græsningsjord, hvor Hestene har græsset. Græs jorden blev opløjet om Efteraaret og besaaet med Byg næste Foraar, efter Byghøsten blev Jorden pløjet og besaaet med Rug, og efter Rughøsten hvilte den et Aar; i dette Aar groede der noget vildt Græs, som benyttedes til Høslæt og Afgræsning. Den mindre gode Jord er benyttet til Havre og Rug. Hver Mand fik ikke sine Kornmarker paa eet Sted; der skulde gøres Ret og Skel, alle skulde have Del saavel i den gode som den daarlige Jord; derfor fik hver Mand kun een Ager paa hvert Sted; naar der var 16 Gaarde, fik hver Bymand hver 16de Ager. En Mand kunde saaledes faa sine Kornmarker paa 20 a 30 forskellige Steder.

Fælleden blev ikke delt, men hver Bymand havde Ret til at sætte et bestemt Antal Kreaturer ind. Om Morgenen tudede Byhyrden i sit Horn, Kreaturerne blev da sluppet ud paa den store fælles Gadeplads, hvor han modtog dem og drev dem i Fælleden.

Husmændene havde vist ingen Græsningsret; en Husmand maatte skaffe sig Græs ved at faa Lov at sætte sin Ko ind paa en Gaardmands Nummer; dette betaltes gerne med Arbejde.

Byen styredes af en Oldermænd. Bestillingen gik paa Omgang. Da det ikke altid var let for Oldermænden at skaffe sig Respekt og Myndighed, var der i Byens Vedtægt sikret ham Støtte ved strenge Straffe.

Naar en Bestemmelse skulde tages — om Saaning, Høst, Slæt eller de mange andre Sager, som Fællesskabet medførte -- blev der indvarslet til Gadestævne. Oldermænden tudede i Byens Horn, og hver Mand havde at møde eller lade møde. Stævnet blev gerne holdt Søndag Eftermiddag paa Gaden, og her blev alle Bestemmelser taget; den enkelte eller et Mindretal maatte bøje sig for Flertallet.

For Overtrædelse af Byens Vedtægter maatte der betales Bøder. Bøderne blev sikkert nok betalt; det var ikke heldigt for en Mand at komme paa Kant med Bylavet, og desuden gik Bøderne til fælles Bedste — Øl og Brændevin.

UDSKIFTNING OG UDSTYKNING.

DET siger sig selv, at Bonden ikke kunde gøre Fremskridt i sin Bedrift under Fællesskabet. »Stavnsbaandet« tvang ham til at blive paa det Gods, hvor han var født, og tage de Kaar, Jorddrotten bød ham; men mod Slutningen af det 18. Aarhundrede lyste det, idet vi fik de store Landboreformer, som fik saa stor Betydning for Bondestanden.

1757 nedsatte Regeringen den første Landbokommission. Da Kommissionens Arbejde var sluttet, blev der paa Grundlag af dette udstedt forskellige »Forordninger«, der gav Regler for Udskiftningens Udførelse; disse fik dog ikke stor Betydning. Derimod kom der en Forordning af 23. April 1781, som gav Stødet til, at Udskiftningen kom i Gang og blev gennemført i forbavsende kort Tid.

I denne Forordning var der 3 Punkter, der fik stor Betydning, nemlig:

1. at en enkelt Lodsejer i en By kunde forlange sin Del af Jorden, selv om de andre ikke ønskede Udskiftning,
2. at der skulde udarbejdes en Plan for hele Byens Udskiftning, selv om kun en enkelt ønskede sin Jord udskiftet, og
3. at alle skulde deltage i Omkostningen.

1788 løstes Stavnsbaandet, og nu var Bonden en fri Mand. Allerede 1791 den 4. Juni tilskøder Hr. Anders Vinding Kruise til Hvolgaard tre af Plougstrups Fæstebønder deres Gaarde, der hver har 4 Tdr. 4 Skp. Hartkorn. Visti Andersen og Jørgen Kristensen giver hver 590 Rdl. for deres Gaarde, Kristen Sørensen kun 450 Rdl. 1796 den 13. Juni faar Jens Jensen i Heldbjerg Skøde paa sit Sted med 1 Td. 1 Skp. Hartkorn. Prisen er 240 Rdl., og næste Aar den 13. Juni køber Johannes Andersen Resenhus 1 Td. 6 Skp. $\frac{1}{2}$ Alb. for 440 Rdl. Den fjerde Plougstrupgaard er formodentlig nedlagt ved denne Tid eller kort efter, idet to af Gaardene i Plougstrup og Heldbjerg faar mere Hartkorn, ligesom Søren Jørgensens, Oliver Jørgensens og Niels Juhls Ejendomme er oprettede kort efter.

Bønderne i Tørring faar som før nævnt deres Ejendomme frigjorte ved at købe dem sammen med Stougaard, som de straks solgte igen; det er dog de Thygeson, der har underskrevet deres Skøder den 11. Juni 1792. Gaardene var alle paa 3 Tdr. 4 Skp. Hartkorn. Navnene paa de første Selvejere samt Prisen i Rdl. anføres:

1. Anders Nielsen Skousbøl, han sælger igen til Kristen Godskesen, 700 Rdl, 2. Søren Pedersen, 822, 3. Morten Jørgensens Enke Anna Andersdatter, 822, 4. Villads Andersen, 622, 5. Hans Olesen Bæk, 722, 6. Kristen Andersen Hauge, 922, 7. Jens Hansen, 822, 8. Jørgen Knudsens Enke Karen Pedersdatter, 622, 9. Kresten Pedersen Møller, 672, 10. Kresten Rasmussen, 922, 11. Knud Jensen, 822, 12. Kresten Laursen, 722, 13. Ole Hansen, 572, 14. Søren Madsen, 572, 15. Søren Rasmussen, 832, 16. Peder Madsen, 942, 17. Hans Peter Haar, 922, 18. Jeppe Pedersen, 800, 19. Anders Kristensen (Uhrskov med 5 Tdr., 1 Alb. Hartkorn) 900.

Huse, med 2 Skp., 2 Fdk., $1\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn.

1. Frederik Rejnholt (Skovhus) 250 Rdl., 2. Jørgen Nielsen, 150, 3. Kresten Hauge, 156, 4. Mads Povlsen, 148, 5. Jens Tømmermands Enke, Karen Frandsdatter, 152, 6. Jens Melchiorsen, 150, 7. Hans Haugstrup, 154, 8. Kresten Pedersen, Mærring, 154¹, 9. Kresten Krestensen, 154, 10. Jens Lundfods Enke, Anna Pedersdatter, 138, 11. Niels Sørensen, 136, 12. Rasmus Pedersen, 140^{2/3}, 13. Peder Kristensen, 156, 14. Anders Madsen, 128, 15. Laurs Pedersen Mærring, 128, 16. Mikkel Nielsen Smed, 149.

Gaardmændene i Tørring tilskødes tvende jordløse Huse for 200 Rdl. og en Skovlod i Tørringholt for 1800 Rdl.

Sognets Beboere afkøber de Thygeson Tørring Sogns Konge- og Kirkekorn for 4000 Rdl.

Logslund og Bækgaard var allerede udflyttede sidst i 1780-erne og har sandsynligvis faaet deres Jord udlagt ved Udflytningen. Udskiftningen af de øvrige Byjorder er formodentlig foretaget i Løbet af faa Aar efter Købet. Paa Melhede har vist allerede ligget to Husmandssteder, de, som nu ejes af Hans Pedersen og Anders Pedersen. De øvrige Huse har vist ligget i Tørring By og har faaet Jord udlagt paa Tørring Mark, de Lodder, som endnu kaldes

Huslodderne. Formodentlig er enkelte Husmandsbrug nedlagte i de følgende Aar; paa Matrikelskortet af 1844, hvortil Opmaalingen foretoges fra 1806 til 1822, berigtigedes 1838—39, ses kun 8 Huse i Tørring By og 2 paa Melhede.

Vi skal i Korthed følge de frigjorte Gaardes Skæbne. Ved Tørringgaardene benytter vi de Numre, de fik ved Matrikelen af 1844.

Uhrskovgaard er en meget gammel Enestegaard. Den har naturligvis oprindelig været Selveje, er kommen under Kronens Herlighedsret og er derfra sunket ned til almindelig Fæstegaard ligesom det øvrige Bøndergods her i Sognet. Uhrskov havde dog en noget andet Stilling end de andre Bøndergaarde, idet den havde sin Jord for sig selv og saaledes intet Fællesskab havde med de andre Gaarde. 1731 nævnes Søren Hansen som Fæster i Gaarden, 1753 Mads Madsen og 1779 Anders Kristensen, hvis Hustru Anne Katrine Madsdatter er født 1749, hendes Moder hedder Maren Sørensdatter, hun er født 1722 og har Ophold af Gaarden. Hun er sikkert en Datter af Søren Hansen, er bleven gift med Mads Madsen midt i Fyrreerne, og Anders Kristensen er bleven gift med deres Datter 1776. Hun har været gift før, men har kun ganske kort Tid været Enke. Anders Kristensen faar Skøde fra de Thygeson for 900 Rdl.; samtidig pantsætter han Gaarden til Th. for 725 Rdl. 1807 overdrager Anders Kristensen den til sin Søn Kristen Andersen for 980 Rdl. Kristen Andersen pantsætter Gaarden 1819 til Schmidts Enke Bodil Kirstine Jensdatter i Horsens for 500 Rdl., 1820 giver han Vrads Herreds Overformynderi 2. Pant for 356 Rdl.; det var jo Krisetid den Gang. 1839 overdrager Kristen Andersen Gaarden til sin Søn Anders Kristensen; Kristen Andersen faar Panteret for Af-tægt næstefter 500 Rdl. 1872 overdrager Anders Kristensen den til sin Søn Ulrik Uhrskov, hvis Enke 1908 sælger den til sin Svigersøn, den nuværende Ejer P. Skrubbeltrang. Gaarden har altsaa været i samme Slægts Besiddelse over 200 Aar. 1872 blev en Parcel paa 15 Tdr. Ld. lagt under Anders Vistesens Gaard i Plougstrup; A. V. var gift med Anders Kristensens Datter. 1899 udstykkedes Lille Uhrskov til Ulrik Uhrskovs Datter og Svigersøn Hans Jepsen.

1. Matr. Nr. 1 er en Eng ved Gudena, nu udstykket til Jeppe Pedersen, Marius Poulsen og P. Skrubbeltrang. Maaske har denne Eng været tillagt Præsteembedet i Aale; Præstegaardsjorderne fik ved Matrikelen af 1844 altid Nr. 1.
2. Skolelodden. Nu delt til Jeppe Pedersen og Statshusmand Martin Hansen.
3. Anneksgaard. Nedlagt. Jorderne under Nørremarksgaard, som er opført 1870 af den nuværende Ejers Fader, og Østerlund,

vistnok opført ca. 50 Aar tidligere. Bækholt ligger paa Skovlodden. Første Ejer Søren Madsen, som 1797 solgte den til Kristen Knudsen, denne solgte den 1806 til Karl Frederik Reinhold, før Skovhus, hvis Enke udstykkede Gaarden.

4. Østergaard var ogsaa Anneksgaard. Nørremarken under Nørremarksgaarden, Skovlod under Alfred Møller. Anneksgaardene var hver ca. 200 Daler billigere end de andre Gaarde, men maatte ca. 125 Aar senere betale flere Tusinde Kroner for at blive fri for den Tiendeforpligtelse, der laa paa dem.
5. Laa ogsaa i Østerby lige op mod Nr. 4 mod Sydvest. Størstedelen af Nørremarken frasolgt midt i forrige Aarhundrede, er nu under Nørremarksgaard. Gaarden blev for ca. 20 Aar siden lagt under Nr. 6, blev dreven sammen med denne i nogle Aar; Toftvej er bygget paa en Parcel. 1921 købte Skanderborg Amts Udstykningsforening begge Gaarde, hvis Bygninger var nedbrændt, og udstykkede Jorderne.
6. Gaardens Avlsbygninger nedbrændte 1921, hvorefter Ejeren A. L. Waaben solgte Jorderne til Udstykning sammen med Nr. 5. Nørremarken forlængst frasolgt; paa Halvdelen af denne er oprettet et Boelsted, nuværende Ejer P. Kristensen, den anden Halvdel under Nr. 16. Begge Gaardes Skovlodder forlængst frasolgt; her er oprettet et Boelsted, som ejes af Hans Sørensen. Paa begge Gaardes øvrige Jorder er oprettet 7 Statshusmandsbrug: Kristian Jensen, Kristian Damgaard, Niels Kristoffersen, Hans Jørgen Hansen, Thomæs Kjeldsen, Niels Kjeldsen og Martin Eriksen Toftbjerg. To Parceller af Nr. 5 er lagt under Østergaard og een under Jørgen Jørgensen. En Parcel af Nr. 12's Fælled var en Tid lagt under Nr. 6; herpaa er Peter Larsens Statshus oprettet. Stuehus med Have og Toft ejes af Frk. Martha Nissen, som her har indrettet et Alderdomshjem.
7. Anna Hauges Gaard. Nørremarken under Nørredamgaard, bygget 1880 af Anders Hauge, som var født i Nr. 7. Paa Skovlodden en Ejendom, som tilhører Martin P. Jensen. Paa en Pyttenshedelod er Statshusmand Hans Hansens Brug oprettet, og en Udmarkslod tilhører Anders M. Andersen, Hjortsvang.
8. Nedlagt for over 50 Aar siden. Laa lige Sønden for Nr. 7, men helt ud mod Gaden. Nørremarkslodden under Nørredamgaard og Jens Markussen. Lidt af Indmarken under Nr. 7, Resten under Nr. 9. Paa Fælleden ligger Hans Kr. Jørgensens Enkes og Kristen O. Kristensens Ejendomme, en Parcel under Kr. Sørensen Kristensens Ejendom. En Udmarkslod under Anders M. Andersen, Hjortsvang, og Skovlodden under Skovhus og Niels Madsen Nielsen.

9. Kasper Laursens Gaard. Hovedlodden frasolgt midt i forrige Aarhundrede til Nr. 10, Laursen Møllers Ejendom ligger paa en Del af den. Paa Fælleden ligger Marius Pedersens og Mads Madsens Ejendomme. Skovlod under Hans Sørensen. En Toft, som tilhørte Gaarden, er under Steffen Holsts Ejendom; her ligger ogsaa Tørring Mølle, som er opført for ca. 60 Aar siden af Gaardens daværende Ejer, Fynboen Lars Jørgensen.
10. Jeppe Pedersens Gaard. En Del af Hovedlodden under Jens Kjeldsens Ejendom. Senere er frasolgt nogle Tønder Land af Nr. 9 og 10's Hovedlodder til Peter Jensen, Tørring Mark. Et Stykke Indmark fra en forlængst udflyttet Gaard er lagt under Gaarden; men Størstedelen heraf og en Del af Gaardens egen Indmark er solgt til Byggegrunde. Paa Fælleden Karl Jørgensens, Aksel Antonsens, Møller Bertelsens og Valdemar Jørgensens Ejendomme. Skovlod under Hans Sørensen.
11. Anton Hansens Gaard. Hovedlodden er udstykket og frasolgt for ca. 100 Aar siden. Frydensbjerg, som er bygget ved den Tid, har Halvdelen, den anden Halvdel er lagt under Kjærsgaard, som er udflyttet for godt 100 Aar siden. Denne Parcel bliver igen delt 1885, idet noget af den lægges under Follerupgaard, som da blev opført paa en Del af Kjærsgaards Jorder. Paa Fælleden Iver Nielsens og Thorvald Bendiksens Ejendomme. Skovlodden under Niels Madsen Nielsen.
12. Tørring Kro, som laa lige op mod Kirkegaarden ved dennes Vestside. Kroen har været Selveje før, medens Jorden har tilhørt Stougaard. 1766 skøder Ditlev Hansens Enke, Inger Sørensdatter Basse, Tørring Kro til Henning Hansen, 1774 tilskøder den igen Elise Margrethe Hansen Kroen. Ved forrige Aarhundredskifte var Kroen vist Byens største Gaard, idet den ved Køb havde erhvervet sig en Del Jord fra udflyttede Gaarde. Ejeren hed Kristian Madsen og var gift med Inger Malene. De havde mange Børn, hvoraf den yngste var den her i Sognet senere meget ansete Skrædder Maksimilianus Kristiansen paa Melhede, Fader til Storkøbmændene Johan Kristiansen i Horsens, Mads, Frederik og Jens Kristian Kristiansen i Vejle og Frederik Kristian Maksimilianussen, Lærer paa Sjælland, der i en Bog »Erindringer« har givet et godt Bidrag til Tørring Sogns Kulturhistorie i forrige Aarhundredes første Halvdel. Maksimilianus havde ogsaa en Datter, Johanne Henrikke, gift med Kristian Madsen i Vejle; de har stiftet et Legat for tro Tjenestefolk i Tørring Sogn. Kromand Kristian Madsen døde 1807, og Enken blev gift med en Hollænder Johan Melskens. Han var vist ikke nogen god Mand, og Inger Malene var skrap, saa Forholdet var ikke godt.

Da Johan Melskens kom til Tørring Kro, var der betydelig Velstand; men Spekulationer i Pengekrisens Tid og maaske ogsaa andre Forhold ødelagde ham. Et Aar efter Inger Malenes Død 1821 blev Kroen solgt ved Auktion, og Johan Melskens maatte vandre op i et Fattighus, en ussel Rønne, der i hans Velmagtsdage og paa hans Initiativ var bygget oppe paa Pytenshede, for at Byboerne ikke skulde have saa meget Overhæng af Fattiglemmerne. 1879 blev Gaarden udstykket. Den nuværende Kro var bygget, og hele Gaarden udbragtes i ca. 100,000 Kr. Hovedparcellen solgtes til Søren Jørgen Rasmussen, Kjærsgaard, (Rasmus Sørensens Fader) for ca. 20,000 Kr., er senere lagt under Follerupgaard. Paa Toften ligger Præsteboeligen, Laura Kristensens og Niels Jørgen Hansens Huse samt Johannes Madsens Husmandssted. Paa Fælleden er oprettet tre Husmandsbrug, Peter Larsens, Niels Nielsens og Fred. E. Jensens; desuden er udstykket tre Parceller, som tilhører Kasper Laur sen, L. Myllerup og Morten Pedersens Enke i Ildved. Hele Kroens Fælled blev i 1879 lagt under Nr. 9, Skovlodden under Alfred Møller. En Melhedelod under Anton Hansen og Villa »Aurora«. Den nuværende Kros Jorder hørte ogsaa til Gaarden, formodentlig købt fra en udflyttet Gaard.

13. Horsholm. Laa formodentlig, hvor den ny Kirkegaard er, men er udflyttet paa Hovedlodden straks efter Udskiftningen. Fælledlodden er vist lagt ind under Nr. 10 og Indmarken under Tørring Kro. Det har nok ikke gaaet for den første Udflytter; 1802 skøder Pastor Stalknecht, Nykirke, og Lorenzen, Stougaard (formodentlig Forpagter), en Gaard i Tørring, »Horsholmgaard«, 2 Tdr. 1 Skp. 3 Fdk. $1\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn til Jens Gravesen. Sand synligvis har Sælgerne overtaget Gaarden som ufyldestgjorte Panthavere.
14. Laa i Overby, hvor J. Jespersens Hus nu ligger. Hovedlodden fra Nr. 9 lagt under den for ca. 100 Aar siden. Blev nedlagt 1909, og Jorderne udstykket af Skanderborg Amts Udstykningsforening. Brugene, der blev oprettet, tilhører nu: Martin Hansen, Hans Kristian Jensen, Kristian Hauge, Martin Sørensen, Peter Jensen, Marinus Pedersen, Steffen Holst, Mads Sørensens Enke og Olaf Nielsen. Fælleden tidligere frasolgt; herpaa Jørgen Jørgensens og Alfred Knudsens Ejendomme; sidstnævnte har ogsaa Skovlodden.
15. Nedlagt for ca. 100 Aar siden. Laa i Overby Vesten for Gaden. Hovedlodden blev lagt under Nr. 14. Paa Fælleden ligger Valdemar Jørgensens Ejendom, en Udmarkslod under L. Logslund, og Skovlodden vist under Evald Mathiasens Ejendom.

16. Jens Klaus Jensens Gaard. En Del af Hovedlodden under Nr. 17. Paa Nørremarken: Uhrskovhus, Peder Kr. Pedersens og Ensted Jensens Ejendomme. Paa Fælleden Karl Skousbos og Peter Therkildsens Ejendomme, og paa Skovlodden Evald Mathiasens.
17. Jens Kristensens Gaard. Nørremarken frasolgt for ca. 25 Aar siden; herpaa Kristen Mogensens Statshusmandsbrug. Parceller er tillagt Uhrskovhus og Peder Kr. Pedersens. Paa to Udmarks-lodder ligger Hjalmar Gregersens og Peter Henningsens Ejendomme, en Del af den ene under L. Logslund. Fælleden under Valdemar Jørgensens, og Skovlodden under Martin P. Jensens Ejendomme.
18. Logslund. Var som før nævnt udflyttet og havde sikkert faaet sin Jord udlagt før Udskiftningen. Har ikke haft Udmarker ud over Enge i Tørring Kær, som nu er frasolgte.
19. Bækgaard. Var ligeledes udflyttet. Størstedelen af Jorderne frasolgte. En Fælledlod under Østerlund og Jørgen Jørgensens Ejendom. En stor Del af Marken er forlængst lagt under Mariendal i Hjortsvang, og 1931 er Aksel Jørgensens Statshus udstykket fra Bækgaard.

Der har ved Udskiftningen ligget endnu en Gaard i Tørring By; formodentlig har den ligget, hvor Tørring Kro nu ligger. Den er udstykket for over 100 Aar siden. Paa Hovedlodden ligger nu Frydensdal og Kjærsgaard, som for 100 Aar siden var et Boelssted. Imellem disse to Gaarde laa en tredie Ejendom, som er nedlagt for ca. 50 Aar siden, og hvis Jord nu er under Follerupgaard. Fælled-lodden og den Indmark, som endnu tilhører Tørring Kro, er formodentlig ved Udstykningen bortbyttet med 2 Huslodder paa Tørring Mark, nu under Frydensbjerg. Paa Fælleden Th. Bendiksens og Marinus Olesens Ejendomme. Skovhus var oprindelig en Skovfoged-bolig. Folketællingslisten siger, at Skovfogden ved Jordskiftning i Tørring har faaet lidt Jord at drive; herved hentydes sikkert til den Jordskiftning, der har fundet Sted, da Bækgaard og Logslund er udflyttede. Bækgaard og Logslund samt de to fra Tørring By efter Udskiftningen udflyttede Gaarde har ingen Skovskifter lidt ind i forrige Aarhundrede; maaske er disse lagt under Skovhus.

Alle Byens Gaarde har desuden haft Lodder i den saakaldte Overhede, en Del af Gaardene og nogle af Husene tillige i Pyttenshede; disse Lodder, der var forholdsviis smaa, er forlængst frasolgte, og ny Brug oprettede paa dem; saaledes paa Ovehede: Aksel Thyrsteds, Iver Iversens og Vilhelm Jensens, paa Pyttenshede: Jens Jensens, Kristian Kristensens, Niels Jensens, Jørgen Nagels, Jens Jensens, Hans Kristensens, Hjalmar Gregersens og Hans Hansens Ejendomme.

Husene i Tørring By er det vanskeligere at følge, da de alle efterhaanden er udflyttede eller nedlagte. Af de gamle Huse er kun det tilbage, som Robert Hansen ejer; Jordlodden er forlængst fra-solgt og bebygget. Lodderne laa jo langt borte fra Byen, hvorfor de fleste nok efterhaanden har flyttet Husene ud paa Lodderne; enkelte har maaske handlet og faaet en Fælleddod for en Huslod. Paa Huslodderne paa Tørring Mark er oprettet en Række Ejendomme, hvor nu Jens P. Møller, Jens H. Andersen, Jens Kjeldsen, Karl Kristensen, Martin Sørensen, Marie Kristiansen og Anders Kr. Pedersen bor; een Lod er under Frydensbjerg, har tidligere været bebygget; 1830 boede Kristen Spillemand der. 2 Lodder er under Frydensdal. Kristen Lunds og Edvard Frederiksens Ejendomme paa Melhede er sikkert ogsaa oprettede paa Huslodder.

Udstykningen af Tørring Skov eller Kandborghuse samt Hovedgaarden Stougaard er ogsaa foregaaet sidst i det attende Aarhundrede. Det ser ud til, at Bønderne har syntes godt om at være Selvejere; naar hele den Side af Sognet har kunnet bebygges i Løbet af faa Aar, har der været Efterspørgsel efter Jord. Det har vel heller ikke været let for Herremanden at faa Jorden dyrket, da han ikke længere havde Hovbønder.

1785 sælger Hr. Wodschou en Parcel med 2 Tdr. 3 Skp. 1 Fdk. $\frac{1}{2}$ Alb. Hartkorn til Jørgen Sørensen, Tejhel — altsaa ikke hele Tejbelgaardens nuværende Areal; denne Mand har saaledes oprettet Tejbelgaard og givet den sit Navn. Parcellen var dog ikke beboet 1787; der var da ikke andre beboede Ejendomme end Stougaard og Brill Sønden for Gudena; Brill har endda kun været et Boelsted. Der fortælles, at Bønderne i Vonge i sin Tid ikke vilde respektere Skellene, men lod deres Kreaturer og Svin græsse paa Stougaardens Jorder. Herremanden svor, at han nok skude sætte Bønderne Brillen paa, saa de kunde finde Skellene. Han byggede en Ejendom, som blev kaldt Brill, satte en Fæster derop, og denne skulde tage Kreaturerne op, naar de blev for nævise. 1793 køber Peder Laursen i Brill tvende Parceller paa 6 Tdr., $2\frac{1}{16}$ Alb. Hartkorn for 299 Rdl. 4 Aar senere sælger han en Parcel til Hans Gravesen af Tørring Mark (formodentlig Horsholm) for 395 Rdl.

1804 har der været 15 Ejendomme med over 1 Td. Hartkorn og 2 med under 1 Td. Ejerne var:

1. Jørgen Sørensen Tejbel, Hartkorn 4 Td. 6 Skp. $\frac{3}{4}$ Alb. Senere Ejere: J. Sabroe, Jørgensen, Abrahamsen, Johan Gerstrøm og den nuværende Ejer P. Gerstrøm.
2. Jens Rand (Nylund), 2 Tdr. 5 Skp. 3 Fdk. Senere: Niels Jensen Rand, Henrik Ullum og Peter Ullum, hvis Enke endnu besidder Gaarden.

3. Mads Mogensen (Nyhavn), 1 Td. 6 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. Senere: Kristian Høy, Ferdinand Høy, Morten Kristensen og dennes Svigersøn Kristen Stougaard.
4. Kristen Jørgensen Skousbøl (Gravenslund), 2 Tdr. 2 Skp. 3 Fdk. $\frac{5}{8}$ Alb. Senere: Rasmus Kristensen, Kristen Rasmussen, Kristian Povlsen, Niels Povlsen og Karl Kristensen.
5. Peder Pedersen Smed (Slaarupgaard), 3 Tdr. 3 Fdk. $2\frac{1}{3}$ Alb. Senere: Sønnen Peder Pedersen, som sælger den 1851 til Bertel Therkildsen, som dør 1885, hans Enke 1886. Gaarden sælges nu ved Auktion til Henrik Ullum, Nylund, som 1888 sælger til Søren Kristian Jensen, der senere overdrager den til sin Søn Jens Jensen; denne har solgt to Parceller fra Gaarden til Jens Kyndesen og Marinus Kyndesen.
6. Niels Sørensen Kusk (Kobbegaard), 2 Tdr. 6 Skp. 1 Fdk. $2\frac{1}{4}$ Alb. Denne Gaard har en kort Tid været to Ejendomme; omkring 1805 lægges endnu en Ejendom med 7 Skp. 1 Fdk. $2\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn ind under den. Jørgen Alsted overtog Gaarden 1834, overdrog den 1838 til sin Søn Peder Alsted, hvis Enke 1912 — altsaa 74 Aar senere — overdrog den til sin Søn Frits Alsted, som da havde haft den i Forpagtning nogle Aar. Frits Alsted har senere udvidet Gaarden ved at lægge Jord fra Alsted Mølle i Nykirke Sogn ind under den.
7. Povl Kyndesen (Slaarup), 1 Td., 6 Skp. 3 Fdk. $1\frac{9}{24}$ Alb. Senere: Kynde Povlsen og Marinus Kyndesen, som har solgt en Del af Gaardens Jorder til Byggegrunde og lagt andre Parceller under Gaarden.
8. Kristen Kristensen (Tørringager), 1 Td. 1 Fdk. $\frac{5}{12}$ Alb. Senere: Jens Kristensen, Kristen Jensen og Niels Kristian Sørensen Høy, der ligeledes har solgt en Del Byggegrunde fra.
9. Ole Jensen (Mariesminde), 1 Td. 4 Skp. 3 Fdk. $1\frac{5}{24}$ Alb. Senere: Jens Mønster, Kristen Jensen Mønster, Niels Pedersen Brill, Søren Pedersen, Jens Kristensen og dennes Svigersøn Niels Andersen.
10. Bendt Kristian Johansen, (Kandborggaard), 2 Tdr. 2 Skp. $\frac{7}{8}$ Alb. Senere: Sønnen Niels Bendtsen, dennes Svigersøn L. Chr. Hansen Michdal, hvis Enke overdrager den til sin Svigersøn, Jens Jensen, som fraselgte en Parcel (L. Kandborg) og solgte Gaarden til P. Ingwersen, der efter faa Aars Forløb igen solgte den til et Konsortium, der, efter at have fraselgt nogle Parceller, overdrog Gaarden til dens nuværende Ejer Lars Larsen.
11. Iver Mogensen (Skovbank), 1 Td. Iver Mogensen sælger Gaarden til Anders Andersen, som sikkert er en virksom Mand, der bringer Gaardens Hartkorn op til 3 Tdr., overdrager den til

- sin Søn Anders Andersen, denne igen til sin Søn Jens Peter Andersen, som 1906 solgte Gaarden med Hovedparcellen til et Konsortium, der anlagde Skovbankgaards Teglværk. J. P. Andersen beholdt nogle Kær- og Englodder og byggede en lille Husmandsejendom paa en Kærlod.
12. Iver Jørgensen (Elmo Kristensens Gaard), 1 Td. 1 Fdk. 2¹/₂ Alb. Senere: Herman (Efternavn ukendt), Jens Jensen (Husmand) fra Heldberg, dennes Søn Niels Jensen (Husmand), Rasmus Ullum, Halvor Laursen og den nuværende Ejer.
  13. Niels Rattenberg i Egholm Mølle, som har sin meste Jord paa Stougaards Mark. Egholm Mølle har ligesom Uhrskov haft en noget anden Stilling i Fæstetiden, idet den ogsaa havde sin Jord for sig selv. Det har efter Datidens Forhold været en stor Virksomhed; man ser, at Fæsteren 1787 var en mægtig Mand, Møller, Avlsbruger og Foged ved Stougaards Gods, havde 3 Karle, 2 Tjenestedrenge og 2 Tjenestepiger. Første Selvejer var Johannes Nygaard, som har været Forvalter paa Stougaard, formodentlig samtidig med, at han havde Møllen i Fæste. Han køber Egholm Mølle af Hr. de Thygeson 1792 for 2000 Rdl.; der var da 3 Tdr. 7 Skp. 3 Fdk. 1⁷/₈ Alb. Hartkorn. Gaarden laa da omtrent, hvor Egholmgaard nu ligger. 1796 lægges en Del af Jorden under Egholmgaard. Nygaard køber samtidig en Parcel paa Melhede af Tørring Bønder. Senere Ejere: Hans Jørgen Jensen, Niels Rattenberg, Hr. Knob, Jens Mølgaard, Hr. Schwartz, Nis Hansen, Nis Nissen, dennes Svingersøn Peter Jensen, hvis Søn Hartvig Jensen nu ejer den. 1928 blev Mølleriet nedlagt, idet Ejeren solgte Opstemningsretten for 15000 Kr. til Lodsejerne oven for Møllen, som derved fik deres Engstrækninger afvandede, ligesom Haugstrup Sø udtørredes. Kommunevejen, som tidligere gik gennem Gaarden, blev nu lagt udenom over den udtørrede Mølledam.
  14. Søren Simonsen i Egholm. 2 Tdr. 2 Fdk. 1⁷/₈ Alb. Senere: Frants Olesen, Peder Frantsen og dennes Svingersøn Kristen Brill, som ved sin Død 1932 efterlod Gaarden til sin eneste Datter, Tandlæge Bodil Brill i Vejle.
  15. Peder Laursen i Brill. 3 Tdr. 4 Skp. 1 Fdk. 1¹/₈ Alb. Gaarden har været i hans Efterkommeres Eje siden; Niels Pedersen, Peder Nielsen Brill, dennes Svingersøn Hans Skov og dennes Søn Erik Skov, den nuværende Ejer.
  16. Kristen Laursen i Agersnap (Agerhus), 3 Skp. 2 Fdk. 1¹/₂ Alb. Jorden har formodentlig tidligere været under Egholm Mølle. Senere: Mikkel Kristensen m. fl. Nuværende Ejer: Jens Madsens Enke, Katrine Madsen.

17. Hans Hansen Skrædder. Hartkorn 7 Skp. 1 Fdk. $2\frac{3}{4}$ Alb. Denne Ejendom har ikke bestaaet ret længe, er omkring 1805 lagt ind under Kobbegaard.

1830 bestod alle Ejendomme med Undtagelse af sidstnævnte. Mariesminder har nu ca. $3\frac{1}{2}$ Skp. Hartkorn mere, Kandsborg 1 Skp., Skovbank 1 Td. 2 Skp., Elmo Kristensens $3\frac{1}{2}$ Skp. mere og Egholm Mølle 2 Tdr. mindre. Der er nu yderligere oprettet følgende 3 Boelsteder og 2 Huse med Jord.

1. Erik Nielsen, Haugstrup, 7 Skp. 2 Fdk. $\frac{1}{4}$ Alb. Senere: Anders Mikkelsen, Kristen Olesen, Lars Peter Jørgensen og dennes Søn Johannes Jørgensen, den nuværende Ejer.
2. Peter Møller, 5 Skp. 2 Fdk. $\frac{1}{4}$ Alb., vistnok Jeppe Hauges Gaard. Senere: Kristian Laursen, Kristian Kristiansen og Jeppe Hauge.
3. Jakob Jørgensen Krog, 6 Skp. Hartkorn. Senere: Iver Kristensen, hvis Datter Katrine Kristensen nu ejer den.
4. Mathias Handborg Smed, 4 Skp. Hartkorn. Er nedlagt, og Jorden under Jeppe Hauges Gaard.
5. Clemens Jensens Enke. 4 Skp. $\frac{1}{2}$ Alb. Senere Søren Clemensen, Martin Sørensen, Jens Jensen og Viggo Karlén.

Jens P. Jensens Ejendom, Grøndal, er sikkert oprettet kort efter. Jorden har vist hørt under Elmo Kristensens Gaard. Ejere: Søren Laursen, Søren Tapager, Karl Kirkeby, Søren Jensen og Jens P. Jensen.

Jens Therkildsens Gaard maa være oprettet omtrent ved samme Tid. Jorden var tidligere under en Gaard i Hauge. Om ved 1850 har en Rattenborg haft Gaarden, derefter Niels Kristian Høy fra Nyhave, hans Enke giftede sig med Peder Kristian Sørensen, deres Søn Niels Kristian Sørensen (Høy) solgte Gaarden til Jul Therkildsen, Hauge, som 1932 solgte til Jens Therkildsen.

Josef Jensens Ejendom er oprettet i Midten af forrige Aarhundrede paa sammenkøbte Kærlodder. Ejere: Post Mette, Søren Kristian Iversen, dennes Datter, som solgte til Josef Jensen.

Hans Kyeds Ejendom er oprettet om ved 1870 paa Kærlodder. Bygget af Søren Clemensen, som vist solgte til den nuværende Ejer.

Bernhardt Jensens Ejendoms Oprettet var vist Jørgen Dragon. Senere: Kr. Laursen og Hans Pedersen, Kollerup.

Kr. Melchior Jensens Ejendom er oprettet af Klemen Jensen (Husmand). Senere Jens Jensen (Husmand).

Swankjærholm er bygget af Kr. Lundgaard. Senere Klemen Jensen (Husmand), nu Søren Frydensbjerg.

Peter Kjærs Ejendom er bygget af Mikkell Kusk, som var Kusk paa Stougaard vist omtrent midt i forrige Aarhundrede.

Kr. Mortensens Ejendom er udstykket fra Gravenslund. Ejere: Jens Jensen Husmand, Niels Hansen og P. Th. Pedersen.

Johanne Malunds Ejendom er bygget for ca. 40 Aar siden af Niels Hansen. Senere Halvor Laursen, Jørgen Nielsen og Hans Malund.

LIDT OM BOLIGER, INVENTAR OG BESÆTNING I ÆLDRE TIDER.

AF talrige Fund, som Frode Kristensen har gjort, særlig i Nærheden af Haugstrup Sø, ved man, at Tørring Sogn har været beboet i Oldtiden, og at Beboerne har haft en høj Kultur. Om Boligerne ved man, at de maaske allerede i den yngre Stenalder var af de saakaldte Stolpehuse, der fremstod paa den Maade, at man satte en Del Stolper ned i Jorden i en Rundkreds med en Diameter paa en 11—12 Meter. Mellem Stolperne var der Tværpinde, og Mellemrummene udfyldtes af Vidiefletværk. Dette Fletværk blev paa begge Sider klinet til med Ler, der glattedes ud. Senere lærte man at hvidte Væggene. Taget var af Tagrør eller Halm. Øverst i Taget var et Hul, hvorigennem Røgen kunde trække, Midt i Hytten var Ildstedet, og rundt langs Væggene var der rimeligvis Sæder eller Bænke. Vinduer eller Lysaabninger var der ingen af. Med Urbeboernes ændrede Levevis fra overvejende Jagt og Fiskeri til overvejende Agerbrug opstod der samlede Bebyggelser: Landsbyer, og Byggemaaden ændredes fra Rundhuse til Langhuse, men med Bibeholdelse af Stolperne og de flettede lerklinede Vægge. Saadanne Huse var ofte meget lange og smalle med et Beboelsesrum i den ene Ende og Husdyr f. Eks. Heste i den anden. Ildhuset eller Stegerset var et særligt Hus, og parallelt med Forhuset, der kaldtes Salhus eller Framhus, laa en lavere lignende Bygning, hvori der var Lade og »Nøds« (Kostald). I Beboelsesrummet var der enten Jord eller Lergulv, og i Taget var det saakaldte Lyrehul eller Røghul og Vindøjet, en Aabning, dækket af Blæreskind, hvorigennem Lyset faldt.

Denne primitive Byggemaade holdt sig til langt op i Middelalderen, hvor der lidt efter lidt opstod bedre og mere komplicerede Boliger, f. Eks. byggedes Ildhuset sammen med Beboelsesrummet, og det saakaldte Køkken opstod. I Beboelsesrummet fik man Aabninger i Vægge, dækket af Blæreskind eller Glas, i Stedet for Vindøjet, og det aabne Ildsted fortrængtes af Kakler, Lerovne, fra hvilke Røgen gik gennem en lav Skorsten, hvorefter Røgen trak ud af Lyrehullet. Senere lærte man at føre Skorstenspiben gennem Taget. Gulvet var nu enten stampet Ler eller Stenpikning, og Huset var delt i to Stokværk ved et Loft. Bohavet bestod af en Endebænk og en Langbænk langs med Vinduerne og en løs Bænk

ind mod Stuen, og det saakaldte Langbord, ofte af Eg paa runde, svære Ben. Ind mod den modsatte Væg stod Himmelsenge eller Alkover, forsynet med Omhæng. Væggene bestod stadig af Stolper, der dog nu stod paa Syldsten, men Anordningen med Fletteværket og Lerkliningen var de samme. Et saadant Hus var nemt at bygge. Der krævedes ingen Haandværkere, højst en Tømrer til at tilhugge og samle Tømmeret. Rejsningen af Huset foregik ved Naboernes Hjælp. Lerkliningen besørgedes af Pigerne, og en god Klinepige var meget anset. Efter Husets Fuldførelse holdt man Klinegilde. Oldtidens og Middelalderens Boliger var vel lune, men

Brillgaard.

et let Bytte for Ild, og Lervæggene for Regn og Rusk. Man kan saaledes let forstaa, at en hel By som f. Eks. Trætskogh kunde forsvinde uden at efterlade sig Spor. I den yngre Middelalder bedredes Byggemaaden; man fik rigtige Bindingsværkshuse, hvis Fodrem hvilede paa Syldsten. Tavlene mellem Træværket var dog af ubrændt Ler. Indretningen af Huset var: Forstue, Køkken eller Bryggers, Stue, Øverstestue og flere Kamre. Bondehjemmene var ofte rigt forsynet med Husflidsarbejde, Paneler, Udskæringer og Snittearbejde paa Senge og Vægskabe og fint forarbejdede Tæpper og Omhæng (Spærlagen). I Opholdsstuen var de førromskrevne Bænke og Langbord. I Øverstestuen stod jernbeslaede Kister, fulde af hjemmegjort Vadmel og Lærred til Dynevaar og Klæder.

For ca. 100 Aar siden var der endnu lerklinede Huse i Tørring, og saa sent som i 1870 blev et lerklinet Hus i Jeppe Pedersens

Gaard nedbrudt. Af gamle smukke, karakteristiske Bindingsværkshuse maa særlig nævnes Stuehusene i Brill, Anna Hauges Gaard og Søren Nielsens Gaard i Plougstrup.

Et paalideligt Billede af Inventar og Besætning i en Gaard giver en Skifteforretning paa Egholmgaard den 26. Februar 1822, hvor Gaardmand Frands Olsen skiftede med »de med hans afgangne Hustru Ane Catrine Jørgensdatter sammenavlede tvende Børn«.

I Dagligstuen.

1 Fyrrebord, 1 Chatol, 1 nye Dragkiste, 1 Skab, 1 Stueur, 1 Fyrreskab, 1 jærn Kakkellovn og 4 Stole.

I et Kammer.

1 Eege Draegkiste, 1 jærn Kakkellovn, 1 fyrre Bord, 1 sribet Overdyne, 2 Hovedpuder, 2 Blaaagarns Lagner, 1 Sengested, 1 Do., 1 sribet Overdyne, 2 Underdyner, 2 Hovedpuder, 2 sribede Do., 2 blaaagarns Lagener, 1 Halvanker.

I et Kammer.

1 fyrre Kiste, 1 Do. Dragkiste, 1 Hængeskab, 1 Fyrrebord, 1 Spinderok, 2 Stole, 1 Øltønde, 1 fyrre Sengested, 1 rødtribet Dyne, 1 blaastribet Dyne, 1 hvid Vadmel's Do., 2 Hoveddyner, 1 Par Lagener.

I Kjøkkenstuen.

1 Fyrre Bord, 1 Kiste, 1 Jærn Gryde, 1 Kandbord, 4 Tintallerkener og 1 Fad, 5 Porcelænstallerkener og Fade, 1 Kaaber Potte, 4 Potlaage, 1 Krumkniv, 1 Hammer og Tang, 1 Messing Kjeddell, 1 Spand, 1 Timse, 1 Krukke, 2 Stole, 1 Thekjeddell, 1 Morter med Støder, 1 Tragt og en Pægel, 1 Strygejærn, 1 Par Vægtskaaler, 1 Thekjeddell, 1 Pande, 1 Ildtang, 2 Skorstenslænker, 1 Standtønde, 1 Salttrug med Laag, 2 Halmløbe, 1 Kjærnelaag og Kjærne.

I et Kammer.

1 sribet Overdyne, 1 Do., 2 Hovedpuder, 1 Par gl. Lagener, 1 Dækken, 1 Jærngryde, 2 Sauger, 1 Speil, 1 Fyrfad.

I Bryggerset.

1 Anker, 2 Ballier, 1 Kaaber Kjeddell, 1 Deyntrug, 1 Halmsælde, 3 Sække.

I Gaarden.

1 rødblisset 4 Aars Hoppe, 2 sorte 6 Aars Hopper, 1 graaebroget Koe, 1 sortbroget Do., 1 Do. Do., 1 Do. Do., 1 rød Do., 1 graaebroget Do., 1 Do. Do., 1 hvid Do., 1 graaehjælmet Kalv, 1 hvid Do., 1 Do. Do., 12 Faar, 1 Gries, 1 beslagen Vogn med Fieller, 1 gl. Do., 1 Plov, 1 Harve, 1 Par Lejere med Læssetræ, 1 Lee m. m.

Stervbostedst (Gaarden) ans. 1818 til 1525 Rdl. 1822 til 930 Rdl. og 1833 til 1250 Rdl.											
Ind- og Udbo.	-	-	581	-	-	330	-	-	-	353	-
Gæld	-	-	511	-	-	800	-	-	-	803	-
Formue.	-	-	1585	-	-	460	-	-	-	400	-
Halvdelen tillægges Børnene	-	-	792	-	-	230	-	-	-	200	-

Frans Olesen har været en økonomisk Mand; i denne Krisetid har han fra 1818 til 1833 tillagt sine Børn over 1000 Rdl. og kun

forøget sin Gæld med ca. 300 Rdl., og dog har han holdt Bryllup, Barsedaa og Begravelse adskillige Gange. Ind- og Udbo samt Besætning er efter Fortegnelsen saa at sige den samme hver Gang.

TRÆK FRA FOLKELIVET.

FER. KR. MAXIMILIANUSSEN, der var Plejebarn i Uhrskov fra sit 3die til sit 13de Aar, meddeler ikke meget om det egentlige Landbrugsarbejde i Uhrskov i hans Barndom, vel nærmest fordi han ikke har deltaget i det. Han nævner, at naar de pløjede Grøn-jord, havde de 4 Heste for Hjulploven, og han maatte gaa ved Siden af Hestene og drive paa dem med en Pisk. Han maatte ogsaa ofte passe den store Gaaseflok, der holdtes. Naar Gæssene blev fede, blev de slagtet og solgt paa Torvet i Horsens, hvor det hed sig, at de kostede mere end i Vejle. Anders Uhrskov blev gift, medens M. var der, hvorefter hans Plejeforældre gik paa Af-tægt. Der holdtes da 2 Tjenestekarle og en Tjenestedreng samt 2 Piger. Om Aftenen skar Førstekarlen Hakkelse med Skærekiste ved Lygteskin, i Dagligstuen kartede den anden Karl og Drengen Uld, medens den unge Kone og Pigerne spandt, og den gamle Mand flettede Sivpuder til Hesteseler; alt imellem taltes der og fortæltes Historier eller læstes af en Bog, naar de var saa heldige at faa fat i en saadan.

En Aften rejste en af Pigerne sig fra Spinderokken og gik udenfor gennem Køkkenet. Da hun kort efter kom tilbage og satte sig til at spinde, blev hun heftig syg og maatte bringes til Sengs. Paa Køkkengulvet var hensat en Balje med Arsenikvand, som skulde bruges til Kreaturvask næste Dag. Pigen tilstod under Graad og Jammer, at hun havde drukket af Vandet; Motivet var Kærestesorg. Der blev nu stor Opstandelse; en Karl maatte køre til Vejle efter Læge, den anden Karl blev sendt til Stougaard efter den utro Kæreste, der ogsaa indfandt sig ved hendes Leje. Den unge Kone tyllede Mælk i Pigen, medens den gamle Kone kom frem med Bønnebogen og under megen Bevægelse læste Bønner og Salmer for hende, og de græd alle tre. Formodentlig er det den store Mængde Mælk, hun fik, der har gjort mest Virkning; da Lægen hen i Morgenstunden kom til Stede, var Pigen uden Fare.

Der blev fortalt mange Historier paa den Tid, og mange af disse drejede sig om Varsler, Spøgelser og Genfærd, Troldtøj m. m., og mange troede paa Historierne. I Uhrskov var der intet Spøgeri, men ikke langt derfra, ved det nordre Markskel ved østre Siden af Landevejen, var det galt fat. Paa et Dige voksede en

forkrøblet Skovabild, og ved denne stod der hver Aften en graa Mand, som mange havde set og kunde beskrive meget nøje. Paa samme Sted brændte, efter mange troværdige Folks Udsagn, Lys hver Nat, hvilket betød, at her laa en Skat begravet. Adskillige havde ogsaa hørt et Smæld nede i Jorden; det var aabenbart den graa Mand, der havde talt sine Penge og nu slog Kistelaaget i, ligesom det var samme Mand, det maatte op og trække frisk Luft, naar Mørket faldt paa. Troen paa Skatten var saa stærk, at to nærboende Mænd en Sommernat gav sig til i al Stilhed at grave efter Skatten. Uheldigvis var en af Uhrskovs Karle oppe før Solen for at flytte Hestene, der stod tøjrede i Nærheden. Han gik hen til Mændene, bød Godmorgen og spurgte, hvad de bestilte. Nu var det hele forpurret, da Skatten efter Mændenes Mening sank 20 Alen dybere i Jorden ved det første Ord, der blev talt. Siden maatte Skattegraverne døje mange Stikpiller for deres uheldige Bedrift.

I denne Tid brændte Gaardmændene og en Del Husmænd al den Brændevin, de brugte, og mere til. Brændingen var forbudt, og Bøderne for Overtrædelse af Forbudet var meget høje. At eje »Brændevinstøjet« (det Inventar, som benyttedes ved Brændingen) var Bevis for ulovlig Brænding og medførte de store Bøder. Toldvæsenet drog rundt og foretog Husundersøgelser, og naar disse Betjente, gerne 4 i Følge, kom til Egnen, gik der Ilbud fra Hjem til Hjem: »Nu kommer æ Spedere«! (Spejderne). En Gang var de i Uhrskov godt i Gang med Brændingen, da der pludselig holdt et Læs Spejdere udenfor paa Landevejen; men heldigvis opgav de at gaa ind, saa de i Uhrskov slap med Forskrækkelsen. M. mener, det var sidste Gang, der blev brændt Brændevin i Uhrskov; men det siger Kr. Brill i Egholm passer ikke. Senere var de en Gang godt i Gang med Brændingen, da de fik Bud fra Naboen, at nu kom Spejderne. Det gjaldt nu om at vinde Tid for at udslætte Sporene af Brændingen, og da Spejderne red fra Horsholm, blev en Karl sendt ned over Marken mod Haugstrup Sø med en Sæk paa Nakken. Spejderne satte i strakt Galop efter Karlen, som de naaede nede ved Søen, hvor han smed Sækken og vadede over Aen. I Stedet for Brændevinstøjet, som de havde ventet at finde, var Sækken fyldt med Halm. Da Spejderne kom op til Gaarden, var alt i Orden der.

M. skildrer ogsaa Datidens Gilder og Adspredelser, derunder Lege-stuerne, hvoraf de unge gerne havde 2 a 3 hver Vinter; han skriver derom: »Den Gang kunde Gaardmandssønner og Døtre, Husmands-sønner og Døtre, Tjenestekarle og Piger godt samles til Dans uden at mærke nogen Standsforskjel, det var forbeholdt den senere demo-

kratiske Tidsalder. Gaardmændenes Øverstestuer var heller ikke saa fine, at der ikke kunde holdes Dans i dem«. De unge bestilte selv Legestuen hos en Gaardmand, der havde god Plads i Stuehuset. Ud paa Aftenen samledes »Spillemandspenge« paa en Tallerken, der gik rundt, og »Dansen gik rask til henimod den lyse Dag, kun afbrudt et Par Gange ved, at der ombødes Smørrebrød og Æbleskiver, Øl og Brændevin, hvorfor der erlagdes en forud aftalt Betaling, i Reglen en Mark. Vilde Deltagerne nyde mere, kunde de faa Kaffe og Kaffeunsch for særskilt Betaling«. Nogle af Mændene mødte ogsaa gerne for at drive lidt Spøg og drikke nogle Kaffeunsch. Sognefogden, Guldberg (som boede i Tørring By Matr. Nr. 8), var gerne med. Han var en ældre, til daglig alvorlig Mand, der var mere dannet end almindelige Bønder, havde nok i sine unge Dage taget dansk juridisk Eksamen. Guldberg stillede sig ved Bordenden og istemte en Drikkevis, de andre sang med, og Guldberg dirigerede Sangene med Liv og Lystighed. Det var Viserne fra Rahbeks Tid, der blev sunget, f. Eks.: »Mit fulde Glas og Sangens raske Toner«, »Hvor Fader Evan troner, Glæden smiler«, »Jeg er en Mand, som er saa vidt omvandret«, »Om hundred Aar er alting glemmt« og mange, mange flere.

M. skildrer et Fastelavns-gilde i Egholm Mølle, hvor man slog Katten af Tønden; men da det formede sig omtrent som vore Dages Ringridning, refereres det ikke.

Af rigtige Gilder skildres Anders Uhrskovs Bryllup med Ane Kirstine Ulriksdatter fra Dalsgaard i Klovborg, hvor Brylluppet stod: »Foran Vogntoget fra Dalsgaard til Klovborg Kirke red 6 à 8 Forriddere. Derefter kom den første Vogn med nogle klarinet-blæsende Musikanter, derefter Bruden og dernæst Brudgommen, hver i sin Vogn; saa kom Brudeførerne og derefter Parrets Forældre. Hendes Fader var død og kunde saaledes ikke være med. Den øvrige Skare var ordnet i Rangfølge efter det nærmere eller fjernere Slægtskab eller Bekendtskab. I Kirken blæste Musikken Koraler, og alt gik meget højtideligt til. Ved Tilbagekomsten til Gaarden var Musikken straks tilrede og blæste os et Stykke, da vi marscherede ind. I Storstuen var Bordet dækket til Middagsmaaltidet med Sølvkruse, Bægere og Skeer, det meste laant hos Deltagerne i Brylluppet. Ved Bordet vankede der mindst 6 solide Retter, og Maaltidet varede vel henved 3 Timer, i hvilken Tid Musikken spillede. Gæsterne var ordnede i bestemt Rangfølge og efter deres nærmere eller fjernere Forhold til Familien. Præsten og Degnen sad vis a vis Brudeparret, og Degnen læste til og fra Bords og sang et Salmever«. Efter Bordet var der Dans, og M. husker særlig Præsten, der vist hed Barfod, som en ivrig Danser.

Et stort 2 eller 3 Dages Gilde i Uhrskov, vistnok Barnedaab, skildres saaledes: »Omtrent 8 Dage før Gildet blev hun (Kokkekonen) hentet og havde nu fuldstændig Raadighed over Køkken og Bryggers samt over Konen og Pigerne, indtil Gildet var endt, og hun var af den Slags, der herskede myndig og absolut, thi af hende afhang det, om Bagningen og Brygningen samt Tillavningen af alle de andre Madvarer skulde lykkes og blive til Ære for hende og Huset, hvor Gildet holdtes, thi Kritikken var meget streng, især af den kvindelige Del af Gæsterne. Allerede inden Indbydelsen, der foregik ved Bedemand, blev Bergens Fisken, der var en af de staaende Retter ved alle Gilder, lagt i Blød. — Tre eller fire Dage før Gildet gik vore Piger rundt til de indbudne for at laane deres Sølvtoj af Kruse, Bægere, Spiseskeer samt Knive og Gaffler, og hvad der ellers skulde bruges. Jeg har senere undret mig over al den Masse Sølvtoj, der dengang fandtes i Bøndernes Eje, og det stemmer kun daarligt med de Skildringer, som jeg har læst om Bøndernes Fattigdom og fortrykte Tilstand i det 18. og Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Der var pragtfulde Sølvkruse, som vejede flere Pund, store Sølvbægere og en Mængde Sølvkeer, Sølvstøkker m. m., alt smukt udgraveret, men meget deraf af betydelig Ælde, saa det vist har været Arvegods i Familierne i flere Slægtled. Hver Bondekone havde sit Hovedvandsæg, ofte hele Pragtstykker, der indeholdt en lille Svamp, overhældt med Eau de Cologne eller som det kaldtes, Hovedvand. — Det var gerne Arvestykker eller Gaver fra den Forlovede ved Trolovelsen. I Uhrskov havde vi endda Sølvsporer foruden en Masse Spænder og Knapper af samme Metal. Alt dette tyder ikke just paa Fattigdom hos Bonden i gammel Tid. To eller tre Dage før Gildet kom de indbudte Gæsters Piger med »Sendelse« i to Kurve, i den ene var levende Fjerkræ, enten Ænder eller Høns eller begge Dele, i den anden var Smør og Æg. — Naar Pigerne var tilstrækkelig beværtede, fik de deres Kurve, og i den med Smørret var der lagt et temmelig stort rundt Sigtebrød, som de bar hjem, for at de indbudte kunde smage, hvorledes Bagningen var lykkedes. Selve Gildet forløb omtrent, ligesom jeg har beskrevet ved Brylluppet i Dalsgaard. Dog skal jeg bemærke, at der aldrig saaes drukne Mænd eller andre Gæster, der var berusede, uagtet al den Mængde Godtøl, Brændevin og Kaffepunscher, der blev fortæret«.

OVERGANGSTID.

DRIFTSFORMEN i den gamle Tid under Fællesskabet er skildret. Efter at Jorden er udskiftet, er der bedre Betingelser for at indføre Forbedringer, idet hver Mand nu har sin egen Jord, den

samme Jord at arbejde med hvert Aar. Først nu bliver Bonden en i god Forstand jordbunden Mand; der fremkommer en Samhørighed med Jorden, som de, der ikke oplever den, maaske vanskeligt forstaar. Denne Samhørighed med eller Kærlighed til Jorden har stor Betydning for den, hvis Gerning det er at gøre sig Jorden underdanig. De gamle Fæstebønder havde nok Hjemkærlighed. Man ser, at Gaarde har været i samme Slægters Besiddelse gennem flere Slægtled; men hvor Jorden blev dreven i Fællesskab, gjaldt denne Følelse kun Hjemmet; nu bliver den ogsaa overført paa Markerne. Hver Mand er Herre i sin Gaard og kan drive den, som det passer ham. Dygtighed og Fremdrift, som før blev holdt

Egholm Mølle.

nede, faar nu Lov at udfolde sig; saaledes fremstaar Foregangsmanden, som de mindre dygtige begynder at efterligne, da de ser, at han faar mere ud af sin Jord end de. Der er vist ogsaa god Udvikling her i Sagnet 15 à 20 Aar efter Udskiftningen; men saa kommer de vanskelige Pengeforhold, der faar alt til at stagnere i lang Tid.

Pastor A. Riber, Aale, har afgivet en Indberetning af 13. Juli 1830, (altsaa lige ved Landbrugskrisens Ophør); denne viser noget om, hvordan Jorden har været drevet paa den Tid. Det hedder: »Jorderne i disse Sogne ere af den Beskaffenhed, at omtrent 2 Trediedele er sandblandet Muld, medens 1 Trediedel er bar Sandjord. I Aale Sogn kan antages at være 8 à 10 Tdr. Land til 1 Td. Hartkorn, og i Tørring Sogn omtrent fra 7 til 8 Tdr. Land til hver

Td. Hartkorn. Overflødig Høavl haves til begge Sogne fra deres betydelige Enge. Den sædvanlige Driftsform er saaledes. Den gode Jord: Første Aar Boghvede, andet Aar Rug, hvortil gødes, tredie Aar Byg med halv Gødning, fjerde Aar Havre, femte Aar atter Havre, derefter Hvile i 5 á 6 Aar. Den sandige Jord: Første Aar Boghvede, andet Aar Rug, hvortil gødes, tredie Aar Rug uden Gødning, fjerde Aar Rug eller Havre uden Gødning, derefter Hvile i 5 á 6 Aar. Mærgel anvendes i betydelig Mængder. Tienden kunde vist nok ved at hæves in natura bringes til meer end det, jeg efter hoslagte Tiende-Accord har oppebaaret; men naar Bekostningen med at holde Tællers eller Tiendetagere, Tærskere etc. blev beregnet, vilde den reelle Fordel kuns være ringe.

I Tørring By ere 2 Anneksgaarde og 2 Annekshuse. Af dem haver Præsten 3 Parter Tiende samt i Landgilde 8 Ldp. Smør. Ingen Hjemmels-Konvention haves herfor. Disse Gaarde og Huse ere i sin Tid blevne solgte, om med eller uden Bevilling vides ikke, deres Beboere ere altsaa ikke Fæstere, men Ejere.

I Pastoratet er f. T. 19 Fattiglemmer. Den dem tillagte Almises Beløb er: 15 Tdr. Rug, 2 Tdr. Malt, 1 Td. Gryn og 28 Rbdl. Sedler, som indkomme ved Tavlepenge, Ejendoms Salg og Renterne af Jørgen Kristian Møllers Legat, stort 100 Rbdl. Sølv, altsaa 4 Rbdl. Sølv i aarlig Rente«.

Man ser af denne Indberetning, at Landbruget endnu ikke har naaet nogen høj Standard. De fleste af Bønderne i Tørring har nok »sparet« sig igennem Krisen; det er vist kun et Mindretal, der har været udsat for Tvangssalg. Jorderne har paa den Tid været vandlidende mange Steder; man kendte ingen anden Vandafledning end aabne Grøfter, og saadanne har vist ikke været meget benyttede her paa Egner. Ligeledes har Markerne været meget skidne ved den Driftsform, der er benyttet, saa det har ikke været store Afgrøder, Markerne har givet; men det har heller ikke kunnet hjælpe at forcere Driften med de uhørt lave Priser, der var paa Produkterne de foregaaende Aar. Sikkert er det Sparsommelighed, der har reddet Stillingen; den de 19 Fattiglemmer tillagte Almisse viser, at Sparesystemet har været indført. Fattiglemmerne har ikke været udsat for Fraadseri.

Efter Krisens Slutning om ved 1830 bliver der Fremgang i Landbruget. Man ser, at Merglingen er i fuld Gang her 1830. Iflg. Landbrugets Ordbog skulde Merglingen paa Bøndergaardene i Jylland være foregaaet fra 1840 til 50, medens Herregaardene havde begyndt noget tidligere; det ser saaledes ikke ud til, at de har været bag efter her paa Egner. Kr. Brill mente, at Merglingen i Tørring først er begyndt i Midten af forrige Aarhundrede; maaske har

Markerne da været merglet en Gang før. Dræning er — ligeledes efter Kr. Brills Udsagn — begyndt i Tørring om ved 1865; der er vist drænet en Del i 70erne. Den første Dræning her i Sognet har mange Steder været utilstrækkelig, og der er senere blevet omdrænet; men en Del har den første Dræning dog hjulpet, og mange Steder virker den godt endnu. Brak var ikke indført 1830; men det varer vist ikke længe, inden man ogsaa lærer at brakke Jorden, hvad den har trængt haardt til. Ligeledes begynder man at saa Kløver- og Græsfrø i Udlægsmarken, saa Græsmarkerne bliver noget bedre. Det er ret store Fremskridt, der gøres i Løbet af ca. 40 Aar i Aarhundredets Midte. Samtidig har Konjunkturerne været jævnt gode, og Befolkningen nøjsom, saa Bønderne har siddet ret godt i det. Man kan se det af de Bygninger, der er bygget i denne Tid, de er meget solidere end Fortidens. Lergulvene maa vige for Teglstens- og Brædegulve. Det er ogsaa i denne Tid, Tørring Fællede, Pyttenshede, Overhede og andre Udmarker bliver bebygget. I Halvfjerdsene steg Kornpriserne stærkt paa Grund af den fransk-tyske Krig, og Bønderne var ret godt i Stand til at udnytte de gode Tider; de drev Jorden haardt med Korn og avlede i Forhold til tidligere gode Afgrøder. Der lagdes Kapital op mange Steder i disse Aar, og Ejendomspriserne steg stærkt. I Firserne kom en stærk Tilbagegang, idet Priserne faldt, og Markerne var udpinte, saa de ikke gav gode Afgrøder; mange Steder var Jorden »overmerglet«, som det hed, og gav næsten ingen Afgrøde; nu ved man, at det var Plantesygdomme, som optraadte paa den stærkt kalkede Jord og satte Udbyttet ned. Kunstgødning kendtes ikke, og da Husdyrholdet var smaat, blev der kun lidt animalsk Gødning; Ajeleholdere kendte man endnu ikke. Denne Krise blev dog ikke saa haard i Tørring som mange andre Steder, idet Tørring havde de store Engstrækninger, der gav noget, da Markerne svigtede. Kr. Brill sagde, at det var Engene, der reddede Tørring Bønder; de, der ikke havde Enge, købte Eng i denne Tid. Landmændene indsaa, at Markerne skulde gødes bedre; man begyndte at bygge Ajeleholdere, mange Steder ogsaa Møddinghuse, ligesom man begyndte at købe lidt Kunstgødning (Fosforsyregødning). Samtidig begyndte Bønderne at skænke Husdyrholdet større Opmærksomhed og lagde særlig Vægt paa Smørproduktionen, som hidtil ikke havde været højt i Kurs hos Bønderne. Herregaardene havde derimod lagt sig mere efter Smørproduktionen og fremstillede godt Smør. »Herregaardssmørret« opnaaede langt højere Pris end »Bøndersmørret«. Enkelte Gaardmænd i Tørring indførte »Vandmejeri«; d. v. s. Mælken blev straks efter Malkningen i Blikspande, »Kølere«, stillet til Atkøling i et Bassin med koldt Vand, hvori det stod og bar Fløden

op. Kvaliteten højnedes derved noget; men Smørret var og blev Bøndersmør, en nedsat Vare, som opnaaede for daarlig Pris.

I den gamle Tid, da Bønderne var Fæstere, var Regelen, at en Gaard blev i samme Slægts Besiddelse, saalænge der var Børn til at afløse Forældrene. Sønnen eller Svigersønnen, som overtog en Gaard i Fæste, fik da Forpligtelse til at yde sin Forgænger »Op- hold af Stedet«. Da Bonden blev Selvejer, maatte han sørge for sig selv paa sine gamle Dage, og det gjorde han ved at sikre sig en »Aftægt«, naar han afstod sin Gaard. Hvor Forholdet mellem gamle og unge var godt, var denne Ordning udmærket; men var Forholdet mellem Forældre og Børn ikke godt, saa Aftægten skulde ydes i fuld Udstrækning, kunde den blive en meget tung Byrde paa en Gaard. For at vise, hvad en saadan Aftægtsforpligtelse betød, citeres den Aftægtskontrakt, fhv. Gdr. Laust Pedersen i Tørring By udstedte til sine Forældre, da han overtog sit Hjem.

Aftægts Contract

imellem Christen Pedersen og Søn Laurits Pedersen angaaende den Aftægt, som Sidstnævnte og efterkommende Eiere af Gaarden i Tørring By skal yde Christen Pedersen og Hustru Ane Lauesens Datter deres Livstid.

1.

Til fri Beboelse, Brug og Afbenyttelse deres Livstid ere Aftægtsfolkene berettigede til at vælge 5 Fag i den søndre eller vestre Hus paa Gaarden. De 5 Fag, som Aftægtsfolkene vælger, skal Aftægtsyderne, efter $\frac{1}{4}$ Aars Varsel, sætte i god og beboelig Stand med Skorsten, Loft, Gulv, Vinduer og Døre samt Bagerovn. Loft og Gulv skal være af tørre og gode Brædder, Vinduer og Døre ligeledes.

I Henseende til Husets Indretning skal Aftægtsyderne underkaste sig Aftægtsfolkernes Anordning og Bestemmelse. Naar Huset saaledes efter Aftægtsfolkernes Anvisning og paa Aftægtsydernes Bekostning er sat i god og forsvarlig Stand, er han pligtig til, ligeledes paa egen Bekostning, at holde det i god og forsvarlig Stand med Udspækning, Kalkning og Tækning uden Uleilighed for Aftægtsfolkene. Loftsrummene over Aftægtsboligen er Aftægtsfolkene ene berettigede til at benytte.

Skulde Aftægtsfolkene blive tilsinds hellere at ville boe tæt uden for Gaarden i et særligt Huus, da er Aftægtsyderne pligtig til efter $\frac{1}{2}$ Aars Varsel og paa hans egen Bekostning at opføre og indrette et saadant. Huset skal i saa Fald bestaae af 6 Fag grundmuur af gode heelbrændte Steen. Muren skal opføres i Kalk og være $1\frac{1}{2}$ Steen tyk. Hvert Fag skal være 11 Quarter, Huset 10 Alen viid og $3\frac{1}{2}$ Al. fra Loft til Gulvet. Bjælker, Spændtræer og andet Træværk skal være godt og forsvarligt, og er det ikke dette, ere Aftægtsfolkene berettigede til at casere det, og Aftægtsyderne pligtige til straks at skaffe andet istedet. De 5 Fag indrettes til Beboelse med Skorsteen, Bagerovn, Skillerum, Loft, Gulv, Vinduer og Døre, og i Henseende til Husets Indretning er Aftægtsyderne i Et og Alt underkastede samme Forpligtelse som foran ere foreskrevne i Henseende til Indretning af 5 Fag af Gaardens Bygninger. Huset skal belægges med godt og forsvarligt Straatag, vel udspækkes og af Aftægtsyderne bestandig holdes i god og vel vedligeholdt Stand baade paa Fag og Tag.

2.

Af Gaardens Have forbeholde Aftægtsfolkene sig Ret til udelukkende Afbenyt-

telse af det halve af Gaardens nuværende Have med derpaa staaende Bistader, hvilke blive Aftægtsfolkernes Eiendom, og Gaardens Eier maae ikke formeene dem at have Bier, om de endog i Sværmetiden eller ved anden Leilighed skulde flyve ind paa hans Eiendom. Gaardens Eier er pligtig at holde forsvarligt Hegn om Haven; i modsat Fald erstatte ham den Skade, som ved Ufred maatte afstedkommes. Til Haven skal Aftægtsyderne levere og lade udkjøre al den Gjødning, som Aftægtsfolkene finder fornøden.

3.

I aarlig Aftægt leveres Aftægtsfolkene i gode, sunde og velrensedede Vaier og til vedføjede Tider efternævnte Victualier.

4 Tdr. tør Rug.
 2 Tdr. tør 2-radet Byg.
 2 Tdr. Bygmalt.
 1 Td. 4 Skp. Boghvedegryn.
 1 Td. hele Byggryn.
 4 Pd. Risengryn.
 2 Lpd. Hvedemel af Vinterhvede.
 4 Skpr. Salt.
 1½ Lpd. Kaffebønner.
 1½ Lpd. bruun Sukker.
 1½ Lpd. Cikorie.
 8 Pd. hvid Sukker.
 64 Potter 8te Graders Brændevin.
 1 Lpd. god Røgtobak.
 8 Pd. Soda.
 8 Pd. grøn Sæbe.
 8 Pd. Podersukker.

Disse Præstationer leveres 4 Gange aarlig, nemlig 2. Januar, 1. April (1. Juli) og 1. Oktober, hver Gang med en Fjerdepart.

2 Tdr. Kartofler som leveres i Tidsrummet fra 1. Oktbr. til 1. Juni efterhaanden som Aftægtsfolkene forlange.

5 Lpd. tør og røget Flæsk midt over Siden og fri for Been leveres hvert Aars 1ste December.

6 Lpd. nyelig kjærnet og ordentlig saltet Smør, hvoraf 8 Pd. leveres den første Dag i hver Maaned.

12 Snese friske Hønsæg, nemlig 20 Stk. den første Dag i hver Maaned.

2 Lpd. tør god Sommer Sødsmælks Ost leveres hvert Aars 1. Juni.

2 Lpd. tør god Sommerost leveres hvert Aars 1ste Oktober.

1 Lpd. god afsmeltet Faare-Talg
 5 Pd. tør Humle
 2 Lpd. reensket Hør
 1 Læs hvid Strøsand.

} leveres hvert Aars Mortensdag eller 11. Novbr.

12 Læs (1000 Stk. pr. Læs) gode og tørre Klynnetørv leveres inden hvert Aars 1. August og sættes i Huus i et af Gaardens Udhuse paa et for Aftægtsfolkene bekvemt Sted og hvor de forlange. Endvidere skal Aftægtsfolkene aarlig betales i rede Penge 24 Rdl. Rigsmynt, nemlig 6 Rdl. den første Dag i hvert Kvartal.

4.

Aftægtsfolkene ere berettigede til hvert Aars 1. Mai og 1. Novbr. at vælge til Malkning i det paafølgende Halvaar, hvilken af Gaardens Malkekøer de finde for godt, og skulde der iblandt disse ikke findes Nogen som nyelig har kælvet, skal

Gaardens Eier være pligtig til straks at anskaffe en saadan god og forsvarlig Ko til Aftægtsfolkens Afbenyttelse. Skulde den udtagne Ko komme til Vanheld, eller i Løbet af Halvaaret, blive Aftægtsfolkene utjenlig ere de berettigede til at udtage en anden af Gaardens Malkekøer til Malkning indtil næste Skiftetid. Den Ko, som Aftægtsfolkene malke, nyder selvfølgelig Huslye, Røgt, Foder og Græs lige med Gaardens bedste Malkekøer.

Skulde Aftægtsfolkene istedetfor en Ko til Malkning, hellere ønske Mælk leveret, skal Gaardens Eier aarlig fra 1. Mai til Novb. levere 6 (senere rettet til 4) Potter nymalket Mælk daglig og den øvrige Tid af Aaret 4 (3) Potter daglig. Mælken indbæres og leveres i Aftægtsboligen, saasomt den er malket, og i reen og ordentlig Stand.

5.

Af Gaardens Faareflok udtage Aftægtsfolkene 2 Faar hvilke de selv ville. Gaardens Eier er pligtig at give Faarene og deres Yngel Foder, Græs og Huslye ligesom hans egne Faar. Han tillægger det fornødne Tøirereb og lader Faarene flytte og passe som sine egne. Aftægtsydernes Forpligtelse med Hensyn til Faarenes Yngel gjælder kun til Slagtetiden, og Aftægtsfolkene maae kun tage 2 Faar ind paa Vinterfoder. — Skulde Aftægtsfolkens Faar komme til Vanheld ere de berettigede til strax at udtage af Gaardens Faareflok i den eller de mislykkedes Sted.

6.

Naar Aftægtsfolkene tiltræde deres Aftægt ere de berettigede til ved frit og uindskrænket Valg at udtage af Gaardens Indbo, hvad de maatte ønske og behøve til Brug paa deres Aftægt, navnlig: Sengeklæder, Borde, Stole og andre Meubler, Kjedler Kar, en Jernkakkellovn m. m. — Alt med fuldkommen Eindomsret.

Skulde Aftægtsyderne sælge Gaarden eller betydelig forringe Indboet, ere Aftægtsfolkene strax berettigede til at udtage Alt, hvad de ved nærværende Post have reserveret sig uden Hensyn til om de ere flyttede paa deres Aftægt eller ikke. Dette gjælder ogsaa hvis den nuværende Aftægtsyder ved Døden skulde afgaae.

7.

Aftægtsfolkene forbeholde sig Ret til fornøden Brug af Gaardens Bager-, Brygger- og Vaskeredskaber, samt Afbenyttelse af Bryggers og Skorsten.

Ved Brygning, Bagning, Vask og Reengjøren, Malkning m. m. skal Gaardens Eier yde Aftægtsfolkene al fornøden Pige-Hjælp, ligesom han i det Hele skal lade dem pleie og opvarte. Skulde Aftægtsfolkene imidlertid ikke finde sig tilfredse med den Pige-Hjælp, som ydes dem af Aftægtsyderne, ere de berettigede til selv at antage en Pige, som Gaardens Eier i saa Fald skal give forsvarlig Kost ved hans Folks Bord og til hendes Løn skal han aarlig betale Aftægtsfolkene 25 Rdl.

8.

I Henseende til Befordring paatager Aftægtsyderen sig følgende Forpligtelse :

1. skal han besørge Afsægtsfolkens Korn til Mølle formalet og hjemkørt, naar forlanges.

2. skal han saa ofte Aftægtsfolkene anmode derom befordre Aftægtsfolkene til Kirke, (vente) der til Gudstjeneste er forbi og derefter kjøre dem tilbage.

3. skal han give Befordring Tour Retour til Præst og Læge saa ofte Aftægtsfolkene maatte ønske disses Nærværelse, han skal besørge Medicamenter som Lægen maatte anordne afhente paa Apoteket og han skal betale saavel Læge- som Apoteker Regning.

4. skal han aarlig paa Aftægtsfolkens Forlangende med Heste og Vogn forrette 6 andre Reiser, Tour og Retour dog ikke til noget Sted, som er længere end 4 Miil

fra Tørring, og saaledes at de 3 Reiser kun maa medtage en Tid af een Dag og de 3 Reiser en Tid af 2 Dage, hver Dag bortgaar til 18 Timer.

Samtlige Befordringer skulde afgives ved anstændigt og ordentligt Befordringstøi.

9.

Aftægtsfolkene forbeholde sig fri og uindskrænket Afbenyttelse af Gaardens Brønd og de til samme hørende Redskaber.

10.

Naar een af Aftægtsfolkene ved Døden afgaar bortfalder en Trediedel af den betingede Aftægt og det ene Faar med Yngel, men Bopæl, Have, Ildebrændsel, Ko eller Mælk ydes og leveres uden Afkortning indtil den Længstlevendes Død.

11.

Skulde Aftægtsfolkene begge, eller den Længstlevende, have i Sinde at flytte fra Tørring skal Aftægtsyderne tilføre dem deres Aftægt, dog ei længere Vei end 3 Mil.

Hvad der efter forestaaende 3die Post skulde leveres Quartalier leveres da kun halvaarlig nemlig 1. Mai og 1. Novb.

I Flytnings Tilfælde bortfalder Bopæl, Havejord, Ildebrændsel, Mælk, Faars Foder og Græs (Faarene ere Aftægtsfolkene berettigede til at tage med), Pige-Hjælp, og for Alt dette betaler Aftægtsyderne en Erstatning af 30 Rdl. som betaales 1. Mai og 1. Novb. hver Gang det Halve.

Ville Aftægtsfolkene efter at være flyttede, atter flytte tilbage i deres Aftægtsbolig, skal dette staae dem frit for efter et foregaaende Fjerdingaars Varsel, og skal Aftægtsyderen i saa Fald have Aftægtsboligen i god og forsvarlig Stand til Aftægtsfolkernes Indflytning. Naar Aftægtsfolkene saaledes flytte tilbage træder nærværende Contract igjen i Kraft i dens fulde Udstrækning.

12.

Naar Aftægtsfolkene ved Døden afgaae skal Gaardens Eier bekoste deres hæderlige og christelige Begravelse efter Egnens Skik og Brug og deres Stand og Stilling.

13.

Med Hensyn til første Post bemærkes, at saafremt Aftægtsfolkene lader Aftægtsbolig indrette i Gaarden, ere de uberettigede til at forlange Huus bygget udenfor, og med Hensyn til Kjørslerne efter 8. Post tilføies, at naar Aftægtsfolkene ei flytte længere end $\frac{1}{2}$ Miil fra Tørring skulde Kjørslerne ligefuldt forrettes og Aftægtsyderne skal være pligtig at møde med Heste og Vogn ved Aftægtsfolkernes Bopæl og dertil kjøre dem tilbage.

DEN NYERE TID.

TIDEN fra midt i Firserne i forrige Aarhundrede til vore Dage kan ogsaa kaldes Andelssagens Tidsalder, idet Andelssagen paa mange Maader kommer til at præge vor Tid.

1887 oprettedes Tørring Andelsmejeri som det første Andelsselskab i Tørring. Mejerierne højnede Smørrets Kvalitet og hævede Smørprisen. Kort efter oprettedes Andelsslagterier, som skaffede gode Priser paa Svinene. Flere Andelsforeninger oprettedes i Tørring, saaledes Hesteavls-, Kvægavls-, Kontrol-, Brugs- og Foderstofforening m. m. Landmændene blev ved disse S sammenslut-

ninger i Stand til at løse Opgaver og naa Resultater, som den enkelte ikke kunde naa. Da Konjunkturerne fra 1890 til 1914 var jævnt stigende, blev denne Tid en Opgangstid for Landbruget. Jorden dyrkedes mere intensivt. Roedyrkning havde været forsøgt tidligere, saaledes i Brill og maaske flere Steder allerede 1865, men tog først rigtig Fart i Halvfemserne, saa Roemarkerne gjorde Brakmarkerne overflødige. De store Engstrækninger gav gode Afgrøder; Engvanding var begyndt i Tørring om ved 1860 og var indført, hvor Betingelse for Vanding var til Stede, og i Halvfemserne indførtes Engkultur efter Hedeselskabets Anvisning. Brug af Kunstgødning tog Fart og øgede Afgrøderne, og da hele Avlen omsattes af Husdyrene, ligesom der indførtes betydelige Mængder Foderstoffer, naaede Produktionen en hidtil ukendt Højde. Landbruget begyndte nu at tage Teknikken i Tjeneste og indførte i Løbet af ca. 25 Aar al den Maskinteknik, man nu kender.

Under Verdenskrigen stagnerede Landbruget en Del, idet Indførsel af Kunstgødning og Foderstoffer m. m. til Dels var standset. Priserne paa Landbrugsprodukter var under Krigen steget til det 3- a 4-dobbelte af de tidligere kendte Priser, og da Priserne holdt sig høje ca. 10 Aar efter Krigen, animeredes Landmanden til forceret Produktion, da Importen atter kom i Gang. Jorderne var atter kalkfattige mange Steder, hvorfor man begyndte at mergle igen, ligesom der blev drænet stærkt, hvor Jorden endnu var vandlidende. Landbruget her i Sognet naaede i denne Tid en meget høj Standard; men da Priserne paa Produkterne ca. 10 Aar efter Krigen faldt til langt under de før Krigen kendte Priser, indtraadte en Landbrugskrise, som man ikke har kendt Mage til det sidste Hundred Aar. Denne Krise, der endnu langtfra er overstaaet, vil maaske blive mange af de nuværende Landmænds Ruin; men sikkert vil der igen oprinde lysere Tider, og Landbruget vil fortsættes og vedblive at være det bærende Erhverv.

P. Skrubbeltrang.

LANDBRUGETS FAGLIGE SAMMEN- SLUTNINGER.

Landboforeningen.

VED en privat Sammenkomst i Tørring i 1897, hvor flere af Sognets Beboere var til Stede, fremkom Dyrnlæge A. Madsen med den Tanke, at man skulde forsøge at oprette en Landboforening med Tørring som Centrum. Tanken vandt Tilslutning og man henstillede straks til Dyrnlæge Madsen og L. P. Hauge om

Gaardejer Chr. Brill.

sammen med Lærer Kruse at tage sig af Sagen. Dette Udvalg sendte Indbydelse ud til nogle indflydelsesrige Mænd i de omliggende Sogne om at komme til et orienterende Møde. Alle de indbudte, Niels Bundgaard, Ølholm, Jens Terkilsen, Hauge, Laurs Laursen, Ildved, Niels Mols, Bjerlev, Jørgen Kristensen, Vonge, Niels Brejnbjerg, Hammer, Jens Markussen, Hjortsvang, og Anders Hansen, Aale, mødte den bestemte Dag sammen med de interesserede fra Tørring Sogn. Paa dette Møde var der god Stemning for Planen, og efter at Love og Dyrskuevedtægter var udarbejdet, holdt man stiftende Generalforsamling den 18. September 1897, og Chr.

Brill, Egholmgaard, blev valgt som første Formand.

Landboforeningen har fra første Færd røgtet en lang Række Opgaver til Højnelse af Landbostanden. Der har saaledes været afholdt en Mængde Foredragsmøder og Kursus for ældre og unge, hvor der er blevet undervist i Bogføring, Planteavl og Husdyrbrug. Man har udført meget omfattende Forsøg med Kulturplanter og Gødningsforsøg; en kort Tid havde man en Forsøgsmark paa Slaarupgaards Jord. Landboforeningen har ladet afholde en Del Konkurrencer med Bedømmelse af hele Landbrug, hele Kvæghold, Præmiering af rene Roemarker, Malkekønkurrencer m. m. Af stor Betydning har Landboforeningens Udflugter været. Gennem mange Aar har man en Sommerdag foretaget Udflugter til nære og fjerne Egne, hvor man til Belæring og Opmuntring har beset veldrevne Landbrug og desuden set, hvad der havde Interesse, selv om det ikke var af faglig Art. Ligeledes har man ogsaa afholdt Markvandring, hvor man har beset veldrevne Landbrug i Egnen. Landboforeningen antog i 1911 sin første Konsulent Niels Nyborg, og man har siden haft en Fagmand som

Dyrslæge A. Madsen.

Raadgiver. Landboforeningens Dyrskue har fra det første, der afholdtes den 28. Juni 1898, været Foreningens og Egnens store Festdag. Gennem Aarene har det udstillede Materiale forandret sig meget, fra store, smukke Hoppe- og Hingsteudstillinger til overvejende Materiale af rødt Malkekvæg og Svin. Landboforeningen afholdt paa Stiftelsesdagen i 1922 en Jubilæumsfest med Dyrskue. Festen fik et straalende Forløb. Chr. Brill blev udnævnt til Æresmedlem, og Formanden K. Mossin blev Ridder af Dannebrog. I 1925 blev Dyrlæge A. Madsen udnævnt til Æresmedlem. Nuværende Formand er Chr. Terkilsen, Hauge, Konsulent er C. P. Müller, og for Regnskabsafdelingen, der blev oprettet i 1929, er Konsulent Jacobsen Leder.

Landboforeningen har ved sin helt igennem saglige og upartiske Ledelse gjort et stort og uegennyttigt Arbejde til Gavn for baade Medlemmer og Ikke-Medlemmer i hele Egnen.

Kvægavlsforeningen.

I Tilslutning til Mejeribrugets Opstaaen i Tørring Sogn erkendtes det, at bedre og mere ydedygtige Besætninger var nødvendige. De hidtidige smaa af jydsk eller blandet Race bestaaende Besætninger maatte forbedres. Paa Stougaard var der ganske vist rødt Malkekvæg og gode Tyre, som Egnens Folk kunde føre Køer til, og i Tidens Løb var en Del Kviekalve fra Stougaards Besætning solgt ud til Bøndergaardene, hvor de havde gjort god Fyldest; men alligevel var Mælkemængden ringe. Naar en Ko dengang gav 2000 kg Mælk aarlig, blev den anset for en god Ko. Nu regner man med 5000 kg pr. Ko aarlig. Om Nødvendigheden af at forbedre Besætningerne holdt Dyrlæge Madsen i 1890 et Foredrag i Forsamlingshuset. Mødet var godt besøgt, og det besluttedes allerede samme Dag at oprette »Tørring Kvægavlsforening«. Den første Bestyrelse var Hans Schou, Brill, Kr. Brill, Egholm, S. Kr. Jensen, Slaarupgaard, Lærer Kruse og Dyrlæge Madsen, der var Formand. Bestyrelsen købte sin første Tyr hos Kr. Jensen, Bjerregaard, Aale; Tyren var af den bekendte Kolvstamme paa Fyn.

Kvægavlsforeningen har ved sit Indkøb af gode Avlsdyr bidraget meget til den Udvikling og Forbedring, der har fundet Sted med Egnens Kvægbesætninger.

Kontrollforeningen.

Ved et Foredragsmøde paa Tørring Gæstgivergaard, som Landboforeningen lod afholde i 1899, blev Foredragsholderen, den bekendte Anders Nielsen, Svejstrup Østergaard, forespurgt, om den nylig paabegyndte Kontrol med Køernes Ydedygtighed. Foredrags-

holderen gav beredvilligt de ønskede Oplysninger og anbefalede stærkt at oprette en Kontrolforening. Dyrlæge Madsen slog ligeledes stærkt til Lyd for Tanken, og der blev straks mellem de tilstedeværende tegnet Medlemmer nok til, at Foreningen kunde oprettes. Det blev overdraget til Dyrlæge Madsen at indhente Oplysninger hos de allerede her i Jylland eksisterende to Foreninger, en i Vejle og en i Thistedegnen, og sammen med L. P. Hauge og Lærer Kruse at udarbejde Love. Kort efter blev Tørring Kontrolforening stiftet med Dyrlæge Madsen som Formand, og som første Assistent blev antaget Kontrolassistent Pedersen. Nylig afdøde Gdr. Marinus Skovsen, Ildved, og Skatteraadsformand Mossin har begge en Tid været Assistenten i Foreningen. Foreningens Virksomhed gav Anledning til mange Overraskelser. En Mand havde i sin Besætning en meget fin Ko, som han satte megen Pris paa; men da den ved Kontrolleringen brugte 40 Pd. til et Pd. Smør, maatte den jo hurtig ud. Gennem sin Virksomhed har Kontrolforeningen, hvis Omraade nu er stærkt udvidet, sammen med Kvægavlsforeningen bidraget til Kvægbrugets relativt høje Stade i Sognet.

Hesteavlsforeningen.

For 40—50 Aar siden var der her paa Egnen stor Interesse for Hesteavl, og i 1894 udtalte Statskonsulent Jensen ved en Hoppekaaring i Tørring, at det var ham en Glæde at se saadan en Samling gode jydsk Hopper. Af fremragende Hingste her paa Egnen maa først nævnes »Constantin«. Det var en typisk jydsk Hingst, der fik Kongepremie ved Landmandsforsamlingen i København. Den virkede dog kun kort Tid, da den var onskabsfuld. Endvidere maa nævnes »Todbjerg II«, en skimlet Hingst, der fik stor Betydning for Avlen. Disse to Hingste hørte hjemme i Hvejsel Sogn, men særlig efter den sidste gaar der mange gode Hopper i Tørring Sogn, hvoraf maa fremhæves en skimlet Følhoppe paa Brillgaard. Stor Betydning for Hesteavl her i Sognet har endvidere »Engbjerg I« og »Valdemar Engbjerg IV« fra Engbjerggaard haft. Begge Hingstene blev tilkendt Kongepremie. Disse her nævnte Hingste gav mange gode søgte Handelsheste i Tørring Sogn; men da der blev for meget Familieavl, enedes nogle Mænd i Tørring om at købe en Hingst,

Brøndum Hovding.

en skimlet 2-aars Plag »Merkur«. Den blev købt i 1894, og dens Udvikling blev imødeset med stor Forventning, som den dog skuffede. Som Afløser af »Merkur« blev af samme Interessentskab, der bestod af 20 Medlemmer, købt en brun 2-aars Hingst »Valdemar Søndergaard«. Denne Hingst, hvorefter der faldt mange fortrinlige Hopper, døde efter faa Aars Forløb. Der blev nu arbejdet paa at faa oprettet en Hesteavlsforening. En saadan blev oprettet under Navn af »Tørring og Omegns Hesteavlsforening«. Den talte ca. 80 Medlemmer.

I Bestyrelsen var Jens Laursen, Tinet, Jens Markussen, Hjortsvang, S. Kr. Jensen, Slaarupgaard, og Dyrlæge Madsen, Tørring, der var Formand. Foreningen købte en 2 Aars Hingst »Blok Munkedal«. Hingsten blev meget benyttet og skaffede Foreningen flere ny Medlemmer; men den døde som ung af Blodforgiftning. Foreningens senere Hingste var »Korsgaard Munkedal«, »Prins Egelund« og »Brøndum Høvding«. I mange Aar var Hesteavl en god Indtægtskilde for Landbruget. Der udførtes aarlig et stort Antal jyske Heste til Tyskland, der værdsatte deres værdifulde Egenskaber. Før Krigen var Prisen for gode Heste fra 500 til 1000 Kr. pr. Stk. Under Krigen steg Priserne til enorme Højder, 4—5000 Kr. pr. Stk. Efter Krigen, da Priserne igen gik ned, tabtes Interessen for Avlsarbejdet med den jyske Hest. Hesteavlsforeningen for Tørring og Omegn ophørte med at eksistere.

Hestematerialet her i Sognet bestaar nu for en stor Del af indkøbte Heste af mange forskellige Racer, Islændere, norske, tyske, polske, russiske og belgiske Heste. Mellem disse sidste og de tilbageværende jyske Hopper drives der en Krydsningsavl. Resultatet er blevet et Sammensurium af Heste, hvis skævbenede, smalbrystede og hængerumpede Individuer danner en mærkelig Kontrast til den Samling stovte, brede og førlemmede »Jyder«, det maaltbedvidste Avlsarbejde har fremskaffet her i Sognet i Aarene 1894 til 1926.

Alle Oplysninger til Afsnittene om Landbrugets faglige Sammenlutninger er meddelt mig af Dyrlæge A. Madsen.

J. P. Nielsen.

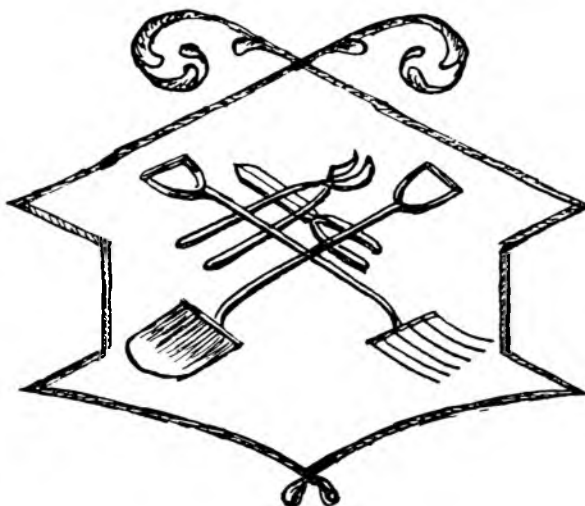
Husmandsforeningen.

Den 25. Februar 1908 stiftedes Tørring Husmandsforening af otte Mand, hvoraf følgende fem blev Bestyrelse: Kjerstejn Lauridsen, Tørring F., Formand. Kresten Lund, Melhede, Anders Pedersen, Tørring M., Jens Andersen, Tørring M., og Peter Jensen, Tørring M. Husmandsforeningens Opgaver gennem de forløbne fem og tyve Aar har været alsidige. Der har været afholdt Forsøg med Sorter, Gød-

ningsforsøg og Kalktrangundersøgelse. Der har været Præmiering af Landbrug, i de senere Aar særlig af Roemarker og Præmiering af Haver. Endvidere har der været afholdt Staldbedømmelser af Malkekveg. Foreningen havde i 3 Aar en Forevisningsmark paa 3 Skp. Land ved Møllen i Tørring Kirkeby. Foreningen holdt allerede det første Aar et Kursus med 28 Deltagere. Talere var Gartner Jensen, Vonge, og Niels Kristensen (forhen Hjortsvang Søndermark). Senere har der været mange Foredragsmøder. I 1911 blev der rettet Henvendelse til Landboforeningen om Samarbejde, og man antog Konsulent Nyborg som Raadgiver for begge Foreninger. Husmandsforeningens Medlemmer mindes med Glæde de Rejser til andre Egne, hvor de har beset veldrevne Brug. Et af de første Aar havde man en Udflugt til Velling Koller, hvor Johan Skjoldborg talte om Nødvendigheden af, at Husmandsstanden ikke slog sig til Ro i gamle tilvante Tilstande, men stadig arbejdede fremad. Gæster fra andre Husmandsforeninger har man ogsaa modtaget her i Tørring, hvor i nogle Aar særlig Udstykningen, ved hvilken Tørring Husmandsforening var repræsenteret, vakte Opmærksomhed og blev besigtiget. Foreningen har foruden det faglige Arbejde røgtet en selskabelig Opgave med Afholdelse af Juletræ, Vinterfest og Høstfest.

Tørring Husmandsforening har altid været neutral i sit Arbejde, der udelukkende har haft til Hensigt at højne Medlemmernes faglige og almene Dygtighed. Forholdet til Landboforeningen har altid været det bedste, hvilket anskueliggøres ved, at Formanden H. P. Hansen, Uhrskovhus, ogsaa er Næstformand i Landboforeningen. (Oplysningerne meddelt ved H. P. Hansen).

J. P. Nielsen.

Tørring Kirke.

Kirkebygningens Historie.

TØRRING KIRKE er opført i Slutningen af det 12. Aarhundrede, altsaa i Valdemarstiden, og baade med Hensyn til Stil og Bygningsmateriale falder den ret nøje sammen med de mange andre danske Landsbykirker, der stammer fra denne Tid.

Oprindelig bestod Kirken dog kun af Koret og den østlige Del af Skibet — omtrent til den nuværende Indgangsdør. Omkring Aar 1500 forlængedes Skibet med ca. 5 m, og samtidig fjernedes det gamle Træloft og erstattedes med de nuværende smukke Hvælvinger, og noget senere igen byggedes Taarnet og Vaabehuset. Endelig foretoges i 1916 den sidste Udvidelse, idet Kirken da forsynedes med den tofløjede Tilbygning mod Syd.

Kirkens Kor og Skib er bygget af Granitkvadre paa Skraakantsokkel, og Bygningsstilen er den romanske, d. v. s. Rundbuestil, hvorimod Hvælvingerne er gotiske, d. v. s. spidsbuede. Taget var af Bly, og naar man betænker, at Murene er omtrent en Meter tykke, og at de oprindelige Vinduer var faa og smaa, vil man forstaa, at Kirken svarede udmærket til sit dobbelte Formaal: at være Samlingssted for den kristne Menighed i Tørring frem gennem Tiden, saalænge Slægt følger Slægters Gang, men ogsaa at være et sikkert Tilflugtssted for den dalevende Slægt under hine Tidens urolige Forhold. Taarnet og Vaabehuset er opført af Mursten,

og Taarnhvælvingen er ikke i samme Stilart som de øvrige Hvælvinger, idet det er en saakaldt Tøndehvælving; men Arbejdet er tillige ret plumpt og daarligt udført, saa det tyder ikke paa, at Murerhaandværket dengang har haft samme høje Standard som Valdemarstidens — og Nutidens. De paa Taarnet anbragte Aarstal 1636 og 1794 angiver ikke Tiden for dettes Opførelse, men derimod, hvornaar senere Tilbygninger har fundet Sted. Det ejendommelige kuppelformede Laternespir, der med sit Kobbertag tiltrækker sig enhver fremmeds Opmærksomhed, er betydelig yngre end selve Taarnet; men det har ikke været muligt at fastslaa dets nøjagtige Alder.

En anden Ejendommelighed ved Tørring Kirke er dette, at Vaabenhuset er anbragt paa Nordsiden. Kirken havde oprindeligt to Indgangsdøre: Mandsdøren paa Sydsiden og Kvindedøren (den nuværende) paa Nordsiden. At man, da man opførte Vaabenhuset, byggede dette ved Kvindedøren i Stedet for som de fleste andre Steder ved Mandsdøren, skyldes maaske de derværende skraanende Terrænforhold. Mandsdøren er forlængst tilmuret; men ved Ombygningen i 1916 fandt man tydelige Spor af den. Endelig havde Ejeren af Stougaard sin private Indgangsdør umiddelbart Øst for Vaabenhuset; denne førte lige ind til Stougaards Pulpitur, der saaledes var anbragt skraat over for Prædikestolens daværende Plads.

Under Beskrivelsen af Kirkens Ydre vil det maaske i et 40-Aars Jubilæumsskrift som nærværende være betimeligt at omtale Tilbygningen af 1916 lidt nærmere.

Stationsbyens stærke Vækst i dette Aarhundredes første Tiaar gjorde en Udvidelse af Kirken mere og mere paakrævet, og efter mange og lange Forhandlinger blev Tanken til Virkelighed i 1916, mens Pastor Harboe var Sognepræst i Tørring. Arkitekt Kyhnel, Aarhus, forestod Arbejdet, og man tænkte først paa at lave Kirken om til en Korskirke; men man indsaa, at dette ganske vilde ødelægge baade Kirkens oprindelige Stil og den indvendige Udsmykning, og da det desuden vilde medføre, at den nordlige Fløj paa Grund af Terrænets Stigning skulde graves over en Meter i Jorden, besluttede man sig til at foretage hele Udvidelsen mod Syd.

Murerarbejdet blev overdraget M. Laursen, Tørring, og den Glæde, hvormed L. altid senere omtalte dette Arbejde, var et Vidnesbyrd om, at han var gaaet til det med al den Samvittighedsfuldhed og Pietetsfølelse, det med Rette kunde gøre Krav paa.

Under Nedbrydningsarbejdet lod man en Kerne af den oprindelige Mur staa, hvor de nuværende Piller er; men alligevel maatte man foretage vidtløftige Afstivninger af Hensyn til Hvælvingernes kolossale Tryk. Ved Nedbrydningen konstaterede man for Resten,

at man havde haft betydelig bedre Bindemateriale i det sekstende Aarhundrede end det, man raadede over i Valdemarstiden, idet den sidstoptørte, vestlige Del af Muren var langt stærkere end det Stykke op mod Koret. Naa, Arbejdet skred, om end langsomt saa dog planmæssigt frem, og i Begyndelsen af 1917 foretog Provst Petersen, Them, og Sognepræsten den højtidelige Genaabning af Kirken.

Samtidig med Udvidelsen var Kirkeskibets Blytag blevet erstattet med Tegl, der var tillige indlagt Centralvarme, og endelig var den store Bue mellem Skibet og Taarnet udvidet betydeligt for at give Orgelmusikken bedre Muligheder for at trænge ud i den ny Del.

Man maa vel indrømme, at Tilbygningen set udefra har berøvet vor gamle Kirke noget af dens oprindelige smukke Stil; men træder man ind i Kirken, faar man Indtrykket af et smukt og harmonisk Hele, og man undres over, at det ny følger sig saa godt sammen med det gamle; de fire skønne spidsbuede Portaler og de dejlige røde Murstenspiller staar da ogsaa som et smukt Vidnesbyrd om deres nu afdøde Mesters faglige Dygtighed.

Udvidelsen gjorde næsten Kirken dobbelt saa stor, som den var før, og den har nu mindst 350 Siddepladser.

Kirkens Indre og Inventariet.

Vil man beskrive Kirkens Indre, maa man først gøre opmærksom paa de Forandringer, der har fundet Sted.

Taarnhvælvingen var oprindelig Stougaards Gravkapel, og først saa sent som 1867 blev den taget i Brug som Kirkerum. Ligene af Kaptajn P. F. v. Haugwitz til Stougaard, død 1695, og Hustru samt Oberst Henning v. Arenstorff, død 1751, og Hustru, som stod i Kapellet 1867, nedsænkedes paa Kirkegaarden.

Det var først ved Ombygningen i 1916, at Prædikestolen og Døbefonten fik deres nuværende Pladser, tidligere stod Prædikestolen paa den Plads, som Døbefonten nu har, og denne var saa anbragt, hvor Prædikestolen staar.

Prædikestolen stammer fra Kristian den Fjerdes Tid (vistnok 1620). I de tre af Stolens fire Felter er der Malerier af Evangelisterne Matthæus, Marcus og Lucas. I de øvre Smaafelter er Evangelisternes Navne malet med Guld paa sort Bund, og i de nedre Felter er der Indskrifter af deres Evangelier: Matth. 6,33, Marc. 16,16 og Luc. 11,28. Prædikestolen er desuden forsynet med en Del Billedskærerarbejder, idet der langs dens øverste Kant er anbragt fem Engleansigter og paa dens nederste Kant fem Løvehoveder. Under Prædikestolens Himmel findes en stor Straalekrans, hvorunder Heligaanden er symboliseret som en Due. Til Udstafferingen har den gamle Mester brugt næsten alle Spektrets Farver; men kyndige

Folk vil dog mene, at Farverne er særdeles vel sammenstemte, og Prædikestolen, der hviler paa en snoet Søjle med korinthisk Kapitæl, vurderes af Fagfolk som et meget værdifuldt Stykke gammelt Kirkearbejde.

Døbefonten er af Granit og i romansk Stil. Dens Alder kan ikke konstateres; men Stilen tyder paa, at den er meget gammel, saa den stammer sandsynligvis fra Kirkens allertidligste Tid.

Det gamle Daabsfad og Kande var uden særlig Skønhed; men i 1930 anskaffedes ny Kande og Fad af Malm. Det ny Fad hviler paa en 18 cm bred Krave, paa hvilken der er udhamret fire Billeder med følgende Motiver: Jesu Daab, Jesus velsigner de smaa Børn,

Kirkens Indre.

Ansgar døber, (efter Dahlsgaards Maleri) og »En Mor bærer sit Barn hen til Tørring Kirke i 1930«.

Altartavlen er et Maleri, der er malet 1863, og som illustrerer det paa Rammen anførte Skriftsted fra Johs. Aabenb. 3,20: Se, jeg staar for Døren og banker. Man ser et Stykke Facade af et straatakt Hus, og Christusskikkelsen banker paa en Dør uden Dørgreb eller Nøgle, saa den kan kun aabnes inde fra. I Christi Ansigt er et paa en Gang bønligt og forventningsfuldt Udtryk, saa den andægtige Tilskuer faar det stærkeste Indtryk af, at Jesus intet hellere ønsker end at gaa ind og holde Nadver med ham.

Alterbordet har under tre Rundbuer med fritstaaende Søjler tre Felter med Reliefudskæring: i Midten Kalken, til højre Lovens Tavler og til venstre Timeglas, Kors og Le med en Ugle svævende over.

Paa Alterbordet findes fem Lysestager. De to mindre, men meget

smukke Stager er skænket af Direktør Nielsen, Randers, gift med en Datter fra Theibelgaard. Et indgraveret Aarstal angiver, at de er fra 1614; men en Undersøgelse har godtgjort, at de kun er en Efterligning af gamle Kirkestager, selv er de af ret ny Dato. De to store Lysestager er af Malm. Stilen viser meget tydeligt, at de stammer fra Renaissancetiden. Der findes intet Aarstal paa dem; men de maa sikkert anslaaes til at være lavede i Slutningen af det 15. eller Begyndelsen af det 16. Aarhundrede. Endelig er der en pragtfuld 7-armet Lysestage, der blev skænket af Købm. J. Hauge og Hustru, da de i 1930 forlod Tørring.

Den smukt broderede Alterdug er skænket af en Kreds af Damer og syet af Frk. Theodora Gerstrøm, Theibelgaard.

Alterkalken bærer Navnene Axel Sehested og Øllegaard Thott samt deres Vaaben og Aarstallet 1661. Hr. Axel Sehested var dengang Herre til Stougaard, og da Aale-Tørring Præsten O. R. Samsing i 1659 var blevet dræbt af polske Krigsfolk, der var sendt os som Hjælpetropper i Svenskekrigen 1657—60, var det Stougaards Ejers Tur til at kalde ny Præst. (Ejeren af Stougaard og Ejeren af Bjerregaard i Aale skiftedes til at besætte Embedet). Men Hr. Sehested var i København, og da han bestandig lod vente paa sig, kaldede kgl. Majestæts Rentemester, Generalkommissarius Mogens Fris i hans Sted N. P. Alling til Præst. Naa, endelig kom da Axel Sehested hjem, og han har vel saa som en Slags Bod for sin lange Udebliven skænket Kirken en ny Alterkalk, eller maaske snarere Aarsagen har været den, at Polakkerne havde stjaalet den gamle.

I Skibet hænger to store 8-armede Lysekroner. Begge har otte Pyntearme over Lysearmene, og den ene har tillige otte Pyntearme mellem Lysearmene. Øverst paa Kronen er anbragt en Ørn. Den ene Krone stammer antagelig fra omkring Aar 1700, og den anden blev skænket af Brdr. Christiansen, Vejle, i 1903. De øvrige Lysekroner er af nyere Dato, idet de er anskaffet i Anledning af Kirkens Udvidelse og i Anledning af, at der installeredes elektrisk Lys.

Den gamle Kirkeklokke, der var omstøbt i 1829, og paa hvis Sider der fandtes smukke Basrelieffer af Christus paa Korset og af Morten Luther, erstattedes i 1911 med den nuværende Staalklokke, der er noget kraftigere end den gamle. Det var særlig Chr. Uhrskov, der var virksom for at faa tilvejebragt de i den Anledning nødvendige Penge.

Endelig kan det meddeles, at Orgelet købtes i 1916, og der blev spillet paa det første Gang ved Julegudstjenesten dette Aar.

Kirkens Udsmykning.

Mange af vore gamle Kirker blev i den katolske Tid smykkede med Kalkmalerier, d. v. s. Malerier, som er anbragt direkte paa

Væggens Kalkpuds. Emnerne til disse Billeder var som Regel hentet fra Bibelen eller fra Kirkens Historie. Arbejdet er ofte grovt og ret tarveligt udført, og det er kun faa Kalkmalerier, der vidner om større kunstnerisk Talent; men de staar som et ejendommeligt og historisk værdifuldt Udtryk for Datidens Tankegang og religiøse Forestillingskreds: Det himmelske Jerusalem er omgivet af høje Fæstningsmure, der er rigt forsynede med Takker og Skydeskaar, og Erkeenglene holder Vagt paa Murene i fuld middelalderlig Krigsrustning: Panser og Plader og lange Slagsværd.

En senere Tids Slægt har de fleste Steder atter fjernet disse Billeder, som Regel ved ganske simpelt at kalke dem over. I nogle Tilfælde har Aarsagen vel været misforstaaet Iver for Reformationens Sag; men ofte har Grunden ogsaa været den, at man ikke har fundet det Ulejligheden værd at sætte Malerierne i Stand.

Ogsaa vore Kalkmalerier har maattet friste den Skæbne gennem flere Aarhundreder at være dækket af et Kalktag, der blev tykkere og tykkere, alt som Aarene gik. Imidlertid opdagedes det, at Billederne var der, og i 1903 besluttede man at forsøge at faa dem afdækket. Arbejdet, som var baade vanskeligt og bekosteligt, blev udført efter Nationalmuseets Anvisning, og efter at det var fuldført, bragte Tidsskriftet »Architekten« følgende Beskrivelse af Kalkmalerierne i Tørring Kirke:

»Paa Kormurens Forside, over Korbuen, er en mærkelig Dobbeltfremstilling af Kristus. Til højre staar en noget defekt Kristusfigur. I venstre Arm holder han en Søjle med romansk Kapitæl, paa hvilken der sidder en Hane (Aarvaagenheden). Med højre Haand fremviser han Saaret i Siden, medens hele Legemet er bedækket med blodige Mærker efter Svøbeslagene. Til venstre for denne Figur er en anden Kristusfigur, en Halvfigur, anbragt i en stor Blomst med gule og grønne Blade, holdende i den ene Haand en Svøbe (den straffende Retfærdighed) og i den anden Haand en Palmegren (den forbarmende Mildhed). Ogsaa denne Figur er bedækket af Mærker efter Svøbeslag. Længst til venstre paa Muren er fremstillet en paa en rød Trone siddende Madonna (Maria), mod hvis Hjerte er rettet 7 Sværd. Alle Figurer er omgivne af Blomsterornamenter og tarveligt udførte.

Paa Skibets nordre Side er et Billede paa den Kormuren nærmest værende Væg gaaet tabt ved en allerede i tidligere Tid foretagen Gennembrydning af Muren. Paa den næste Væg, over en gammel, nu tilmuret Dør, var malet 4 Bispefigurer i fuldt Ornat, hvoraf dog den ene var saa ødelagt, at den ikke kunde bevares. De var alle forsynede med Skriftbaand, hvoraf de to kunde læses. Paa disse staar: »løthe« (Bisp Lothar) og »dionizi« (Bisp Dionysios).

Denne sidste bærer sin Bispehue i højre Haand, hvorved man ser, at hans Isse er borthugget. Den tredie Figur paa denne Væg har ikke kunnet identificeres.

Disse Figurer er fremstillede med en vis monumental Holdning.

Paa den tredie Væg over den nuværende Indgangsdør er malet en Fremstilling af Kristus, lærende sine 12 Apostle. Medens Kristus staar med et Kors i den ene Haand, Jacob bærende et Sværd og Peter en Nøgle, saa er de andre Figurer uden noget Symbol. Disse Figurer er tarveligt udførte.

Paa den fjerde og sidste Væg, fyldende dennes øverste Halvdel, er et slynget Planteornament, i hvilket i fem store Blomster sidder fem Halvfigurer, muligt Portrætter af dalevende i Egnen betydelige Mænd, men ingen Inskription giver Oplysning om, hvem det kan have forestillet. (Man gætter paa, at Billederne forestiller Sognepræsten, Biskoppen, Kirkens Ejer, den Mand, paa hvis Bekostning Malerierne er udført, og Maleren). Dette Billede er ganske flot og stort i Komposition, men saa temmelig uden Dygtighed i Udførelsen.

Under dette, som ogsaa under de foregaaende Billeder, løber en Dekoration, bestaaende af tre- og firkantede Fliser samt af rødt og graat Drapperi.

Samtlige Væg billeder er malede paa et paa den raa Kampestensmur siddende Hvidtekalklag og temmelig skrøbelige.

Væg billederne stammer sandsynligvis fra sidste Halvdel af det 16de Aarhundrede, medens Hvælvingsdekorationerne menes at være fra c. 1540. En i Vaabenhuset over Nichen til Vievandskarret siddende Inskription fra samme Tid som Væg billederne, kunde muligt have givet nogen Oplysning om Tiden for Billedernes Udførelse og om, hvem der har ladet disse udføre, men var desværre saa fuldstændigt ødelagt af foretagne Udspækninger og Reparationer, at kun ganske enkelte og usammenhængende Bogstaver var levnede.

Hvælvingsdekorationerne er de almindelige, senere gothiske. I Korets Hvælvingskapper er malet en ornamental Figur, forestillende en Trekant, udfyldt og omgivet af Planteornamenter. Paa Ribber er der Zigzagstriber, og paa Gjordbuer, Spidsbuer og langs Ribberne findes Friser af Bueslag eller stiliserede Blomster. I Skibets øverste Hvælvinger er paa de to nede fra Skibet synlige Kappelader malet større geometriske Figurer. I de to nederste Hvælvinger er alle Kappelader bedækkede med saadanne. Paa Underfladen af Gjordbuen mellem 1ste og 2den Hvælving er malet et Skaktavlemønster.

Gennem alle Kirkens Hvælvinger er de samme graa og rødgule Farver benyttede«.

Saa vidt »Architekten«. Trap oplyser imidlertid, at Kalkmale-

rierne stammer fra Aar 1500, og de skulde saaledes være udført samtidig med den første Udvidelse af Kirken, hvilket jo synes mere rimeligt, da man vanskeligt kan tænke sig, at en Kirke bliver udstyret med Helgenbilleder en Del Aar efter Reformationens Indførelse.

Under Afsnittet om Kirkens Udsmykning maa man ogsaa nævne det smukke Krucifiks, der pryder Kirkens Sydside, og som Pastor Harboe skænkede Kirken, da han var Sognepræst i Tørring.

Endelig skal den i Vaabenhusets Vievandsniche (eller maaske Vinduesniche) anbragte Figur omtales. Figuren forestiller Gudfader holdende Korset med den Korsfæstede. Paa Museet paa Koldinghus findes en nøjagtig tilsvarende Figur, om hvilken man ved, at den har været Midterfløjen i en Altertavle, som omkring Aar 1500 blev anbragt i Lindknud Kirke. Den ene Sidefløj var en lidt mindre Figur af Madonna med Barnet, og den anden forestillede Erkeenglen Micael i Kamp med Dragen. Figuren fra Lindknud og den, vi har, er sikkert lavet af samme Mester, og der er da ingen Tvivl om, at Figuren i Tørring engang har staaet som Altertavle i Kirken. Den er sandsynligvis opstillet omtrent samtidig med sit Tvillingarbejde i Lindknud, altsaa ca. 1500.

Man undres forøvrigt over alt det, der dog er sket med vor gamle Kirke i første Halvdel af det 16. Aarhundrede: Kirken udvides, den overdækkes med Hvælvinger og faar en ny Altertavle, og Væggene smykkes med Kalkmalerier. Hvad er Grunden til alt dette? spørger man. Er det den katolske Kirke, der strammer sig op for at aflede Opmærksomheden fra Røsten fra Wittenberg, eller har nogle af Forandringerne maaske først fundet Sted efter Reformationens Indførelse, saa de kan være udført som et ringe Vederlag for det Kirkegods, som Kronen og Kirkernes Ejere ved denne Lejlighed tilegnede sig?

Ingen kan besvare disse Spørgsmaal; men det er en dejlig Kendsgerning, at det, der dengang skete med vor Kirke, har været til Glæde for Menigheden her i Tørring gennem fire Hundrede Aar.

Ligkapellet.

Ligkapellet ved Tørring Kirke laa oprindeligt i et Hjørne af Haven til det gamle Fattighus, og det var først i 1920, at Kirkegaardsmuren blev ført uden om Kapellet, saa det kom til at ligge inde paa Kirkegaarden. Kapellet er bygget af Beboerne i Stationsbyen og paa Stougaards Mark, maaske fordi disse var fritaget for at svare Kirketiende. Kapellet skulde saa skænkes til Kirken; men da det var dækket med Paptag, nægtede Kirkemyndighederne at overtage det. Det vedblev derfor at være i Privateje til 1920, da det blev ombygget og overdraget til Kirken.

Kirkegaardene.

Den gamle Kirkegaard blev omtrent i sin nuværende Størrelse anlagt samtidig med, at Kirken blev bygget. Paa denne Kirkegaard er der 164 Gravpladser med 450 Gravsteder, som alle er benyttede. Den ældste, vedligeholdte Begravelse, er efter hvad Kirkegaardsprotokollen udviser, Ole Kristensens. Han blev begravet 1852. Den ny Kirkegaard er anlagt ad to Gange, idet første Afdeling (det Stykke Syd for Midtergangen) blev taget i Brug 1904, og Resten blev anlagt i 1916. Paa den ny Kirkegaard findes ialt 229 Gravpladser med 486 Gravsteder, hvoraf 256 er benyttede.

Mellem de to Kirkegaarde fører en Vej op til den store, smukke Kommuneskole, der ligger som et synligt Bevis for, at Tørring Sogns Beboere har Villie til at give den opvoksende Slægt de bedst mulige Kaar; men de mod Syd skraanende Kirkegaarde med de mange smukke Mindetavler paa velholdte Grave er et lige saa smukt Vidnesbyrd om, at Sognets Folk heller ikke glemmer den Slægt, der har lagt Vandringsstaven, den Slægt, der bar Sten til Muren, paa hvilken vi bygger videre.

Præsterne ved Tørring Kirke.

Efter Bogen »Af Aale Sogns Historie« skal her anføres følgende angaaende Præsterne ved Tørring Kirke:

»Paa Reformationstiden var Linnerup og Hammer sammen med Aale og Tørring i eet Pastorat. I tidligere Tid skal Tørring have været Hovedsognet, og Aale ligesom de to andre Sogne Anneks.

Her følger nu Optegnelser om de enkelte Præster fra Reformationen til vore Dage.

Nr. 1. Peder Hansen, som af Aarhus Biskop Ove Bilde blev kaldet Aar 1523 til at være Sognepræst udi Aale med sine annexerede Tørring, Hammer og Linnerup Menigheder, hvilke han betjente i nogle Aar før og flere Aar efter Reformationen. Han var Præst til ca. 1570, og i hans Tid blev de fire Sogne delt i 2 Pastorer, saa Linnerup og Hammer fik sin egen Præst; den første hed Hr. Niels.

Nr. 2. Jens Pedersen, Søn af den forrige Præst Peder Hansen, forestod disse Guds Menigheder i 58 Aar.

Nr. 3. Oluf Rasmussen Samsing, kaldet til Aale-Tørring 1627 og var Præst til 1659, da han af Polakkerne og andre fremmede Krigsfolk, som her var i Landet, ynkelig var bleven mishandlet 2. Søndag efter Trinitatis og døde 14. Aug. bemeldte Aar. Derom fortælles i »Hist. Tidsskrift« II, S. 234, følgende Sagn, der er bleven opbevaret af en værdig gammel Kone i Vejle, hvis Oldemor var gift med Præst Rasmussen i Aale:

»Polakkerne og Præsten«.

»Da Svenskerne havde hærgt i Jylland, kom i Aaret 1659 en stor Mængde Polakker og Brandenburgere for at jage dem ud, men skønt de kom som Venner, var de dog mere lig Fjender i deres Fremfærd. — Paa den Tid var Hr. Rasmussen Præst for Aale og Tørring i Vrads Herred. Da han havde hørt, hvorledes disse Venner for frem, skjulte han alt sit Sølvtoj og alle sine rede Penge i Bagerovnen og tilmurede den derefter. Dette var imidlertid iagttaget af en polsk Spejder, som foran sine Kammerater listede sig omkring, og han ilede da tilbage til Aale Kro, hvor en Del Krigsfolk sad og svirede, og dem fortalte han, hvad han havde set i Præstegaarden, idet han tilbød dem at ville give dem Anvisning paa Præstens Sølvtoj. Ved dette Budskab jubelede Polakkerne og fordoblede nu Sviren i glad Forventning om derefter at undersøge Præstens Bagerovn. Men i Kroen sad desforuden nogle Mænd, som var Sognepræsten hengiven, og en af dem fandt ubemærket Lejlighed til at liste sig bort for at give Hr. Rasmussen Underretning om den Fare, der truede ham. Ved dette Budskab ilede Præsten ufortøvet med at udtage sit Gods af Ovn og at nedgrave det i Haven, og da dette var vel gjort, sagde han til sin Hustru som saa: »Paa det, at din Fremtid maa blive sikker, har jeg skjult mine kostbare Sager paa et Sted, hvilket jeg endnu ikke vil tilkendegive dig. Men skulde det ske — som Gud forbyde — at jeg skulde blive dræbt af Polakkerne, da har jeg, for at underrette dig om, hvor vort Sølvtoj ligger skjult, nedlagt en Seddel under et Brædt bag ved Alteret; men lov mig med hellig Ed, at du i intet Tilfælde vil søge denne Kundskab, før end Fjenderne er dragne ud af Landet«.

Kort Tid efter kom Polakkerne til Præstegaarden, og da de nu mærkede, hvad der var foregaaet, medens de tøvede, blev de saa forbitrede, at da Præsten en Dag kørte fra Aale til sit Anneks Tørring for der at holde Gudstjeneste, slæbte de ham af Vognen og »skruede Hjerneskillen fra hans Hoved«, saa han paa Stedet opgav Aanden«.

Oluf Rasmussen Samsing var ogsaa Provst for Vrads Herred.

Nr. 4. Niels Pedersen Alling fra 1660—1670.

Nr. 5. Rasmus Olufsen, Aale, Søn af ovennævnte Oluf Rasmussen Samsing, Præst fra 1670 til 1721.

Nr. 6. Hans Hansen Cramer fra 1721 til 1766.

Nr. 7. Carl Nielsen Wium fra 1766 til 1789.

Nr. 8. Jakob Nielsen Danæus fra 1789—1793.

Nr. 9. Provst J. Sten Monrad fra 1793 til 1798.

Nr. 10. Chr. Nielsen Krarup fra 1798—1805.

Nr. 11. Thomas Andreas Borup fra 1805—1818.

Nr. 12. Hans Kruse Vinding fra 1818—22.

Nr. 13. Axel Riber fra 1823—52.

Nr. 14. Rasmus Theodor Fenger fra 1853—63.

Nr. 15. Peter Riber fra 1863—73.

Nr. 16. Peter Andreas Casper Simonsen fra 1873—78.

Nr. 17. Christian Ferdinand Storch fra 1878—82.

Nr. 18. Alfred Georg Elmquist fra 1882—86.

Nr. 19. Christian Laurits Andersen fra 1886—1905. Født 1858 paa Lønningegaard ved Ringsted, hvor Faderen var Gaardfæster.

Chr. Andersen var først Capellan i Raarup og kaldedes derfra til Aale-Tørring. 1905 forflyttedes han til Glud-Hjarnø, hvor han døde 1928.

Hans Hustru, Dina Anderberg, var Datter af en Skræddermester i København.

Nr. 20. Mads Jakob Madsen, 1905—10. Født 1867. Faderen, Husmand Peder Madsen, var en af de første Arbejdere i Indre Missions Tjeneste.

M. J. Madsen var Lærer ved I. M.s Højskole i Horne 1892—93, blev cand. theol. 1894, Sognepræst for Engesvang 1897, for Aale-Tørring 1905. 1910 blev han entlediget paa Grund af Sygdom og flyttede da til Silkeborg, hvor han døde nogle Aar efter.

1911 blev Aale-Tørring og Linnerup-Hammer Pastorater omannekterede saaledes, at Linnerup blev Anneks til Aale og Hammer til Tørring«.

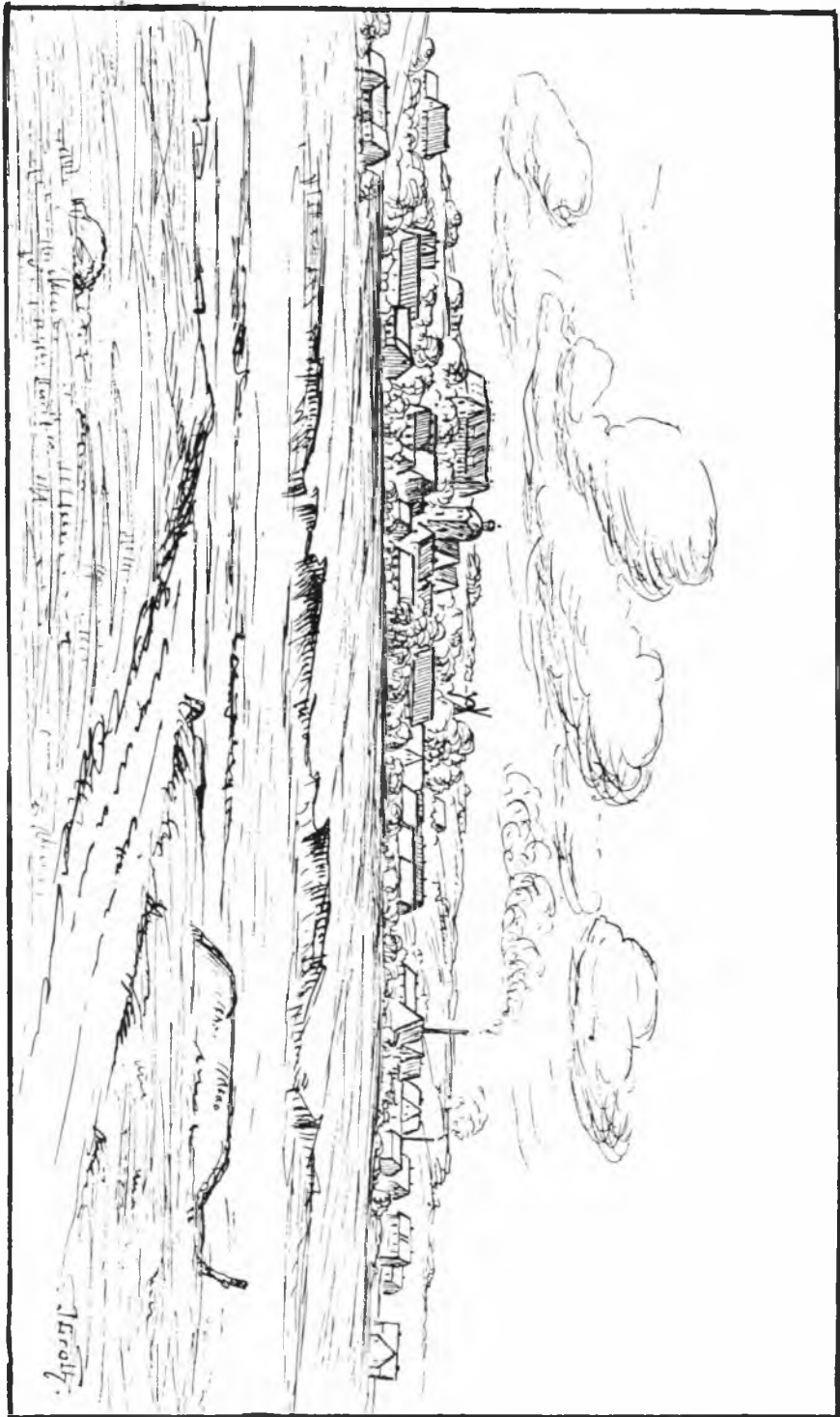
Som det fremgaar af ovenstaaende, blev Tørring første selvstændigt Sognekald i 1911; men før den Tid havde to Kapellaner haft Bopæl her, nemlig K. J. Grøn fra 1907 til 08 og F. J. Ebbesen fra 1908 til 10.

Siden 1911 har vi haft to Sognepræster:

J. G. F. G. Harboe, født $1/9$ 1878, cand. teol. 1907, Kapellan i Søllerød 1907, Sognepræst i Tørring-Hammer 1912, i Haarby 1918, i Emmerlev 1921 og i Munkebjergby 1927. Gift $22/5$ 1913 med Ellen Hedvig Sophie Aude Andersen, født $11/7$ 1887.

R. Høgild, født i Gjellerup $15/2$ 1881, cand. theol. 1910, Sekretær for K. F. U. M. i Horsens 1911—13, Præst ved Kapernaums Kirke i København 1913—19, Sognepræst i Tørring-Hammer 1919 og fra 1932 tillige Provst for Thyrsting-Vrads Herreder. Gift $11/5$ 1918 med Gyda Thomsen, født $18/11$ 1884.

M. Buhl.

Træk af Skolens Historie.

FØR Reformationen har der ikke her i Landet været nogen Almueskole, og i de første Tider efter Reformationen indskrænkede Undervisningen af Bønderbørn sig til den saakaldte »Degnelæsning«. Degnen samlede Børnene og de unge og fremsagde for dem Katekismus, Bønner og Salmer, og Eleverne gentog Ordene, til de kunde dem udenad. Der undervistes kun i Kristendomskundskab, og Undervisningen var blot mundtlig.

Meget har denne Undervisning vist ikke betydet. Mange af Degnene kunde ikke tage sig af Undervisningen, og andre vilde ikke; Degnene var jo først og fremmest Kirkebetjente og skulde gaa Præsten til Haande. Navnlig betød denne Degneundervisning kun lidt i Annekssognene.

Der gik et Par Hundrede Aar efter Reformationen, før der for Alvor toges fat paa at forbedre Almuens Undervisning. I 1721 oprettede Frederik d. Fjerde 240 Skoler paa de kongelige Godser, og hans Søn Kristian d. 6. udsendte d. 23. Jan. 1739 en Skoleforordning, hvorefter der skulde oprettes Skoler i alle Landsognene, og disse Skoler skulde søges af alle de Børn, som ikke blev undervist paa anden Maade.

I Tørring var der imidlertid en Skole, længe før denne Forordning udkom. Flere Medlemmer af de gamle Adelsslægter havde

Interesse for Almuens Undervisning, og der blev i det 17. Aarhundrede oprettet et halvt Hundrede »Herremandsskoler« rundt om i Landet. Tørring var et af de allerførste Steder, hvor der af Herremanden oprettedes en Skole, ja ifølge Joakim Larsens Bog om den danske Folkeskoles Historie skal der kun være 5 Skoler ældre end Skolen i Tørring. Den Mand, som grundlagde Skolevæsenet i Tørring, var ingen ringere end Kongens Kansler Christen Thomesen Sehested, der paa den Tid ejede Stougaard og rimeligvis boede der. Som Kristian den Fjerdes højtbetroede Mand og Rigets næstøverste Embedsmand har han indskrevet sit Navn med Ære i Danmarks Historie; men i Tørring Sogn bør han især mindes, fordi han havde Syn for, at ogsaa Bønderbørn kunde trænge til Skolegang.

Om Aarstallet for Skolens Oprettelse er der Uenighed.

I Landsarkivet i Viborg findes en gammel Indberetning, hvori det hedder: »Tørring er en Skole opbyggt af salig Chresten Thomsen Sehested 1634. Dertil en Toft af 1 Skp. Hartkorn — vil saa gøres Anstalt til videre Tillæg«. I en Indberetning fra 1773 nævner den daværende Skoleholder Søren Jensen imidlertid Aarstallet 1743. Han skriver: »Skolehuset er i sig selv fra ældgamle Tider opbyggt og indrettet til Skolehold, hvilket ses af en endnu over Skoledøren staaende Inskription, saaledes lydende: »Den 9de November 1643 haver Christen Thomsen ladet dette Huus opsætte til en Skole-Huus«.

Samme skal og bestandig have været forsynet med gode Skoleholdere, som har haft Huset i Fæste af Stougaards Ejere, men har ingen vis Løn haft, uden hvad de ugentlig kunde faa af den skole-søgende Ungdom, og saaledes har det vedvaret fra den Tid, Huset først er bleven bygt, og ongefæhr i 100 Aar, indtil det ved allernaadigst Forordning af 23. Jan. 1739 blev befalet, at Skoler i hvert Sogn paa Landet skulde indrettes, da bemet. Hus og til saadan et Hus blev funderet af sal. Hr. Obrist-Lieutenant von Ahrenstorff til Stougaard, da værende og værende største Godsejere i bemet. Tørring Sogn, hvilket Skolefundatsen af 23. August 1741 udviser. Husets Størrelse er i bemet. Skolefundats ei anført for mere end 10 Fag, men baade for nærværende Tid er, og i mange Aar har været 15 Fag, som ei alene af Stougaards Ejere af ny er tilbygt og bekostet, men og bestandig holdt vedlige til Skolens og Skoleholderens Bekvemmelighed«.

Om Skolen er oprettet 1634 eller 1643, kan altsaa ikke afgøres; rimeligvis er der i en af Indberetningerne sket en Ombytning af de to sidste Zifre i Aarstallet. Men i alle Tilfælde er Skolen i Tørring den ældste i Ringkøbing Amt, hvortil Vrads Herred i de Tider hørte; den næstældste Skole i Amtet er fra 1684, altsaa ca. 50 Aar yngre.

Imidlertid er det tvivlsomt, om der i de første 100 Aar til Stadighed har været holdt Skole. Vel havde man et Skolehus; men Lærere har det nok knebet med at faa, og endnu mere har det sikkert knebet med at faa Børn til at søge Skolen. Der var hos Almuen kun ringe Sans for Oplysning, og der var jo ingen Skoletvang, saa det har sikkert været smaat med Skolegangen.

Først fra 1741 kendes Navn paa samtlige Lærere — eller Skoleholdere, som de kaldtes i ældre Tid. Om enkelte af disse Mænd vides kun lidt, om andre kan en Del fortælles. Her skal gives en Beretning om dem, der gennem Tiderne har holdt Skole i Tørring, idet der fortælles udførligst, hvad der kan berettes fra de ældste Tider.

Niels Pedersen er den første Skoleholder, der kendes Navn paa. Om ham hedder det i Søren Jensens Indberetning af 1773, at han »blev antaget efter Foundationen af 1741 og forestod Skolen indtil 1750, da han Quitarerede«.

Jens Jensen overtog Skolen 1750 og »forestod den med Berømmelse i 12 Aar, nemlig til d. 5. April 1762, da han døde og efterlod sig Enke og 2 Sønner, der bestyrede Skoleholdet indtil Aaret 1763 d. 10. Maj«.

I Vrads Herreds gejstlige Skifteprotokol berettes om Skiftet, der afholdtes efter Jens Jensens Død. Han synes at have været en ret velstaaende Mand. I hvert Fald har han været vel forsynet med Tøj. Fra Vurderingen af hans Efterladenskaber anføres:

- 1 Par Skospænder af Sølv.
- 1 Par Knæspænder af Sølv.
- 1 Sølvspænde til Halsbind.
- 13 Halskraver, nye og gamle.
- 13 Par Halværmer, nye og gamle.
- 8 Halsbind à 2 Sk.
- 14 Skjorter, mestendels gamle.
- 4 Par hvide Strømper.
- 5 feldberedte*) Væder Skind.
- 1 feldberedt Kalveskind.
- 4 — Lammeskind.
- 1 brun Kjole og Vest af Klæde med rødt Underfor.
- 1 hvidgraa Klædes Kjole og Vest med blaat Underfor.
- 1 grøn Klædes Kjole og hvid Vest uden Ærmer.
- 1 sort Klædes Klædning, Kjole, Vest og Benklæder.
- 1 gl. sort Kjole og Vest.
- 1 grøn Camisol**) uden Ærmer med 10 Sølvknapper.
- 1 gl. blaa Lædervest.
- 1 gl. Kjole med Messingknapper.
- 1 hvid Overfrakke (Sartut).
- 1 Par Skindbukser.

*) garvede.   **) langskødet Vest.

1 Par Tøfler.
 1 Par ny Sko.
 1 Par gl. do.
 2de Parykker.

Har Jens Jensen haft Brug for et rummeligt Klædeskab, har han til Gengæld kunnet nøjes med en lille Boghylde. I Fortegnelsen nævnes kun følgende seks Bøger: Jesper Brochmands Huus-Postil, Tychonis Ausburgische Confession, Fattig Mands Husbog, Gotschedens Grundvold til den verdslige Visdom, Ursins Apostoliske Fædre og Holbergs Niels Klim.

Den næste Skoleholder er *Søren Jensen*. Han tiltræder Embedet 1763. Hvornaar han afgaar, vides ikke; men han nævnes i Folketællingslisten 1787.

I 1773 afkræver Provsten ham en Indberetning om Skoleforholdene i Tørring. Denne Indberetning indeholder adskilligt af Interesse, og af dens Indhold skal — foruden hvad tidligere er meddelt — følgende anføres.

Skoleholderen fik kun en ringe Del af sin Løn i Penge. Efter Fundatsen skulde han aarligt have 10 Rigsdaler; men Søren Jensen klager over aldrig at have faaet saa meget, »og mindre kan ventes i disse trange Tider, da Sognets Beboere om Vinteren snart ingen Tjenestefolk holder og om Sommeren ikkuns halvt imod som forhen, hvorved og spores en mærkelig Afgang i det lidet, mig ellers kunde tilkomme«.

Vigtigere var Naturalydelseerne. Her fik Skoleholderen for det første 4^{1/2} Td. Rug og 4^{1/2} Td. Byg — til Brød og Grød og maaske »lige til Øllet«. Desuden havde han Ret til at lade 2 Køer og 4 à 6 Faar græsse paa den fælles Græsvang om Sommeren; Dyrene vogtedes sammen med Bymændenes Kreaturer af »Bysens Hyrde«. Vinterfoderet leverede Bymændene, »nemlig Hø 6 Læs, hver til 30 Lispund, og 20 Rug- eller Havreklapninger«. Til Ildebrændsel modtog Skoleholderen 30 Bønderlæs Tørv.

Om Inventariet i Skolen skriver Søren Jensen:

»Af Bøger er ej mere end en Bibel, det andet Inventarium, som er i Huset, befindes i Skolestuen og bestaar af 3 Borde, 7 Bænke og nogle Hylder samt en Jernplade bag i Skorstenen til Varme i Skolestuen for Børnene om Vinteren.

Af Bænkene er nogle nagelfaste og nogle løsstaaende. Men af det, som kan kaldes eller have Navn af Inventarium, hverken er eller findes udi eller ved Huset, videre end det, som oven er meldt; men hvad som ellers findes i og ved Skolehuset for nærværende Tid, baade løst og fast, og som ikke egentlig Husets Bygning vedkommer, tilhører mig og Arvinger.

Brønden, som er ved Huset, er, naar nogen Mangel derpaa er kommen, hidindtil af Stougaards Herskab holdt vedlige med Bulværk, baade i Brønden og ovenomkring samt Opstandervipper og hvad tilhører. Ligeledes er og til Skoleholderens Hauge, Kaalhaugegjærder af Stougaards Ejere altid bleven udvist det fornødne og behøvende Gjærdsel af Ris og Staver, hvilket af Sognets Gaardmænd er hlevn hjemført og af Husmændene paagjærdet«.

Om Skolegangen hedder det:

»Skoleholderen er baade efter Instruxen og Fundatsen forbunden til at holde Skole baade Vinter og Sommer, hvilket ogsaa sker. Thi da Sagnet er kuns liden i Begreb, og ingen af Sognets Beboere har nogen betydelig Besværing af lang Skolevej, og Tørring By desuden næstendels udgjør Sagnet, saa sker det og, at en temmelig Del Børn søger Skolen baade Sommer og Vinter«.

Den følgende Skoleholder, *Albrecht Pedersen*, døde d. 14. April 1807. Ved Skiftet efter hans Død opgøres Boets hele Værdi til 130 Rdl. 6 Sk. og Gælden til 58 Rdl. 2 Mk. 8 Sk. I Skifteprotokollen læses: »I Betragtning af Enkens trange Kaar og uopdragne Børn eftergav Skifteretten sit Salarium«, og Enken Karen Kristensdatter fik Boet overdraget. Da hun skal skrive under i Skifteprotokollen, sker det »med paaholden Pen«; hun har altsaa ikke kunnet skrive sit Navn.

Dette giver os i et Glimt en Forstaaelse af, hvor vidt man var naaet med Skoleundervisningen. Man havde langt fra naaet, hvad Loven af 1739 forudsatte. Vel havde man faaet Skoler alle Vegne; men de slette Lønninger gjorde det umuligt at faa ordentlige Lærere. Det var afdankede Herskabstjenere og Underofficerer, forarmede Haandværkere, forvildede Studenter og navnlig »gebræklige«, altsaa Folk med Legemsfejl, der toges til Skoleholdere. Mulktbestemmelserne var — som saa meget andet i Loven — uigennemførlige. Der klages stadig over, at Børnene vel kommer i Skole, naar de er 6 Aar; men de søger kun Skolen 2—3—4 Aar, og deres Skolegang er saa ustadig, at »naar de komme een Dag, ere de borte to—tre, ja en Maaned eller to i Træk«. Selv Skoleholderne saa gerne, at Skolen stod tom om Sommeren; thi mange af Skoleholderne bødede om Sommeren paa den ringe Løn ved at skaffe sig Fortjeneste ved andet Arbejde. Det er ikke noget enestaaende Tilfælde, hvad Blicher i »E Bindstouw« fortæller om Kræn Koustrup, at »om e Vinter var han Skwolmøjster, men om e Sommer var han Muhrmøjster«.

De fleste Steder indskrænkede Undervisningen sig til Religion og Læsning, og endda var der mange, der ikke fik lært at læse.

En grundig Forbedring af Skolevæsenet tiltrængtes, og i 1814 kom saa den ny Skolelov, den Lov, som gjaldt Aarhundredet ud. Skoledistrikternes Størrelse blev fastsat; der indførtes Skolepligt

fra det 7. til det 14. Aar; Forsømmelser mulkteredes; Lærernes Løn forbedredes, dog saaledes, at kun de Lærere, som opfyldte Lovens Krav, nød godt af Lønforbedringen. De Lærere, som ikke var i Stand til at overtage Undervisningen i det Omfang, som Loven krævede, fik i Hast hos Præsten nogen Undervisning i Skrivning og Regning, og hvad de saaledes havde lært, skulde de nu meddele Børnene.

Den ny Ordning vakte Modstand. Man klagede over de øgede Udgifter til Skolevæsenet og navnlig over Sommerskolegangen. Fra vort Nabosogn, Linnerup, skriver Skolekommissionen 1815 til Amtsprovsten: »Det vil blive Beboerne umuligt at holde de ældste Børn til Skole om Sommeren; thi da maatte de selv passe deres Kreaturer og forsømme Markarbejdet, hvoraf følger, at de ej kunde svare Skatter og Afgifter«. At det voldte store Vanskeligheder at faa Børnene til at møde, viser Indberetningen fra Pastor Kabell i Hjortsvang, der gør Direktionen opmærksom paa, at naar hans og Degnens Børn undtages, mødte ikke et eneste Barn til Foraarseksamen i 1815.

Skoledirektionens aarlige Indberetninger til Cancelliet er da ogsaa meget mistrøstige. 1819 skriver Amtsprovst Schmidt: »Om hele Wrads Herred kan kun lidet glædeligt meldes i Henseende til Skolevæsenet i Almindelighed. Om Sommeren hviler Skolegangen næsten aldeles, og om Vinteren er Undervisningen mere eller mindre heldig, eftersom Præsten, Hovedet for Kommissionen, føler større eller mindre Interesse for dets Anliggender, for hvis Fuldkomngørelse iøvrig mægtige Hindringer frembyder sig i det vidtløftige, lyngbevoxne og fattige Herred«.

1821 lyder Indberetningen: »I dette vidtløftige og mest af Hede-strækninger bestaaende Herred er der ikke at tænke paa nogen stadig eller anordningsmæssig Skolegang, allermindst om Sommeren, da næsten ethvert skolepligtigt Barn afbenyttes til Faars og Ungkvægs Vogtning i Hederne«.

Den daværende Sognepræst for Aale og Tørring, Borup, var meget ivrig for Forbedring af Skolevæsenet; men hans Bestræbelser møder i begge Sogne Modstand. 26. Sept. 1815 skriver han til Provsten, at der »i alt, som angaar Skolevæsenet, kuns er lidet udrettet i Aale, hvorimod Udsigterne i Tørring er noget lysere«. 1816 indberetter han: »Her (i Tørring) har temmelig stadig Skolegang fundet Sted, og Læreren med ufortrøden Flid opfyldt sine Pligter. Med den paa Stougaards Mark oprettede Hjælpeskole maatte man standse en Tid formedelst Distriktsbeboernes mangehaande Ophævelser og Seendrægtighed til at udrede de dertil hørende Omkostninger«. 1817 fra Aale: »Et højst maadeligt Skole-Locale, en gammel

og til Undervisning lidet oplagt Lærer afgiver saa tilstrækkelig Grund til Undervisningens Ufuldkommenhed, at det vilde være overflødig at nævne flere«. Om Forholdene i Tørring hedder det: »I dette Skoledistrikt fremmes Undervisningen med større Held, da Læreren her har bedre Evner og mangler ikke Villie. Ogsaa i Sommermaanederne er her givet Undervisning, skønt Skolegangen ikke var ordentlig eller fuldstændig. En ordentlig Hjælpekole paa Stougaards Mark savnes meget. En Slags midlertidig Foranstaltning er som højst fornøden derfor forsøgt; men denne Indretning mangler behørig Fasthed«.

Et Par Ord om denne »Hjælpekole«, som i en halv Snes Aar spiller en stor Rolle i Forhandlingerne mellem Skolekommission og Skoledirektion.

Allerede i 1815 havde Skolekommissionen lejet en Lærer, Christen Mortensen, til i Vinterhalvaaret at undervise Børnene paa Stougaards Mark og i Plougstrup. Hans Løn var 20 Rigsdaler for Vinteren, og Kommissionen lejede Kost og Logi til ham hos en Parcellist paa Stougaards Mark for 65 Rdl. for Vinteren. I de følgende Aar indsendes hvert Aar til Skoledirektionen Anmodning om Godkendelse af en lignende Ordning med en Vinterlærer, som skulde undervise hver anden Dag i Plougstrup og hver anden Dag paa Stougaards Mark, og hvert Aar indsendes til Approbation en Ligning, hvorved Udgifterne fordeles paa Distriktets Beboere.

En Tid var der endog Forhandling om Oprettelse af en fast Skole paa Stougaards Mark. I 1818 anholder Povl Kyndesen, P. Pedersen m. fl. af Beboerne paa Stougaards Mark om Tilladelse til at bygge et Skolehus paa Jens Mønsters Lod »mod at vorde fritagen for Deltagelse i Tørring Skoles Opbyggelse«. Skoledirektionen gaar ind paa Planen og vil ogsaa, om muligt, indrette det saaledes, at Parcellisterne paa Stougaards Mark bliver fri for at tage Del i Udgifterne ved Opførelse af Tørring Skole; men Direktionen vil være medbestemmende om Skolens Indretning og Lærers Løn. Dette passer vist ikke rigtig Beboerne. I hvert Fald bliver det ikke til noget med Skolen. I en Del Aar har Stougaards Mark og Plougstrup deres Vinterskole, som Regel med en ny Lærer hver Vinter; men da Forholdene i Tørring Skole kommer i god Orden, søger Børnene dertil.

Den Skoleholder, der havde Embedet i Tørring i de Aar, da Ordningen efter Loven af 1814 søgtes indført, hed Andreas Stephan Peterson, men blev i alle Skrivelser kaldt Petersen. Han var Skoleholder her fra 1807, til han døde 1827, 53 Aar gammel. Det er ham, som i Indberetningerne siges med ufortrøden Flid at have opfyldt sine Pligter, ligesom han fremhæves i Sammenligning med

Degnen Cronius i Aale som den, der har »bedre Evner og mangler ikke Villie«. Alligevel er han ude for megen Modgang og Kritik. Skolevæsenet er blevet dyrere, saa vil man ogsaa have mere for Pengene. Man er misfornøjet med den ny Ordning og de øgede Byrder, og det kommer til at gaa ud over Skoleholderen, der til Tider er ude i ret haard Modvind.

24. Februar 1816 indsender Sognefoged Chresten Jensen i Tørring »efter Begæring og Samtykke af Sognets Beboere« en Klage til Skoledirektionen over Skolevæsenets slette Tilstand. Han skriver om Skolelærer Petersen, at han «baade er uvillig til at undervise Børnene, som ikke kommer klogere hjem, end de gaar hen til Skolen, og at han tillige mishandler Børnene, hvoraf nogle kommer hjem med Hænderne slagne blaa og blodige af en Lineal eller Knippel, som Skolelæreren har anskaffet sig, lig en Grydeske, eller og pryglet af en Tamp med en Knude paa Enden«. Det anføres, at en Klage til Skolekommissionen intet har frugtet, og derfor nødes man nu til at lade Klagen gaa til Skoledirektionen.

27. Februar s. A. skriver Amtsprovsten til Skolekommissionen bl. a.: »De anførte Gravamina mod Skolelæreren ere saa betydelige, at den strengeste Undersøgelse er nødvendig. Jeg maa derfor anmode Commissionen in Pleno om at foranstalte saadant og derom meddele mig fornøden og paalidelig Underretning, paa det at Skolelæreren, hvis *han* er skyldig, eller Anklageren, hvis *hans* Beskyldninger skulde findes urigtige eller ubevislige, hver paa sin Maade kunne drages til Ansvar og Strafs Undgældelse efter Loven«.

8. Marts sender Skolekommissionen Provsten en Erklæring om Sagen og udtaler, at »hele denne ublu Klage er et Foster af Forbitrelse og Hævnlyst, som er et Hovedtræk i Klagerens Karakter«.

Provsten finder Sagen saa alvorlig, at han indberetter den til Cancelliet, som paalægger Provsten personlig at undersøge Forholdene i Tørring, og den 15. Juli møder saa Hans Højærværdighed Amtsprovst Schmidt i Skolen.

Søndagen forud var ved Kirkestævne indvarslet til at møde i Skolen for det første Klageren og Skolekommissionen, men ogsaa »enhver anden Huusfader i Sognet, som havde Lyst til at være til Stede«. Desuden var alle Skolebørnene tilsagt til at møde.

I hele denne Forsamlings Overværelse begyndte nu Provsten sin Undersøgelse. Først eksaminerede han Skolelæreren og gav ham i sin Indberetning følgende Vidnesbyrd:

1. For Sang og Forklaring af det Siungne . . . . . Nogenlunde godt.
2. Chatekisation over Chatekismus . . . . . Meget godt.
3. Ditto over Lærebogen . . . . . Godt.

4. Ditto over Bibelhistorien . . . . . Godt.
5. Skrivning efter foreviste Prøver . . . . . Godt.
6. Regning ligesaa efter Prøver og Zifferbog . . . . . Meget godt.

Derefter eksamineredes Børnene, og deres Skrivebøger og Zifferbøger eftersaas. Provsten skriver:

»Det erfaaredes, at en heel Deel af Børnene vare ey uheldigen underviiste, og det var beviisligt, at den Mangel paa Kundskab, som fandtes hos nogle, allene hidrørte fra Skoleforsømmelser. Paa Forespørgsel til Commissionens Medlemmer, om Skolelæreren var befundet enten uvillig til Underviisning eller uordentlig i sammes Meddelelse, gav baade Skolepatronen og Skoleforstanderen, som begge boede nær Skolen, den Forsikring, at de ved jævnlig at se til Skolen aldrig havde haft Aarsag til Klage, men stedse fundet Petersen beskieftiget med Underviisningen i den Tid, der var Skole. Ey heller modsagdes dette af de Tilstedeværende; kun Klageren meldte, at de Børn, jeg havde prøvet i Regning, vare underviiste af andre udenfor Skolen. Jeg lod derfor nogle af dem, Petersen eene havde underviist, fremkomme; men ogsaa disse opløste de dem forelagte Opgaver og fremviiste deres Zifferbøger.

Klagerens Søn blev derefter tilspurgt, om han havde faaet Slag af Skolelæreren og hvilket Middel denne dertil havde betjent sig af? hvorpaa han erklærede, at han engang havde faaet Slag i Hænderne af en Lineal, for hvilken Straffemaade jeg irettesatte Skolelæreren; men om den i Klagen ommeldte Knippel eller Tamp med Knude kunde jeg aldeles ingen Oplysning faae, enten af Drengen eller nogen af de øvrige Tilstedeværende, saa jeg har al Aarsag at ansee Anmeldelsen for reent Opdigtelse.

Efter at de tilstedeværende Huusfædre vare adspurgte, om det var efter alle deres Anmodning, at Sognefoged Christen Jensen havde indgivet den bemeldte Klage over Skolelæreren, svarede nogle faae, saa vidt jeg kunde skiønne 3 à 4 Individ, at de rigtig nok havde talt over med ham om at melde Skolevæsenets efter deres Formening mislige Forfatning for Directionen; men den største Deel taug og vilde intet Svar afgive.

Paa mit Spørgsmaal, om de ellers havde noget at erindre eller andrage i denne Anledning? fulgte ingen videre Klage over Skolelæreren, men kun de sædvanlige Besværinger over Sommerskolegangen, hvilken de dog skammelig lader deres Børn forsømme, og Forsikringen om, hvor umuligt det var for dem at undvære deres Børn. — —

Resultatet af Foranstaaende er efter min uforgribelige Formening dette: at den af Sognefogden Christen Jensen under 24. Februar d. A. indgivne skandaløse Klage over Skolelærer Petersen i Tørring er aldeles ugrundet, og at sidstnævnte, skjønt ikke af de allerdueligste, dog er et ganske brugbart Subject og derhos en i Forhold meget skikkelig Skolelærer, ligesom det ey heller skiønnes, at Skole-Commissionen har i Henseende til Skolevæsenets Fremme forsømt at opfylde de samme paaliggende Pligter«.

Til Slut hæver Amtsprovsten sig til høj Patos. I pragtfuld Kancellistil opfordrer han i følgende Ord det høje Kancelli til at tage Affære:

»At Utilfredshed med den forbedrede Skole-Indretning, Lyst til at kunne som forhen lade deres Børn søge eller blive borte fra Skolen efter eget Tykke; Formodning om at kunne ved dristig Fremfærd unddrage sig saavel den Tvang som

de Byrder, en forbedret Organisation fører med sig, og maaske ogsaa personlig Uvillie mod Skolelæreren, har fremavlet den ommeldte Klage og de aldeles usandfærdige Beskyldninger, hvoraf samme vrimler, synes uden for al Tvivl, og maa det højgunstigt tillades mig herved at bemærke, at dersom ikke Læreren som Skolecommissionen kraftigen støttes i deres lovlige og redelige Bestræbelser til bedre Ordens Tilvejebringelse; dersom de ikke ved høyere Bistand, baade i Tørring og andre Steder, sikkres mod slige Angreb eller nyde Satisfaction derved, at Anklageren med øvrige Ligesindede, saa mange som vedkiende sig Klagen, *alvorligen ansees* for deres ubeføjede Forhold, da ville Følgerne snart vise sig deraf baade fiern og nær til ubodelig Skade for Skolevæsenets Opkomst i Almindelighed.

Det nærmere Udfald af denne Undersøgelse saavel for Klageren som de Anklagede indstilles derfor til det høje Cancellis forventende gunstbehageligst Resolution«.

Hvad Kancelliet resolverede i Sagen, ved jeg ikke. Derimod har jeg i Amtsprovst Schmidts »Dagbog over Rejser« fundet en Bedømmelse af Skolelærer Petersen, som er mere uforbeholden end den Karakteristik, der gives af ham i Indberetningen. Provsten skriver: »Endskiønt Petersen vistnok ingenlunde fortjener de Bebrejdelser, som af nogle Beboere og in specie Sognefogden ere fremførte imod ham, var han dog i det hele ikke, som jeg vilde ønske ham qua Skolelærer. Kun i Sammenligning med andre Egnens Skolelærere maa han kaldes god«.

Petersen gik rensat ud af denne Affære; men hans Forhold til Beboerne er sikkert ikke blevet bedre derved. D. 12. August 1816, altsaa knap en Maaned efter Provstevisitatsen, andrager han Skoledirektionen om, at det maa paalægges Beboerne at yde ham et Middagsmaal Mælk til Ost, hvilket de bestandig har givet hans Formænd, men nu nægter. Provsten resolverer 26. Aug.: »Efter min Formeening kan hiin Godhed, som i en Række af Aar er beviist Skolelæreren at meddele ham engang aarlig et Maal Mælk, ey betragtes som en Embedet tilhørende Rettighed og derfor ey heller aftvinges Beboerne, naar de ey frivilligt ville yde saadant mere«.

Petersen er dog ikke mere forknyt, end at han et Aars Tid senere, d. 16. Nobr. 1817, andrager om et Tillæg til sin Løn paa Grund af, at hans Indkomster »ere saa saare ringe« og under Henviisning til, at hans Arbejde er forøget efter den ny Skolelov.

I Provstens Skrivelse af 28. Novbr. 1817 til Skolecommissionen faar Petersen først en lille Dukkert, idet det betyder ham, at »han ikke bør regne sig blandt de Lærere, som kunne vente at oppebære Løn efter Anordningen, men at det desuagtet er hans Pligt at holde sig allerhøjstbemeldte Skoleordning efterrettelig og det saa meget mere, som denne i Grunden ikke paalægger en Skolelærer mere Arbejde end det, hvortil han ved de forhen gældende Skoleanordninger var forpligtet.

Ikke desto mindre finder vi det billigt med Hensyn til hans ind-

skrænkede Løn og trængende Omstændigheder samt i Betragtning af de gode Vidnesbyrd, som ere ham meddelte, at han forundes et aarligt Tillæg i sin Løn af 1 Td. 4 Skp. Rug og 3 Td. 4 Skp. Byg, hvilket interimistiske Tillæg han ogsaa bør nyde for indeværende Aar og opkræves af Beboerne ligesom den øvrige Løn«.

Denne Afgørelse falder Beboerne for Brystet. 27. Juli 1818 anholder Sabroe m. fl. Beboere i Tørring Sogn om at blive befriede for det Skolelærer Petersen forundte Tillæg. Der anføres, at Petersens Indtægter uden dette Tillæg »ere anstændige«, og at Beboerne »ved deres Villighed til at dyrke hans Jordlod havde hjulpet ham til forøgede Indtægter af samme«.

Direktionen tilkendegiver samtlige vedkommende, at der ikke kan forandres noget i den afgivne Bestemmelse, men at det i øvrigt »maa bero paa Skolelærer Petersen, hvorvidt han enten vil benytte sig af eller renoncere paa samme, om han muligens skulde frygte for, ej at finde sin Regning ved Tillæget, naar sammes Inddrivelse ved Tvang skulde foranledige saadanne Villigheders Ophør, som han vanskelig vil kunne undvære«.

Om det er lykkedes at kyse Pedersen, saa han ikke har turdet gøre Krav paa det Løntillæg, der var bevilget ham, ved jeg ikke; men at der i Sognet var megen Misfornøjelse med de forøgede Udgifter til Skolen, er sikkert. Gang paa Gang klages der til Skoledirektionen over Ligningen. En enkelt af Beboerne paa Stougaards Mark, Niels Sørensen, gør gentagne Forsøg paa »at vorde henlagt under den ved Alsted Mølle værende Biskole og derved tillige fritagen for al Deltagelse i Tørring Sogns Skolevæsen«, hvad dog ikke lykkedes ham.

Skolen laa jo stadig paa den oprindelige Plads mellem Kirken og Landevejen, hvor nu det gamle Forsamlingshus ligger. At Beliggenheden ikke var heldig, havde man tidligt Øje for. Saaledes skriver Amtsprovst Schmidt i 1817 i Anledning af en Reparation paa Skolen, »at der bør tages Hensyn til, at Skolen, saa snart man finder det passende, formedelst sin fugtige og usunde Beliggenhed sandsynlig vil blive at forlægge til en bekvemmere Plads, og at der for Tiden ej anvendes flere Bekostninger end dem, Nødvendigheden kræver«. I hele Petersens Tid føres der Forhandlinger om Forbedringer af Skolebygningen; men det bliver kun til Lapperier. Saa snart han er død, og en ny Lærer er kaldet, bliver der i Sommeren 1828 foretaget en grundig Istandsættelse; Udgifterne derved beløber sig til 387 Rdl. 2 Mark 4 Sk.

Petersen dør 24. Juli 1827 og efterfølges af Lærer Nielsen fra Vinding. Da Embedet skal besættes, skriver Provst Schmidt til Pastor Riber, Skolekommissionens Formand, at han er i stor For-

legenhed, »da over en halv Snes søger Embedet, og ikkun een kan faa det«. Han vakler mellem tre: Seminarist S. Vestesen, som siden blev Lærer i Aale, Skolelærer Backe i Hjortsvang og Skolelærer Nielsen i Vinding. »De tvende sidste have længe siddet i usle Embeder og kunne gjøre Fordring paa at komme i Betragtning til Forbedring af deres Kaar«.

Nielsen fik som sagt Embedet. Han var den første Seminarist, som var Lærer i Tørring, og det ser ud til, at alt føjede sig godt for ham: Skolen blev ombygget; Embedet blev forbedret; han blev Kirkesanger, da Degnen Cronius i Aale gik af, og — hvad der er vigtigst — hans Arbejde i Skolen lykkedes og paaskønnedes. Alle-rede 1828 lyder Skolekommissionens Indberetning saaledes: »Begge Pastoratets Skoler ere nu forsynede med duelige Lærere, under hvis Vejledning Ungdommen gjør god Fremgang«. I 1830 hedder det: »Rasmus Nielsen, Seminarist, er duelig og flittig i sit Embede og udviser stedse godt Forhold«. Ja, det hedder endog: »Tørring Skole er Mynsterskole for indbyrdes Undervisning«.

Pensioneret Lærer Fr. Chr. Maximilianussen, af hvis Erindringer der hist og her i nærværende Bog er meddelt Brudstykker, gik som Dreng i Skole hos Nielsen. Han giver i sin Bog et livligt Billede af sin Skolegang og sin Lærer og af den Undervisningsform, som omkring i Trediverne søgtes indført i alle Landets Skoler, »den indbyrdes Undervisning«. Maximilianussen blev opdraget paa Uhrskovgaard, hvis Ejer, Christen Andersen, han kaldte Morbroder, fordi han var gift med hans Moders Moster. Af hans Beretning fra Skoletiden skal følgende anføres:

»I en Alder af 6 Aar blev jeg sat i Skole. Min Morbroder, der dengang var Skoleforstander, fulgte mig til Tørring Skole, hvor Skolelærer Nielsen regjerede omtrent uindskrænket undtagen overfor hans Kone, der var sur og tvær i høj Grad. Som en Følge af min Morbroders Stilling og formodentlig en medbragt rigelig Foræring; thi det hørte den Gang til for at staa sig godt med Degnefolkene, bleve vi mildt modtagne, baade af Degnen og hans Kone, og beværtede med Kaffe og Kager, inden vi gik ind i Skolen, hvor jeg blev anbragt i et ledigt Løbenummer som Nr. 34. Da jeg saa var indskreven i Protokollen med Navn, Fødselsdag m. m., gik min Morbroder hjem, og jeg blev tilbage hos Degnen og hans mange Elever; thi det var en talrig Klasse med mange Børn. I den første Læsetime kom jeg fra de første 3 af den indbyrdes Undervisnings Læsetabeller; flere kunde Nielsen ikke overkomme at høre mig i den Gang. Derpaa bleve vi satte til at skrive ved et Sandbord, der var temmelig langt med Lister paa Sider og Ender, for at Sandet ikke skulde tabes paa Gulvet. Ved hver Ende var en dyb

Skuffe; i den ene var Sandet, og i den anden smaa tildannede Træpinde, som vi brugte til at skrive med, Streger og Tal efter ophængte Tabeller. Naar vi saa havde skrevet saa meget, der kunde staa paa Bordet, havde vi en Træ-Strygeflade, der glattede Sandet ud, indtil vor Bihjælper syntes, det var godt nok; saa blev det foreviist for Læreren, der derefter afgjorde, om vi kunde avancere til næste Tabel. Naar vi vare indøvede nok ved Sandbordet, kom vi til at sidde ved et af de andre skraa Borde og skrive paa Tavle. En Bihjælper stregede os for, og saa maatte vi skrive efter Tabeller, der bleve opstillede mod et Rækværk, der var fastgjort bag paa Bordet.

Den indbyrdes Undervisningsmethode var militairisk ordnet. Naar Degnen kom ind, maatte vi stille os under vort Løbenummer, der var malet paa Lister tæt under Loftet i alle 4 Sider af Skolen. Derpaa bleve vi opraabte, og de borteblevne noterede i Protokollen. Derpaa bleve vi opraabte til hver sin Tabel, og de, der den Dag skulde være Bihjælper, fik et Skilt af Blik hængende om Halsen ned paa Brystet. Paa et Fløjt af Degnens Signalpibe satte hele Klassen i fuldstændig Orden med Bihjælper og Elever sig i Bevægelse for at naa den Tabel, de skulde staa ved; paa et Fløjt af Piben standsede vi alle, og der herskede fuldstændig Stilhed, indtil et nyt Signal satte os alle i Virksomhed. Der var ogsaa nogle Kommandoord, som jeg ikke nøjere kan erindre; men Orden og god Orden var der i Tingene. Det var ogsaa i Frederik den Sjettes Dage.

Nielsen var en ivrig Lærer, men tillige en meget streng Lærer, som hyldede Pryglesystemet i alt for høj Grad. Hans Straffe vare mange og vel nærmest barbariske efter vor Tids Opfattelse. Ikke mange Dage gik bort, uden at han risede baade Dreng og Piger i den bare Ende, og det saa det havde baade Fynd og Klem. Jeg var saa heldig at undgaa denne vanærende Straf, vel nærmest fordi min Plejefader var Skoleforstander, og der gaves mange og store Foræringer, meest af Fjerkreaturer og Slagtemad i Slagtetiden, samt af Fisk, der var fangede i Søen. Naar Nielsen om Morgen kom ind i Skolen med hvidt Klæde om Panden, betød det Hovedpine, som onde Tunger paastod var foranlediget ved Konflikter med Konen; da skulde vi tage os i Agt. Han brugte ogsaa humoristiske Straffe, naar vi havde været uordentlige med vor Skrivebog og slaet Klatter deri; da maatte vi til hele Skolens Moro følge med ham ud at vise Grisene vor Svinagtighed, som han sagde, Grisen gottede sig ved og derfor slog Krølle paa Halen og udtrykte sit Bifald ved at grynte. En saadan Straf har jeg een eller maaske flere Gange maattet udstaa. Ligeledes gav han os sine Brillen paa,

naar vi havde skrevet kludderagtigt eller glemt Bogstaver i vor Skrift, for at gøre os til Nar for de andre Børn.

Balles Lærebog og Birks Bibelhistorie maatte vi lære ordret udenad. Især den førstnævnte Bog var meget vanskelig at lære med sine lange og indviklede Sætninger, hvoraf vi ikke forstod synderligt, og vee den, der ikke kunde den meget lange Lektie, han foresatte os, da vankede der Klø for Alvor. Ogsaa en Masse Psalmer maatte vi lære udenad af evangelisk kristelig Salmebog; saa vidt jeg husker, opgav jeg til flere Examinere 120 Numre; men de var temmelig lette at lære. Religionstimen var den første, men ofte meget lang og kjedsommelig, nærmest egnet til at gjøre os kjede af alt, hvad der hed Religion, uagtet han krydrede den med en Masse mærkelige Historier, meest af egen Opfindelse og særdeles hans egne Oplevelser. De bleve ofte gjentagne, og jeg kunde i min tidlige Ungdom huske en Mængde af dem.

Skolen var meget talrig, til visse Tider over 100 Børn, der vare delte i to Klasser, der hver havde 3 hele Dages Skolegang om Ugen baade Sommer og Vinter, og Nielsen arbejdede flittigt med os, de fleste Dage langt ud over den befalede Tid. Han bragte ogsaa mange temmelig vidt, især i Regning. Hver Eftermiddag blev der bragt en Kaffe-punsch, en den Gang meget yndet Drik, der bestod af en halv Kop sort Kaffe med dygtig Puddersukker i og Resten af Koppen fyldt med Brændeviin, ind til ham i Skolen. Den gik han og nippede til, medens han underviste.

Vi havde en Middagstid af omtrent 2 Timer, der benyttedes til Spisning og Leg, der foregik rundt omkring Skolen og paa Vejle-Viborg Landevej, der gik tæt forbi Skolens Have mod Syd. Kirkegaarden, der laa Nord for Skolen, brugtes ogsaa til Legeplads, og naar vi ikke maatte eller vilde forstyrre Læreren i hans Middagsøvn, legede vi paa Gymnastikpladsen, der var en større Flade paa Bunden af en Grusgrav Nord for Kirken. Her gik det ofte noget vildt til, og vi Drengene rutsjede paa Bagdelen ned ad de høje, stejle Sider paa Graven. Her var det, at Skoledrengene under en saadan Leg, vel en 10 à 15 Aar før min Skoletid, reve 2 sorte Potter fulde af Sølvmønter fra Svend Tveskægs Tid løse, saa der strømmede en Sølvflod ned ad Grusgravens Sider. Disse Leerkar vare nedsatte noget under Grønsværet, og Drengene og Pigerne fyldte Lommerne med Sølvpenge. Nielsen fik det at vide af Børnene, inden de gik hjem. Han fik Mønterne samlede, og de blev indsendte til Møntkabinetet, og der blev herfra givet Finderne en temmelig stor Sum i Belønning. Jeg har senere seet adskillige af disse Sølvpenge paa Oldnordisk Museum og nogle faa, som senere blev fundne, hos enkelte af Sognets Beboere.

Paa Hjemvejen fra Skolen ragede vi Drengene ikke sjældent i Klammeri. En Dag var jeg saaledes kommet i Slagsmaal med en anden Dreng, hvem jeg gav en ordentlig Dragt Prygl. Det havde en Mand, som boede tæt ved Vejen og var en af Nielsens Omgangsvener, seet og bagefter fortalt det til Nielsen. Næste Gang jeg kom i Skole, det var en bitterlig kold Vintermorgen, og jeg var meget forfrossen, især om Fingrene, kom Nielsen straks efter ind i Skolen. Han kaldte mig hen til Kathedret, hvor han sad med en stor Ege-Lineal i Haanden. Jeg rystede og bævede over hele Kroppen, maatte afgive en kort Forklaring, og nu vankede der de saakaldte Faldasker, der bestod af et haardt Slag skiftevis inden i hver Haand, som jeg saaledes maatte række frem. Mine Hænder priglede, og han blev ved at slaa løs meget længe, medens jeg hylede af alle Kræfter og var nær ved at besvime. Han saae vel sagtens, at han havde gjort det lovlig grovt; thi han trak mig ind i sin egen Stue, for at jeg kunde opvarme Hænderne ved hans varme Kakkellovn, hvad der gjorde Smerterne endnu værre. Her stod jeg og brølte, medens hans sure Kone udtalte mange Forbandelser over vi slemme Drengene, der gjorde hendes Mand saa mange Bryderier. Da Smerterne nogenlunde vare ophørte, og jeg begyndte at tie stille, kom Nielsen, der flere Gange havde været inde at see til mig, og trak mig ind i Skolen, hvor jeg saa kunde begynde mit Arbejde. Det er den haardeste Straf, jeg nogensinde har udstaaet.

Til den halvaarlige Examen i Skolen mødte vor gamle Sognepræst Riber fra Aale, en særdeles alvorlig, men mild og venlig Mand; desuden Skolepatronen, Proprietair Mazanti til Stougaard, og Skoleforstanderen, min Morbroder. Nielsen examinerede, og Præsten og de andre Mænd gav os Karakterer, og alt gik til som vel de fleste Steder nu til Dags, kun kjendte vi ikke til Børns Udskrivning af Skolen før ved Konfirmationen. Jeg antager ogsaa, at vi den Gang naaede lige saa vidt som i de fleste Skoler nu for Tiden, skjøndt Hjælpemidlerne nu ere langt rigere og bedre affattede. Fagene vare omtrent de samme, og Nielsen var en velbegavet og flittig Lærer, der var afholdt, uagtet hans Strenghed, og meget respekteret af Sognets Beboere. Det ansaaes derfor ogsaa for en stor Ære, naar han aflagde dem et Besøg, og han kunde da være meget underholdende og trak undertiden sit Besøg ud til langt hen paa Natten. Der vankede da gjerne god Traktement og ikke faa Kaffepunscher, som Nielsen nok holdt af, men han drak aldrig saa mange, at det kunde mærkes paa ham. Han var i hele sin Vandel en hæderlig og retskaffen Mand. Han savnedes sjældent ved noget Gilde, hvoraf der gaves mange og store i min Barndom. Ved saadanne Lejligheder havde han en af Hæderspladserne, læste til Bords og fra

Bords og sang et Psalmevers. Efter de timelange Maaltider med de mange Retter ønskede han Velbekomme ved at kysse baade Mænd og Kvinder paa Munden, hvad der maa have været mindre appetitligt, men den Gang hørte til god Skik og Orden.

Jeg har dvælet saa længe ved Mindet om denne Mand, fordi han var min Barndoms eneste Lærer, og fordi jeg i en senere Alder er kommen til den Overbevisning, at om end meget var forkasteligt af, hvad han foretog sig i Skolen, saa var der ogsaa meget efterlignelsesværdigt«.

Den 19. Juli 1853 døde Rasmus Nielsen, 61 Aar gammel, efter at have været Lærer i Tørring i 26 Aar.

Om de tre følgende Lærere har jeg kun lidt at berette; jeg har næsten ingen Skrivelser kunnet finde angaaende dem. Men det er for øvrigt ogsaa heldigst, naar Lærere ikke omtales for udførligt i Autoriteternes Indberetninger. »Skik dig vel, det spørges mindst«, gælder ogsaa her.

Nielsens Eftermand var Læreren i Grædstrup, Jens Pedersen Schmidt. Han var født 1809 og dimitteret fra Lyngby Seminarium med 1. Kar. Han var Lærer i Tørring til sin Død 31. Oktober 1870 og ligger begravet paa Grædstrup Kirkegaard, hvor han havde Børn begravet. Efter hans Død indstiller Provsten til Skoledirektionen, at Schmidts Enke beholder Indtægten af Embedet, til en ny Lærer kaldes, »da hendes afdøde Mand i en Række af over 40 Aar lige til det sidste har været en ualmindelig nidkær, flittig og dygtig Lærer«.

Efter Schmidt kom P. G. Petersen, der blev ansat i Tørring først i Aaret 1871. Der var 60 Ansøgere til Embedet; blandt dem havde Petersen den største Eksamen: »Udmærket duelig«. Hans gamle Elever omtaler ham som en ypperlig Lærer; men han var kun i Tørring i ca. 6 Aar. 1877 forflyttedes han til Uggelse i Frederiksborg Amt.

Den følgende Lærer, Nissen fra Aarhus, var her ogsaa kun i faa Aar, fra 1878 til 1885, da han forflyttedes til Randers.

Var de to foregaaende Lærere her kun kort Tid, saa var den følgende Lærer, Sønderjyden Kruse, her til Gengæld i 27 Aar. Jeppe Nielsen Kruse var født 1844; han var først uddannet som Karetmager, men kom derefter paa Blaagaards Seminarium, hvorfra han tog Eksamen i 1867. Efter at have været Højskolelærer og Friskolelærer i nogle Aar søgte han ind i den offentlige Skole, hvor han havde forskellige Embeder, sidst i Ans, hvorfra han 1885 kaldedes til Tørring. Han søgte ogsaa Embedet her i 1878, da Nissen fik det. Man fortæller, at han dengang havde sort Haar og Skæg; men da han kom hertil i 85, var baade Haar og Skæg kridhvidt. Dette var dog hverken Vidnesbyrd om Alderdom eller Svækkelse. Han var

Jepe Nielsen Kruse.

en energisk og dygtig Lærer, som blev afholdt af Børnene og agtet af Forældrene. Han var desuden en interesseret Landmand, som ivrigt tog Del i Landmændenes Sammenslutninger og f. Eks. var virksom for Oprettelse af Tørring Andelsmejeri, hvis Formand han var i mange Aar. Kruse tog sin Afsked 1913 og flyttede til Svendborg, hvor han døde 1926.

Hans Efterfølger som Førstelærer var Christian Peder Andersen, født 1. Juli 1865, dim. fra Skaarup 1900. Han virkede kun ved Skolen i godt 3 Aar, idet han allerede i Efteraaret 1916 maatte have Vikar og søgte Afsked med Pension fra 1. April 1917.

Allerede inden Kruse kom hertil, havde der i nogle Aar været Planer fremme om at flytte Skolen fra den Plads Syd for Kirken, hvor den havde ligget i ca. halvtredie Hundrede Aar. Hvad man stadig havde anket over, var den fugtige, usunde Beliggenhed; men for øvrigt fandt man ogsaa noget tiltalende ved Stedet. I Skolestatistikken for 1858 staar anført: »Boligen er ret god og vel indrettet. — Jordlod 5 Tdr. Land geom. Maal, meget god Jord, 300 Alen borte. Hartkorn 5 Skp. Der holdes 4 Køer og 4 Faar. En ualmindelig god Have findes, der i Sandhed kan kaldes et naturligt Drivhus, med mange gode Frugttræer og et Stykke Eng, der ved naturlig Overrisling kan slaas 5—6 Gange aarlig, sædvanlig første Gang i Slutningen af April«.

1887 blev Skolen flyttet op paa den Plads, hvor den nuværende Skole ligger, og der blev bygget to Klasseværelser og Lejlighed til to Lærere. (Billedet over Artiklen viser denne Bygning). Den gamle Skole med det ene Klasseværelse havde i flere Aar ikke kunnet rumme Børnene, og man havde haft en Hjælpekole, som blev kaldt Privatskole, men som i Virkeligheden opretholdes af Kommunen. Den havde haft til Huse i Gaardene, f. Eks. i Laust Pedersens Gaard og i den Gaard, som nu ejes af Anton Hansen.

I 1886 konstitueredes den daværende Lærer ved Privatskolen, Peder Pedersen, som Andenlærer ved Kommuneskolen. Han blev imidlertid ikke fast ansat. Maaske finder man Forklaringen herpaa i den Tale, han holdt, da den ny Skole indviedes. Han udtalte da, at Førstelæreren nok kunde have Grund til at glæde sig over den ny Skole, for ham havde man anbragt paa Solsiden; men Anden-

lærerens Lejlighed var lagt saaledes, at hverken Sol eller Maane kunde skinne paa ham.

Den første fast ansatte Andenlærer var Mads Nielsen Hauge, der ansattes 1887 og forblev ved Skolen til 1891, da han efterfulgtes af Frode Kristensen. Denne bør have en udførligere Omtale; thi naar de Lærere, der samtidig med ham har arbejdet i Tørring Skole, forlængst er glemt, vil *hans* Navn og Gerning huskes, fordi han som Oldgransker bidrog til at uddybe Kendskabet til vort Folks Liv i gamle Dage.

Frode Krittensen var Søn af Seminarielærer Martin Kristensen, Gjedved, var født 12. Marts 1867 og dimitteret fra Gjedved Seminarium 1891; han blev ansat ved Tørring Skole 1. Jan. 1892. Han interesserede sig især for Naturfagene og havde meget grundige Kundskaber i disse Fag; han fortalte godt og gerne for Børnene om Dyr og Planter, og han var en utrættelig Fører paa botaniske Udflugter. Med ret store økonomiske Ofre samlede han sig i Aarenes Løb en Mængde naturhistoriske Præparater og fysiske Apparater til Brug ved Undervisningen, bl. a. en ret enestaaende Samling Insekter, som nu er i Skolens Eje. Han var i det hele Samler. Og især samlede han Minder fra vor Oldtid. Allerede faa Aar efter, at han var kommet til Tørring, gjorde han (1894) en Opdagelse, der for bestandig vil bevare hans Navn i vor Oldforsknings Historie. Han fandt i en Brudflade i et Lerkar fra Oldtiden et forkullet Hvedekorn og nogle smaa Fordybninger, som han fandt ud af var Aftryk af Korn. Han gjorde Nationalmuseet opmærksomt paa Opdagelsen og bad om, at man vilde undersøge de Lerkar, som opbevaredes paa Museet. Og nu viste det sig, at man i ca. 40 Tilfælde fandt Kornaftryk. Da man jo ret nøjagtigt efter Lerkarrenes Form kan bestemme deres Alder, havde man her et paalideligt Middel til at vise, paa hvilken Tid og i hvilken Rækkefølge Kornsorterne er blevet kendt og dyrket i vort Land. Kornavlens ældste Historie kunde skrives.

At den unge Lærer havde opdaget, hvad Museumsfolk og Historikere af Fag ikke havde haft Øje for, vakte Interesse for ham hos kyndige, og hans Forbindelse med Nationalmuseet varede, saa længe han levede.

Frode Kristensen.

Flere Gange var han med Museets Folk paa Udgravning, og selv undersøgte han en Mængde Oldtidsgrave.

Han blev efterhaanden saa kendt i Midtjylland som Oldgransker, at der sjældent gik mange Uger, uden at han fik Anmodning om at komme og undersøge en Grav hist eller se paa et Oldtidsfund her. I mange Tilfælde købte han de fundne Oldsager, og han fik efterhaanden en meget stor Samling af Oldtidsfund. Denne Samling ofrede han hele sin Fritid. Han beskrev, tegnede og katalogiserede hvert enkelt Fund paa det omhyggeligste. Mange Gange kom han hjem med en hel Sæk fuld af Skaar fra en Grav, og han kunde da sidde i Dagevis — i en Ferie for Eksempel — og sætte disse Skaar sammen for at prøve paa at faa et helt Kar ud af det, et Arbejde, som i mærkværdig mange Tilfælde virkelig lykkedes. Og hvor var han glad, naar han paa den møjsommeligste Maade havde sammenlimet de Hundreder af Skaar og givet en søndret Urne dens oprindelige Skikkelse! Hans store, værdifulde Samling testamenterede han til Nationalmuseet, og her vil man i kommende Tider kunne se Resultatet af hans Samlerflid.

Frode Kristensen døde 16. Marts 1927 efter at have taget Afsked fra Skolen i 1924. Fra 1914 var han gift med Laura Nielsen, den første Lærerinde, der ansattes ved Skolen. Hun er født i Hygum 11. Okt. 1864, dimitteret fra Gjedved Seminarium 1898 og samme Aar kaldet til Tørring Skole, hvorfra hun søgte Afsked 1922.

Fra 1898, da Fru Laura Kristensen ansattes ved Skolen, havde denne 5 Klasser, og fra 1. Okt. 1905 6 Klasser. Men Stationsbyens stærke Vækst i Begyndelsen af dette Aarhundrede medførte stadig Stigning af Børnetallet. Mens der i 1905 kun var 177 skolepligtige Børn i Kommunen, steg Tallet i de følgende 10 Aar til 250. Dette Børnetal kunde Kommuneskolens 6 Klasser ikke rumme. Imidlertid var der i det samme Tiaar oprettet Privatskoler, som aflastede den offentlige Skole. I Stationsbyen var oprettet to Skoler, en privat Realskole, hvorom der berettes i en følgende Artikel, og en Skole for Smaabørn, som lededes af Fru Fotograf Christensen.

I Gl. Tørring var ogsaa begyndt en Privatskole, hvor der undervistes af pens. Lærer J. J. Kjær, tidligere Lærer i Løve ved Bryrup. Kjær havde i sin Ungdom begyndt sin Skolegerning som Friskolelærer i Haurum ved Horsens, og da han nu, 60 Aar gammel, tog sin Afsked og flyttede til Tørring, sendte hans gamle Elever fra Haurum deres Børn til ham, for at han skulde holde Skole for dem. Flere Familier i Tørring sendte ham ogsaa deres Børn, og i 10 Aar — fra 1907 til 1917 — havde den energiske gamle Skolemand sin Stue fuld af Elever.

De tre ovenfor nævnte Privatskoler fik efterhaanden omtrent

Halvdelen af Kommunens Børn (i 1915 havde de tilsammen 112 Børn, mens Kommuneskolen havde 138).

En yderligere Stigning af Børnetallet kunde forudses, og man fandt en Udvidelse af den offentlige Skole nødvendig. Men det var ikke let at blive enige om, paa hvilken Maade Udvidelsen skulde ske. Der var forskellige Planer fremme; navnlig var der et stærkt Krav om en ny Skole i Stationsbyen, ligesom der ogsaa var megen Tale om en Skole i Plougstrup. Men efter lange og trange Forhandlinger, som ikke her skal refereres, vedtog et Sogneraad, som

Tørring Kommuneskole.

var valgt paa Skolespørgsmaalet, i 1916 at lade opføre en ny Centralskole for hele Kommunen paa den Plads, hvor den gamle Skole laa.

Det overdroges Arkitekt Frits Jensen, Vejle, at udarbejde Tegninger til Skolen og føre Tilsyn med Arbejdet, og i August 1917 kunde den ny Skole indvies. Den rummede 6 Skolestuer, Gymnastiksal, 6 Lejligheder og de nødvendige Udhusrum. Den havde med Grund, Støbegods, Skoleinventar og Gymnastikredskaber kostet 87955 Kr. 31 Øre; men dertil maa lægges Værdien af Materialet i den nedrevne Skolebygning.

Der blev udarbejdet en ny Undervisningsplan for det nyordnede Skolevæsen; Skolen fik 9 Klasser, og det vedtoges at give alle Klasserne et større Antal Undervisningstimer end det lovbefalede for Landsbyskoler. Der ansattes et Personale paa 4 Lærere og 2 Lærerinder, og man mente nu at have ordnet Skoleforholdene for længere Tid. Men Børnetallet steg i de første Aar efter Omord-

ningen langt stærkere end ventet, og allerede i 1919 maatte man oprette endnu en Klasse, saa Skolen nu fik 10 Klasser, og ansætte en Lærerinde mere. Men saa manglede man et Undervisningslokale og en Lejlighed, og man maatte derfor bygge paany. Denne Gang vilde man sikre sig, at der blev Plads til Udvidelse af Klassetallet i Fremtiden, og derfor opførtes en Tilbygning med to Skolestuer og en lille Lejlighed. Dette skete i den dyre Tid, og derfor kom denne Tilbygning, som vel knap var en Sjettedel af det oprindelige, til at koste omtrent halvt saa meget: ca. 42,000 Kr. Betimeligheden af at indrette en Skolestue mere, end der i Øjeblikket var Brug for, viste sig i 1928, da Børnetallet var steget til næsten halvfjerde Hundrede, og man i et Par Aar maatte have en Lærerinde ud over det fastansatte Personale.

I 1919 indførtes Købstadordning ved Skolen i Lighed med, hvad der er sket ved de fleste Skoler af samme Størrelse.

I det foregaaende er nævnt de Lærere, som har været ansat ved den offentlige Skole siden 1741. Det vil vist findes rimeligt, at der sluttes med en Fortegnelse over de Lærere og Lærerinder, der — ud over de tidligere nævnte: Frode Kristensen og Fru Kristensen — har været ansat ved Skolen siden Omordningen 1917.

Anton Martin Sunesen, født 5. Marts 1880, dim. fra Vesterbro's Seminarium 1901, Lærer ved Ask Højskole og Børneskole 1901—05, i Tulstrup 1905—17, Førstelærer i Tørring fra 1. Jan. 1917, udnævnt til Overlærer fra 1. Okt. 1921.

Georg Benjamin Bitsch, født 27. April 1892, dim. fra Nørre Nisum 1915, Vikar forskdlige Steder, sidst i Tørring fra 1. Okt. 1916, fast ansat i Tørring fra 1. Febr. 1917. Kaldet til Førstelærer i Klovborg fra 1. Jan. 1924.

Ane Marie Mikkelsen, f. 17. Sept. 1893, dim. fra Varde Forskoleseminarium 1915, kaldet til Tørring fra 1. Februar 1917.

Rasmus Peter Thor Rudkjøbing, f. 27. Juli 1892, dim. fra Jonstrup 1913, Lærer ved Nørre Alslev Realskole 1913—16, Bestyrer for Asaa private Mellemskole 1916—17, kaldet til Tørring fra 1. September 1917. Overlærer i Vejen fra 1. November 1931.

Henny Augusta Jensen, f. 22. Juli 1898, dim. fra Vejle Forskoleseminarium 1919. Vikar i Tørring fra 1. Maj 1919—1. Aug. 1920, derefter fast ansat til 1. September 1921, da hun søgte Afsked. Gift med Mekaniker Lunderskov, Egtved.

Anemarie Jespersen, f. 4. Febr. 1890, dim. fra Silkeborg Seminarium 1912, kaldet til Tørring fra 1. Jan. 1922.

Valdemar Andreas Winther, f. 11. Jan. 1894, Student fra Vejle 1914, Seminarist fra Jelling 1917, cand. phil. 1918, ansat i Tørring fra 1. Febr. 1922. Førstelærer i Grejs fra 1. Juni 1927.

Aage Frederiksen, f. 10. Sept. 1895, Seminarist fra Jelling 1916, Student 1926, cand. phil. 1927, ansat i Tørring fra 1. April 1924.

Aage Dyhrberg Sparsø, f. 7. Okt. 1893, dim. 1918 fra Jelling, Lærer ved Hadsund Realskole 1918—25, kaldet til Tørring fra 1. Jan. 1925.

Klemen Jensen Holdgaard, f. 24. Juli 1898, dim. 1920 fra Nørre Nissum, Realskolelærer i Bjerringbro 1920—23, Kommunelærer i Skagen 1923—27, ansat i Tørring fra 1. Sept. 1927.

Alfred Henriksen, f. 12. Sept. 1903, dim. 1928 fra Jelling, Lærer i Brørup 1929—32, kaldet til Tørring fra 1. Februar 1932.

A. M. Sunesen.

TØRRING REALSKOLE.

TØRRING REALSKOLE er en Fortsættelse af Tørring Privatskole, der aabnedes den 21. Aug. 1906 i en Sal paa Hotel »Tørring«, da den Bygning, hvori Skolen skulde installeres, endnu ikke var helt færdig. Det blev den dog ret hurtigt, idet den blev taget i Brug den 3. Septbr. samme Aar. Ved Skolens Oprettelse havde den 16 Elever fra en halv Snes forskellige Hjem; men Grosserer Hauge, Gaardejer Waaben og Læge Fryd maa nævnes som dens egentlige Stiftere.

Skolebygningen bestod af fire Skolelokaler, Bolig for en Lærer og en lille Gymnastiksal, og den ejedes af et Interessentskab, bestaaende af en Del Mænd fra Egnen, der indskød den nødvendige Kapital og indestod for Driften.

Skolens første Bestyrer var cand. mag. H. B. Seidelin, der dog allerede i 1908 afløstes af Lærer G. Brier. Dennes Hustru blev Lærerinde ved Skolen tilligemed Fru Fotograf Christensen. Skolen var nu oppe paa 37 Elever; men ved Skoleaarets Udgang fratraadte Fru C., og da hun samtidig oprettede en Skole for Smaa børn, blev en Del af Privatskolens yngste Elever udmeldt.

I 1911 rejste G. Brier, og i hans Sted ansattes Lærer. V. Jørgensen som Bestyrer. Samtidig overtoges den økonomiske Drift af Forældrekredsen, og Skolen blev saaledes en Forældreskole; men Interessentskabet vedblev dog at staa som Ejer af Skolebygningen.

I V. Jørgensens Tid voksede Børneantallet i Tørring meget stærkt, og Kommuneskolen kunde derfor ikke vedblivende rumme de til Skolen hørende Børn. Kommunen saa derfor sin Fordel i at betale en vis Sum (50 Kr. aarlig pr. Elev) for at faa Børnene underviste paa Privatskolen. Derved bragte denne sit Elevantal ret stærkt i Vejret, saa den i 1915 var helt oppe paa 79 Elever. I Marts 1916 vedtog Sogneraadet imidlertid at udvide Kommuneskolen og at

Tørring Realskole.

ansætte flere Lærere, og samtidig fik Privatskolen Meddelelse om, at det ovenfor omtalte Tilskud faldt bort, hvilket vilde bevirke, at de ca. 40 Elever, som Kommunen betalte for, vilde blive trukket tilbage til Kommuneskolen. Skolebestyrer Jørgensen forlod nu Skolen 1. Aug. 1916, og Lærer C. Bay blev hans Efterfølger. Da Hr. Bay overtog Skolen, havde den kun 38 Elever, og han opgav da ogsaa Arbejdet efter kun eet Aars Forløb, hvorefter Frk. O. Harfot var Skolens Leder til 1920.

I Aug. 1920 ansattes M. Buhl som Bestyrer ved Tørring Privatskole, og samtidig blev der bygget en Etage paa Skolebygningen med Bestyrerbolig og nogle Værelser til Lærerboliger. I 1922 var Elevantallet steget til 64, og man vedtog derfor at forsøge at skaffe flere Interessenter for derefter at lade opføre en ny Bygning. Dette lykkedes ogsaa, idet Interessentskabet fra at bestaa af 17 Medlemmer kom til at bestaa af 43, der var bosiddende i Tørring og omliggende Sogne. I Sommeren 1922 opførtes saa en ny Bygning, i hvilken der er to Klasseværelser og en Gymnastiksal. Skolen bestaar saaledes nu af to Bygninger med seks Klasseværelser, en Gymnastiksal og en rummelig Bestyrerbolig. M. Buhl var lejet Bestyrer til 1926, da han selv købte Skolen.

I 1910 havde Tørring Privatskole faaet Lov til at lade sine Elever tage Mellemskoleeksamen fra Brødstrup Realskole, og en enkelt

Gang sendtes et Hold Elever til København for at tage Præliminæreksamen; men en saadan Ordning var selvfølgelig ret utilfredsstillende, og det var derfor hele Tiden Maalet at faa Skolen givet Eksamensret. Man havde da ogsaa flere Gange søgt om denne, sidste Gang i Skolebestyrer Jørgensens Tid i 1915; men hver Gang blev Ansøgningen af forskellige Grunde afslaaet. Man betragtede det derfor som Opfyldelsen af et længe næret Ønske, da Skolen i 1923 fik Eksamensret til Mellemskoleeksamen og i 1924 til Realeksamen.

Realskolen har nu fire Mellemskoleklasser og en Realklasse, og Undervisningen ledes af to Lærere og tre Lærerinder. Siden 1923 har Skolen dimitteret 97 Elever til Mellemskoleeksamen og 55 til Realeksamen.

Tørring Realskole har ofte været ude for store Vanskeligheder, baade af økonomisk og anden Art; men en stadig voksende Forældrereds har altid meldt sig som trofast Vagt omkring den, naar det saa vanskeligt ud, og da den som statsanerkendt og eksamensberettiget Skole faar Del i ret store Statstilskud, ligesom den ogsaa modtager Tilskud fra Amt og Kommune, maa dens økonomiske Fremtid efter al Sandsynlighed nu betragtes som sikret

M. Buhl.

To, der gik forud.

DET ligger uden for denne Bogs Rammer at give en udførlig Skildring af det aandelige Liv her i Sognet. Her skal blot fortælles om to Mænd, hvoraf den ene i en Aarrække arbejdede ud fra det grundtvigske Livssyn, og den anden var med til at bane Vejen for Indre Mission her i Sognet. Begge er nu døde, og deres Liv og Virksomhed hører Historien til.

Kristen Uhrskov.

Naar Tørring Sogns Historie skal skrives, bør denne Mand nævnes, da han en Tid havde stor Betydning for det aandelige og kirkelige Livs Udvikling i Sognet.

Kristen Uhrskov var født 1843 som Søn af Gaardejer Anders Kristensen Uhrskov, Uhrskovgaard. Et Par Aar gammel faldt han ned fra en Stol og stak en Kniv i det ene Øje, hvorved det blev blindt. Da han var mellem 7 og 8 Aar, gik Betændelsen over i det andet Øje, hvorved han ogsaa mistede Synet paa dette. Fra 1859 til 1862 var han Elev paa det kongelige Blindeinstitut i København, hvor han foruden almindelige Skolefag lærte Rebslageri og Violinspil. I de Aar var han nu og da, i øvrigt paa Trods af Forstanderens Forbud, i Vartov Kirke for at høre Grundtvig prædike. Siden den Tid levede han stærkt med i det grundtvigske Liv. Han var paa Kolds Højskole i to Vintre, dog hver Gang kun et Par Maaneder. Efter i nogle Aar at have drevet Rebslageri hjemme paa Fødegaarden, købte han 1880 et Husmandssted, som han kaldte Uhrskovhus, og giftede sig. Ejendommen solgte han 1903 og byggede et Hus »Løvhytten« i Tør-

ring By, hvor de boede til 1915, de flyttede da til Sjælland for at være i Nærheden af deres eneste Barn, Sønnen Anders Uhrskov, som var Lærer ved Frederiksborg Højskole.

Kristen Uhrskov var det grundtvigske Aandslivs Pioner i Tørring. Den Aandens Ild, der var bleven tændt i hans Sjæl, blev ved at brænde, brændte til det sidste, og den varmede alle, han kom i Berøring med. Han var trofast; han holdt fast ved den Kristentro, der voksede frem i hans Sind i hans Barndom og Ungdom, og han var tro mod sine menneskelige Idealer. Det kristelige og det menneskelige var hos ham forbunden paa en sund og harmonisk Maade. Den ene Bevægelse standsede ikke den anden; men de styrkede gensidig hinanden.

Af hans menneskelige Sider skal særlig nævnes hans Frisind. Han kæmpede for Frihed i Kirke, Skole og Samfund, og naar han kæmpede for sine Ideer, var det ikke i det stille. Han var en impulsiv Natur; der stod Gny om ham, naar han deltog i Debatter, hvad han meget ofte gjorde; han kunde være en haard og skaanselsløs Modstander; men aldrig skabte han sig Uvenner. Alle vidste, at for ham var det altid Sagen, det gjaldt, det personlige tog han intet Hensyn til, og sand og redelig var han til det inderste.

Menighedslivet levede han stærkt med i. Som ungt Menneske løste han i Halvfjerdserne Sognebaand til Pastor Konradsen i Hvirring, noget, der dengang var baade nyt og ildeset, senere løste han Sognebaand til Pastor Kring i Hjortsvang. Han sørgede for at faa fremmede grundtvigske Præster til at holde Gudstjeneste i Tørring Kirke, gav Stødet til, at »Kirkelig Forening«, som senere blev til en »Kirkelig Samfundskreds«, blev oprettet. Han forestod Foredragsvirksomheden i Tørring Forsamlingshus fra dette blev bygget og til han rejste herfra. Han var altid med ved Møderne og med til at præge Møderne; meget ofte havde Kr. U. noget at sige ved saaadanne Lejligheder, noget, der brændte paa og skulde ud, eller han kunde, naar den sidste Sang var sunget, stemme op med en anden Sang.

Der har engang staaet stærke aandelige Kampe i Kr. U.s Sjæl. Det har været haardt for denne stærke, impulsive Natur, at han af Skæbnen var tilsidesat, idet han var blind. Som Barn og som ungt Menneske har det pint ham, at han maatte opgive det, som de fleste af os længes efter, det, man med eet Ord kan kalde Karriere. Som gammel Mand kunde han hentyde til disse Kampe, kunde med sit jydsk Lune sige, at han egentlig godt kunde have blevet en fuldendt Sjoever, der var godt Stof i ham til en saadan. Kr. U. havde heldigvis tidlig faaet Syn for et aandeligt Liv, han havde

faaet det fra sit Hjem, især fra sin Moder, i meget høj Grad paa Kolds Højskole og ellers igennem de grundtvigske Kredse paa Eggen, hvori han færdedes. Dette sejrede over Bitterheden, og saa fuldstændig var Sejren vundet, at man aldrig nogen Sinde hørte ham beklage, at han ikke kunde se. Det rige aandelige Liv, han kom til at leve, blev Sejrens Løn.

Han døde den 9. Februar 1919 og blev begravet d. 15. Februar paa Frederiksborg Frimenigheds Kirkegaard.

P. Skrubbeltrang.

Morten Christensen.

I en Bog, der skildrer Livet i Mands Minde i Tørring Sogn, vil det være naturligt ogsaa at omtale, hvorledes Indre Mission er kommet her til Sognet. Jeg vil prøve at give en Beretning herom, idet jeg fortæller om en Mand, der vel ikke var meget kendt ude omkring, men hvis stiltfærdige Virksomhed var til Velsignelse for mange. Manden er Morten Christensen, en af Indre Missions Pionerer i Tørring.

Han var ældste Søn af Gaardejer Christen Mortensen og Hustru Karen Maria, Tørring Overby. Disse Forældre var dygtige og ansete Folk, agtede ogsaa ud over Sognets Grænser. De havde overtaget Gaarden efter Karen Marias Forældre; det var altsaa hendes Fødegaard. Da de overtog den, kunde det vistnok ikke siges, at den var vanrøgtet; men baade de vidtstrakte Jorder og de smaa, ubekvemme Bygninger bar endnu Præg af Fællesskabets Sultedrift.

Dog — Kristen og Karen Maria tog fat med Økonomi og ihærdigt Arbejde. Først lykkedes det ved Dræning og Mergling at faa Marken i god Drift, og derefter kom Turen til Bygningerne.

Morten var imidlertid blevet voksen og deltog i Arbejdet, saa vidt som hans Helbred tillod det; han var i sin Ungdom noget svagelig. Han var en stille og rolig Natur, men havde en klar Forstand og en fast Villie; han kunde dog ogsaa være lun.

Selvfølgelig deltog han i Hjemmets Gilder og var med omkring i Gaardene i Gildeslavet; men han deltog sjældent i de unges lystige Leg og heller ikke i de ældres Punchedrikning og Kortspil. Han satte sig gerne i en Krog af Stuen, og saa kunde han fortælle smaa Historier og Oplevelser paa saa livlig og gemytlig en Maade, at det skete, at de unges Lystighed standsede, og de ældre glemte at nippe til Punchen.

Han var født med det ene Øje tillukket, saa han havde kun Synet paa eet Øje; men det saa han ret skarpt med; han saa mere med det ene Øje end mange andre med to. Han hentydede aldrig

selv til denne Legemsfejl, og hvis andre gjorde det, fik de Besked paa en Maade, saa de nok skulde undgaa at komme paa de Kanter tiere.

Morten forblev hele sit Liv ugift.

Det skete, at han fik nogle lange Sygelejer, særlig om Vinteren, og paa disse Sygelejer kom han til at tænke paa Livets Forgængelighed og Rationalismens og Materialismens Tomhed. Saa begyndte han at læse i sin Bibel under Bøn og med Andagt; ogsaa anden Læsning skaffede han sig, f. Eks. Chr. Scrivers, Linderots, Johan Arnts og Herslevs Bøger, og efter svære Kampe naaede han til Omvendelse og kom til at leve et helt nyt Liv. Han udtrykte det selv saaledes: »Jeg fik et nyt Sind, og der blev lagt en ny Sang i min Mund til at lovsynge min Frelser for hans ubegribelige Naade imod mig«.

Dette nye Liv vakte til at begynde med Modstand i hans ellers gode og harmoniske Hjem. Her var man vant til at leve et pænt og skikkeligt, verdsligt Liv. Forældrene var retsindige og brave Mennesker, der havde et følsomt Hjerter og en rund Haand over for Sognets Smaakaarsfolk — man sagde med Rette om Moderen, at hun skar ikke i sine Fingre, naar hun gav noget bort — men dette nye kunde de ikke forstaa. Morten var imidlertid standhaftig; den Fred og Glæde, han havde vundet, holdt han fast ved, skønt man ogsaa udefra prøvede at forhindre Værket, og hans stille og efterhaanden dybt rodfæstede Kristenliv bevirkede, at der ikke gik lang Tid, før hele Hjemmet gik over i det nye Liv, og Villiemennesker, som de alle var, gjorde de det helt og fuldt. Dengang var Indre Mission i sin Vorden, og der søgte de saa Forbindelse og fik deres faste Staated, som baade Morten og hans Forældre ufravigeligt beholdt, saa længe de levede.

Der var et Par Familier paa Tørring Mark og et Par i Tørring Fælled, som de søgte Sammenhold med. Disse Familier havde til Dels deres aandelige Vækkelse fra de saakaldte »Bjerregaardsmøder« i Aale, hvor Fynboen Peter Larsen Skræppenborg (senere Dons ved Kolding), der var udgaaet fra »Brødremenigheden«, holdt gudeilig Forsamling, naar han var paa Rejse op gennem Jylland.

Senere kom Indre Missions Kolportører hertil, og de søgte til Hjemmet i Tørring By; Morten fulgte da med paa Husbesøg eller gav Anvisning paa Hjem, hvor han mente, der var Jordbund for deres Vidnesbyrd. Man begyndte ogsaa at holde Forsamlinger i Hjemmene og Samtalemøder, og der gjorde Morten sin stille Gerning, som satte Frugt.

Et stærkt Fremstød skete, da man formaaede Pastor Vilhelm Beck til at holde en Gudstjeneste i Tørring. Kirken var stuvende

fuld, og Folk stod ved alle Vinduer og helt ud paa Kirkegaarden. Efter den Tid blev Hjemmene for smaa til Forsamlingerne. Nogle Gange laante man saa Kommuneskolen; men hverken Degnen eller Flertallet af Forstanderskabet saa mildt paa Bevægelsen, og saa blev det nægtet.

Sidst i Firserne lykkedes det at faa bygget et Missionshus, hvor Folk saa samlede i store Skarer om Vidnesbyrdet; men noget af det bedste var vist Samtalemøderne, som nu holdtes regelmæssigt hver anden Søndag. En enkelt Gang kunde det gaa varmt til ved et saadant Møde, naar de forskellige aandelige Spørgsmaal drøftedes; men Morten holdt sig altid til det saglige og det opbyggelige. Og naar man havde overværet et saadant Møde, saa var man klar over, at selv om Morten ikke havde været Mødets Leder, saa var det alligevel hans Ord, man burde lægge sig paa Sinde.

Morten holdt meget af Børn. Naar han drog ud i Marken paa Arbejde, havde han gerne et Par Æbler i Lommen. Mødte han da en lille Dreng eller Pige, fik de et Æble, og saa sagde han et venligt Ord og gav dem ogsaa et lille Alvorsord med paa Vejen. Hans Kærlighed til Børn førte ham tidlig ind i Søndagsskolegeringen, hvor han med sit Vidnesbyrd kom til at præge en Del af den opvoksende Slægt. Hans Bibeltimer med Børnene var nærmest Samtaler med dem, og han var utrættelig til at forklare dem de bibelske Sandheder paa en for dem forstaaelig Maade, og mange tænker med Glæde tilbage paa disse Timer.

Hele Bevægelsen og da særlig de ledende havde en vis Mistilid til Præsterne og især til de unge Præster. Dette var ogsaa Tilfældet her. Man havde kun ringe Forbindelse med Sognepræsten, som man fandt prædikede mere ud af akademisk Viden end af kristelig Erfaring, mens han paa sin Side fandt Bevægelsen for pietistisk.

Saa skete det, at Pastor Louis Blauenfeldt, som havde været Vilhelm Becks Kapellan, blev kaldet til Kørup ved Horsens. Mortens yngre Broder Karl Khristensen (senere Indremissionær), der nu var blevet Samfundets Leder, rejste til Kørup og hørte Pastor Blauenfeldts Tiltrædelsesprædiken. Hovedindholdet af denne Prædiken gengav han samme Eftermiddag for Samfundet ved et Samtalemøde i Missionshuset. Talen faldt i god Jord, og der kom nu en Forbindelse i Stand mellem Pastor Blauenfeldt og Samfundet. Han havde kun een Kirke, og Togforbindelsen hertil var udmærket, saa han kom tit herud og prædikede. Han prædikede ikke alene ud af dyb kristen Erfaring; men han havde som sin Læremester Vilhelm Beck et aabent Blik for, hvor vigtigt det var, at Bevægelsen

ikke udartede til at være blot en Forsamlingskristendom, men at de vakte ogsaa samledes i Sognets Kirke, hvor i Aarhundreder Ordet havde lydt, og Sakramenterne været forvaltet. Og fra den Tid kom Samfundet her i Tørring egentlig først til at svare til Navnet paa det Samfund, hvortil man sluttede sig: »*Kirkelig For-
ening for Indre Mission*«.

Morten Christensen døde d. 28. Febr. 1927, 78 Aar gammel. Naar undtages nogle faa Aar, som han tilbragte i Tørring Østergaard hos sin Søster Rasmine og sin Svoger Johan Christiansen, levede han hele sit Liv i sin Fødegaard.

Martin Nielsen.

Et Kig paa Blomsterne.

AF DE 1500 vildtvoksende Plantearter, som forefindes her i Landet, træffes næppe Halvdelen i Tørring Sogn. At et ret betydeligt Antal gror her, skyldes, at Sognet har en Del forskelligartet Jord, Ler, Grus, Sand, Tørv, store Engdrag, Aaløb, Hegn, Smaaplantninger o. s. v. — Men der maa gives Afkald paa her at finde Saltvandsplanter, Klitplanter og udprægede Hedeplanter. En Egeskovs rige Bundflora mangler naturligvis ogsaa, ligesom Bøgeskov er sparsomt til Stede.

Trods alt har en 35-aarig Planteundersøgelse i Tørring paavist, at Sognet rummer henvend 600 forskellige Blomsterplanter. Af de mest sjældne nævnes et lille Uddrag med Navne og nøje Betegnelse af Groplads. Nogle af disse er muligvis atter forsvundne, da de ved tilfældig Indvandring som ganske enlige Gæster ikke har haft naturlige Betingelser for ved Formering at holde Arten vedlige.

Hvad gror her da? Først skal lige anføres det rent modsatte, at der mærkværdigvis synes at mangle enkelte næsten overalt forekommende Arter, nemlig Kodriver, Blaa og Gul Anemone, Vellugtende Kamille, Klokke Ensian og — Blaabær.

Men lad os begynde en Gaatur ved Tørring Jernbanestation, Midtpunktet i Sognet, og udflugte ad Sognets Veje. Paa Jernbanestationspladsen er funden Hamp, Hirse, Kransblomstret Salvie, Graa Mynte, Tvehaget Pigfrø, Dunet Vejbred og Blaa Arve. Paa Markedspladsen Salomons Lysestage. I Stationsbyen Kanariegræs, Dansk Ingefær (Indgang til Solfang Garneriet), Matrem Okseøje, Læge Stenfrø, Spædklinte, Vedbend i Blomstring (ved Julie Johansens Husmur), Ungarsk Vejsennep (samme Sted ved Indkørselen), Galdebær (Groth Andersens Havehegn), Fuglemælk (Engjord tæt Vest for Byen).

Ad Landevejen til Tørring By ses Høj Sødgræs, Skov Kogleaks, Fnokurt (i gl. Tørvegrav Vest for Vejen), Musehale, den lille Ranunkelart med sin lange, morsomme Frøhale (langs Tjørnehækens Østside) og Sump Kællingetand.

I den gamle By er i førnævnte Tidsrum funden Norsk Potentil (ved Mejeriet), Grøn Skærmaks, Blaa Skærmaks med sine iøjne-

faldende brandgule Børster, Enaarig Galtetand, en udenlandsk Amarant, Haaret Natskygge, Bulmeurt, Spansk Kørvel, Smaakronet Katost (alt i og ved Sumpengene bag Haverne). Endvidere Eng-Rørhvene, Grøn Mynte (Grøft foran det gl. Forsamlingshus), Høst-Tidløs (bag Lægeboligen), Vinter-Eg (Grundlovsegen), som plantedes kort Tid efter, Aaret 1915. Dens Vækst synes at foregaa i Retning af Vantrivning. Er det mon, fordi den befinder sig over en Bundflora af — Japanske Anemoner? Som Landevejstræ staar et Valnødtræ (lidt forbi Kroen), Nyserod og en udenlandsk kæmpehøj Art af Katost (begge som Ukrudt i Johannes Madsens Have), Giftig Pigæble (Villa Vesterled), Klaseblomstret Hyld (Lærer Frederiksens Havehegn), Hjertespand, Katteurt (Vej efter Sandgrav), Pommerensfarvet Høgeurt, Langnæb, Hornskulpe (ved Skolen), Kanadisk Bakkestjerne (gl. Kirkegaard), Rødstænglet Natlys (ny Kirkegaard), Marehalm (vistnok indplantet), Farve-Gaaseurt, Cikorie, Humle (Købmand Pedersens Havehegn), Gærde Snerle (Møllerens Havehegn), flere udenlandske korsblomstrede Arter (Møllepladsen), Fruebær (ved Skraavejen til Tørring Mark, nær gl. Dyrslægegaard). Endvidere nær Tørring By Gul Okseøje (Onde Urter) og Skarntyde (nu vist forsvunden).

Nordvest paa ad Landevejen: Korbær (ny Skydebane), Glinsende Guldhavre, Hedelyng, kun en lille forkrøblet Busk, som har holdt sig i mange Aar (Vejskraaning lidt før Horsholmgaard), den russiske Takkeklap (ved Uhrskovgaard), Skærmlille i en Sump lidt fra Vejen), Bukketorn (lidt før Plovstrupgaard), Bjerg Guldblomme (gl. sandet Græsmark), Plettet Kongepen (Plovstrup Mark), Pilebladet Alant (Vej gennem Pyttens Hede).

Ved Hjortsvangvejen: Amerikansk Hejre, Fjeret Knopurt og Pyrenæisk Storkenæb. Ved Kærvejene: Voldtimian, Høj Nellikerod og en meget sjældent forekommende Græsart Rajgræsagtig Svingel (Krydsning mellem Alm. Rajgræs og Eng Svingel) samt Opret Snerre (menes at stamme fra Nord-Italien). Ved den yderste Ejendom, hvor Kærvejene støder sammen, vokser i det tidlige Foraar en Mængde Eksemplarer paa et lille, stærkt afgrænset Omraade en udenlandsk Art Pengeurt. Noget dansk Navn haves ikke. Samme er funden i pens. Lærer Christensens Engskifte og er forøvrigt en Del almindelig paa de nærliggende Enge i Nabosognet Aale. Det er en nydelig Plante, har lidt flygtig Lighed med sin Slægtning Engkarsen, har samme fine violette Farvepragt, men Blomsterstandene paa hver enkelt Plante naar mere op i samme Højde, saa de bliver halvkugleformet.

Ved Melhedevejen: Langstakket Hvene, Sandskæg, Dværgebunke, Svineøje og den lille uanselige, men smukke rødviolette Vaar Vikke.

Nær den udtørrede Haugstrup Sø: Mose Pors, Maanerude (den lille, smukke Bregneart), Tagrør (siden Udtørringen kun i vantrevne Bevoksninger), Tæppegræs, Giftplanten Benbræk, Dunhammer (begge vore to Arter), og ellers kan man træffe langs Aaløbet Gifttyde, Kalmus, Tvebo Baldrian.

Ved Brillgaard ses Graa Poppel, Akeleje (østre Markskel), Lav Skorzonere (ved nogle gl. Egerester paa Egholm Mølles Mark), Æselsfoder, en tidsellignende Plante (i Plantningen ved Egholmgaard).

Langs Ildvedvejen: Svaleurt, Bredbladet Hullæbe og Grøn Høgeskæg (ved Stougaard), Dunet Ribs (Stougaards Forte), Enblomstret Flitteraks, Aksbærende Rapuntsel, Barsvælg (i Skoven), Hylsterbladet Guldstjerne (Vej til Teglværket), Forskelligbladet Tidsel (Stougaards Mark), Kløvplade (langs Banelinjen tæt ved Sogneskellet), Kalkkarse (Landevejsgrøft ved Elmo Christensens Eng), Smalbladet Klokke (Vejgrøft nær Lille Kandsborg).

Det kan nævnes, at der i Tørring findes voksende alle tre danske Arter af insektædende Planter, nemlig Soldug, Vibefedt og Blærrerod. Der er i beskrevne Tidsafsnit, de sidste 35 Aar, optraadt to for vor Egn helt nye Ukrudtsplanter, Vaar Brandbæger og Skive Kamille. Begge er enaarige Frøplanter, stammer henholdsvis fra Tyskland og fra det vestlige og nordvestlige Amerika og er heldigvis ikke til stor Ulæmpe for Agerbruget. Sidstnævnte forekommer næppe paa dyrkede Steder, men synes at holde sig til Gaardspladser og Vejrande, hvor den saa at sige nu er overalt til Stede.

Plantelivet er rigt og mangfoldigt, styret af særegne, evige Naturlove. Ligesaa vidunderlig som urokkelig er dette Styre. Alle Landes Rigsdage og Statsmænd, ihvor mægtige de end er, saa »mægted de ej det mindste Blad at sætte paa en Nælde«.

P. Jensen.

Fra den nyere Tid.

AALE-TØRRING var som andensteds nævnt een Kommune, der blev ledet af en Kommunalbestyrelse paa 9 Mand. I Aaret 1900 fremkom imidlertid fra Tørring stærke Ønsker om en Adskillelse. Et Andragende, der var underskrevet af 115 Beboere i Tørring, blev sendt til Stiftamtet, som i den Anledning ønskede oplyst, hvor mange af Underskriverne der var Sogneraadsvælgere. Dette Ønske besvaredes med Oplysninger om, »at fem af Underskriverne er Enker, to er ikke fyldt fem og tyve Aar, og syv har ikke betalt Skat«. Der var saaledes i 1900 211 Sogneraadsvælgere i Tørring Sogn. Sogneraadets Flertal, der repræsenterede Tørring, anbefaler Andragendet saaledes: ». . . efter det Kendskab, vi har til kommunal Styrelse, maa vi anse det for et stort Gode og i alle Henseender meget heldigt, om den ansøgte Adskillelse maatte blive bevilliget saavel af de i Andragendet anførte Grunde som af flere, idet vi formene, enkelte Sogne vil kunne styres langt lettere og mere økonomisk hver for sig . . .«. Mindretallet fra Aale anfører derimod: ». . . at vi er bestemte Modstandere af samme Kommunes Deling, da Kommunen ikke er af de største, kun 337 Td. Hartkorn, og ikke har stor Udstrækning, kan vi ikke se, at der er særlig Grund til Kommunens Deling . . .«. Mindretallet anfører ved en senere Behandling af Spørgsmaalet, at Aale formentlig vil lide Tab ved

Adskillelsen, hvorfor Stiftamtet i en Skrivelse anmodes om at foretage en Undersøgelse af Sognenes økonomiske Forhold. Sagen trak sig dog i Lave, og den første Januar 1903 adskilles Sognene, efter at man først havde delt: Aktiver og Passiver, de fattigunderstøttede og de forsørgelsesberettigede, Legater o. s. v. Tørring blev saaledes selvstændig og fik et Sogneraad paa syv Medlemmer. Fra 1889 til Adskillelsen havde A. J. Hauge, Nørredamgaard, været Formand. Karl Kristensen, Tørring By, var derefter med en lille Afbrydelse Formand til 1919, da han afløstes af Gdr. F. E. Alsted, der var Formand til

Foroven fra venstre til højre: A. J. Hauge og Karl Kristensen.
Forneden fra venstre til højre: F. E. Alsted og J. W. Juul.

1925, da den nuværende Formand Købm. J. W. Juul traadte i Stedet. Sogneraadet blev i 1917 udvidet til ni Medlemmer, og den stigende Folkemængde nødvendiggjorde en Specialisering af Raadets Arbejde med Formand, Kasserer, Sekretær, Vejudvalg, Skoleudvalg, Forsørgelsesudvalg m. m., ligesom Skatteopkrævning og Folkeregisterføring udføres af en Mand uden for Sogneraadet. I 1903 var det udskrevne Skattebeløb 19974 Kr. og Vælgernes Antal 214. I 1932 er Skattebeløbet 87000,00 Kr. og Vælgertallet 915. Iøjnefaldende i Tørring Kommune er det velorganiserede Skolevæsen og de gode Veje. Vejene er næsten overalt i Sognet udvidet og grundforbedret og afgiver nu haarde og faste Færdselsbaner.

Tørring Sogn, af hvis Historie foranstaaende Brudstykker er draget frem, var tidligere ved Hovedgaarden Stougaard et Midtpunkt for den nærmeste Omegn. Efter Adelsvældens Ophør sank Sognet ned til at være et ubemærket midtjydsk Landbosogn, indtil Opretelsen af et Andelsmejeri og Anlægget af en Jernbane gjorde Stedet til Midtpunkt i et stort Opland, hvorved der, som først i Bogen er skildret, skabtes Betingelser for en stor Stationsby og en stor Landsby omkring Kirke, Skole og Mejeri, og hvis ikke Efterkrigs-aarenes stærke Mekanisering var indtruffet, var Udviklingen sikkert fortsat. Men denne Mekanisering med den stærke Biltrafik, der foregaar ad Hovedfærdselsvejene ind mod Købstæderne, ændrede Vilkaarene for Tørring St. i Lighed med saa mange andre Stationsbyer. Byen standsedes i sin Udvikling, men dens Haandværkere og Næringsdrivende har dog formaaet at bevare Byens Anseelse i sit af Vilkaarene ændrede Opland, og Byen staar godt rustet til at løse nye Opgaver i den Fremtid, om hvilken vi intet ved.

Sognet har i øvrigt fulgt godt med i Udviklingen. Her er Foreninger af næsten enhver Art til Løsning af mange Opgaver paa mange Maader. Her er politiske Foreninger og Organisationer for unge og ældre. Her er Foredragsforening og kirkelige Sammenlutninger. Her er to Missionshuse og et i 1930 opført Forsamlingshus, der har et særdeles smukt og praktisk Indre. Her er Skytte-, Gymnastik- og Boldsportsforening. Her er landbrugsfaglige Sammenlutninger og Andelsforetagender. Sognet er saaledes godt understøttet med den moderne Tids Foreteelser.

Som det formentlig vil fremgaa af dette Skrifs første Afsnit, har den Forening, der har virket som Haandværkerforening i 38 Aar og nu som Haandværker- og Bogerforening i 2 Aar, paa forskellig Vis, men ofte heldbringende, grebet ind i Sognets Liv og Udvikling. Foreningens Formaal vil fremdeles være at udøve en upartisk til Borgerheld sigtende Gerning. Til en saadan Gerning ønskes Støtte fra alle Befolkningslag i Sognet.

J. P. Nielsen.

TO AF SOGNETS BETYDELIGSTE MÆND.

*Læge Fryd.**N. P. Stensballe.*

Læge Fryd virkede i Tørring i ca. 20 Aar. Læge Fryd var en særpræget Personlighed, om hvis dygtige og samvittighedsfulde Gerning der stod stor Respekt. I Tørring og Omegnen holdes hans Minde højt i Ære.

*   *   *

Blandt de Mænd, der har præget Tørrings Historie gennem de sidste 40 Aar, maa man nævne N. P. Stensballe i allerførste Række. Ja, man kan vel sige, at Stensballe er den eneste Tørringenser, der gennem sin Virksomhed har gjort baade vort Sogns og sit eget Navn landskendt. Det vilde derfor være meget let at finde Stof til en lang Artikel om ham; men da det ligger uden for denne Bogs Rammer at bringe Biografier af nulevende, maa vi nøjes med at lade Stensballes Billede være ledsaget af en dybtfølt Tak fra den By, hvis Fremgang og hele Udvikling i saa høj Grad skyldes hans Virksomhed.

HAANDVÆRKER- OG BORGERFORENINGENS
ÆRESMEDLEMMER

Jens Chr. Nielsen.

J. M. Berthelsen.

Chr. Jessen.

INDHOLDSFORTEGNELSE:

	Side
Forord	5
Geografisk Beskrivelse af Tørring Sogn (J. P. Nielsen)	7
Horsens – Tørring Jernbanes Tilblivelse (Stensballe).	14
Tørring Stationsby (J. P. Nielsen).	19
Tørring Elektricitetsværk (M. Buhl)	26
Tørring Vandværk (M. Buhl).	28
Banken (J. P. Nielsen)	29
Tørring og Omegns Spare- og Laanekasse (P. Pedersen)	30
Byens Hoteller (J. P. Nielsen)	32
Teglværker (J. P. Nielsen)	33
Haandværkerforeningens Historie (J. P. Nielsen)	36
Teknisk Skole	40
Skovvejen	44
Udstillingen	49
Apoteksagen	51
Opgaver, gennemførte og ikke gennemførte	55
H. L. Pedersen	58
Landbrugets Historie og Udvikling(P. Skrubbeltrang)	60
Stougaards Historie	61
Forholdene i Tørring før Udskiftningen	68
Udskiftning og Udstykning	76
Lidt om Boliger, Inventar og Besætning i ældre Tider.	87
Træk fra Folkelivet	90
Overgangstid	93
Den nyere Tid	100
Landbrugets faglige Sammenslutninger (J. P. Nielsen).	101
Tørring Kirke (M. Buhl)	107
Træk af Skolens Historie (A. M. Sunesen)	119
Tørring Realskole (M. Buhl)	140
Kristen Uhrskov (P. Skrubbeltrang)	143
Morten Christensen (Martin Nielsen)	145
Et Kig paa Blomsterne (P. Jensen)	148
Fra den nyere Tid (J. P. Nielsen)	151
Haandværker- og Borgerforeningens Æresmedlemmer	156